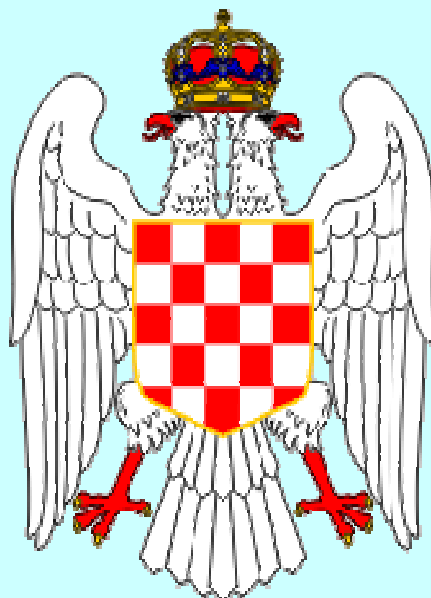

BOSANSKA POSAVINA KROZ POVIJEST DO DANAŠNJIH DANA.

Svaka Zemlja ima svoje domoljube koji posvete svoj život i ulože sve svoje znanje kako bi pomogli svojoj rodnoj grudi. Jedan takav je bio i Anto Pejaković, koji se zalagao za pravednost i silno želio vidjeti cijelu Bosansku Posavinu sa svim svojim ljepotama kao teritorijalni dio Hrvatskog naroda gdje bi svi narodi živjeli u slozi i ravnopravnosti. Iako je znao da politika miješa svoje prste u Posavinu i da postoji mogućnost da veći dio Posavine ostane izvan nadležnosti Hrvatskog naroda Anto se nije predavao nego je vjerovao da Posavina ne može i neće nikad biti drugačija nego kakvu je mi svi pamtimo i kakvu je svi želimo da bude. Nažalost prljava politika je ipak odradila svoje i veliki dio Posavine je pripao republici srpskoj što je Antu slomilo kao i svakog drugog domoljuba te se nikad nije pomirio s gubitkom najdraže rodne grude. Nakon Dayton-a Anto je

često raznim argumentima pokušavao sve ljude uvjeriti, nebitno koje nacionalnosti bili, da je Bosanska Posavina prodana i da se mora naći načina da se nepravda ispravi kako bi se vratio sav raseljeni narod na svoja stoljetna ognjišta. Antina riječ često se daleko čula i mnogi su ljudi počeli shvaćati o čemu Anto priča i htjeli se uključiti kako bi pomogli da se istina daleko čuje, a oni koji su zloupotrijebili povjerenje Hrvatskog naroda u Bosanskoj Posavini javno prozovu kako bi se znala njihova sramna imena. Nažalost Anto je nakon kratke i teške bolesti preminuo prošle godine u 12 mjesecu u svojoj 69 godini života. Ova knjiga je nastala njemu u spomen kako bi njegova riječ i dalje bila prisutna i čula se daleko jer Anto nije ništa drugo htio osim pravde i istine za svoju rodnu i najdražu Bosansku Posavinu.

Ilirsko i rimsko doba

Glavni članak: Bosna i Hercegovina do 958.

Područje sadašnje Bosne i Hercegovine je naseljeno još od doba neolitika. U Brončano doba, glavnim stanovništvom bijaše skupina plemena i naroda koji su pripadali indoeuropskoj jezičnoj porodici, a poznati su pod zajedničkim imenom Iliri. Godine 9. godine cijeli je teritorij nakon tamošnje posljednje pobune napokon postao rimskom provincijom naziva "Ilirik". Ta provincija tijekom rimske vladavine potom biva podijeljen u Panoniju (područje sjeverno od rijeke Save, dok ostatak (današnji Bosna, Hercegovina, Istra, Lika, Dalmacija, Crna Gora, Sandžak i Šumadija) postaje dijelom pokrajine Dalmacije. Rimski naseljenici, vojnici, trgovci, poljodjelci,...su naselili nemali dio Dalmacije i osnovali nekoliko gradova u području što je danas Bosna i Hercegovina. Opadanjem Rimskoga carstva u 5. stoljeću dolazi do sloma vlasti kada Goti osvajaju Panoniju i Dalmaciju, no gube se u okolnom stanovništvu nakon poraza ostrogotske vladavine od strane Istočnoga rimskoga carstva ili Bizanta sredinom 6. stoljeća.

Doseoba Slavena i srednjovjekovna Bosna

Glavni članak: Bosna i Hercegovina u srednjem vijeku

Glavni članak: Bosanska banovina

Glavni članak: Bosansko kraljevstvo

U 7. stoljeću se naseljavaju Slaveni na području sadašnje Bosne i Hercegovine. Tijekom toga vremena, Slaveni su, uz asimilaciju zatečenih Kelta, Ilira i Rimljana, primili kršćanstvo i uz razvitak vlastitih kulturnih i umjetničkih oblika, oblikovali političke institucije i, konačno, i vlastitu državu. Osnovnu značajke toga perioda čini djelomična izoliranost cijele regije od glavnih kulturnih i političkih strujanja svoga doba, što je imalo za posljedicu relativno malen broj kulturnih, vjerskih i sekularnih, spomenika (izuzetak čine pučki nadgrobni spomenici, stećci ili mramorovi, kojih ima nekoliko desetaka tisuća i koji predstavljaju svojevrsnu narodnu umjetničku ostavštinu). Područje današnje Bosne i Hercegovine je tvorilo nekoliko zasebnih upravnih jedinica (Bosna, Hum, Travunja, Soli, Usora, Završje, Donji kraji, kao i veliki dio na zapadu koji su tek turska osvajanja pripojila Bosni, te ima povijesni naziv Turska Hrvatska). Tijekom toga vremena Bosna je bila tek "zemljica" (to horion), koja nije činila više od 20-30 % sadašnje Bosne i Hercegovine. I na vrhuncu teritorijalne ekspanzije, za vrijeme dinastije Kotromanića, područje bosanskoga kraljevstva uključivalo je oko 70% danasnje BiH (no, uz znatan dio Crne Gore i Hrvatske).

Stanovništvo jezgrene Bosne je bilo slavensko, po svojim etničkim i vjerskim značajkama blisko ili istovjetno etničkom supstratu kao i Hrvati. To je vidljivo iz mnogobrojnih etno-kulturnih obilježja, kao što su jezik na narječnoj razini (čakavština i štokavsko-čakavska mješavina ikavskoga refleksa jata, te zapadna ijekavština, što su sve karakteristike hrvatskoga jezika), glagoljsko i zapadno-ćirilsko pismo (tzv.bosančica ili hrvatsko-bosanska ćirilica) kojim su pisane isprave, djela vjersko-nabožnog i umjetničkog sadržaja, a koje je istovjetno hrvatskoj ćirilici koja se rabila u srednjoj Dalmaciji i Dubrovniku, pripadnost zapadnom civilizacijskom krugu, što se očituje u zapadnom katoličkom kršćanstvu (hrvatska Dalmacija

i Bosna su potpadale pod istu vjersku jurisdikciju- bilo Splitsku, bilo Dubrovačku dijecezu), te umjetničkim oblicima zapadne provenijencije (Romanika i Gotika).

Hrvatska i Bosna 1102. god.

Politički, većina je sadašnje Bosne i Hercegovine (uz kratke intervale, kao za vrijeme srpskog župana Časlava Klonimirovića), pripadala hrvatskoj državi, bilo za vrijeme hrvatskih narodnih vladara Trpimirovića (9.- 11. st.), bilo kao vazalni dio ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Jedan od simbola političkih veza Hrvatske i Bosne je i titula "ban", koju su bosanski vladari nosili od najranijih vremena, a koja je karakteristično hrvatska politička titula. Svi bosanski kraljevi su bili katolici, i često (ne uvijek) se nalaze u rodoslovima hrvatskih dinastija. Kulturna strujanja, pogotovo za vrijeme posljednjih 150 godina predosmanske Bosne, sve su više isticala te značajke, tako da najznačajnija djela bosanske umjetnosti i pismenosti čine u Splitu i Omišu nastali umjetnički rukopisi Hrvojev misal i Hvalov zbornik, iluminirani vjerski tekstovi stvoreni po narudžbi splitskog hercega i bosanskoga vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića, "neokrunjenog kralja Bosne", te romanički zvonik i portal u Jajcu.

Uz sve rečeno, potrebno je dodati nekoliko napomena: istočna područja današnje Bosne i Hercegovine, prije svega Podrinje, Hum i Travunja (koji otprilike odgovaraju istočnoj Hercegovini i dijelu Crne Gore) su već od 12. stoljeću postali u velikoj mjeri pravoslavni (Podrinje je to bilo i prije). Asimilacijom pravoslavnih Vlaha, utjecaj srpske države i kulture se proširio i na taj dio zemlje, što je posebno doslo do izražaja nakon osvajanja toga područja od strane prvog bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića, koji je uzeo u službu srpske pisare, pa, iako je centar njegovih političkih i kulturnih težnji ostao vezan za hrvatsko-katolički zapad (sam Tvrtko je bio i ostao katolik), određen broj bizantskih i srpskih civilizacijskih obilježja vidljiv je na njegovom dvoru. Također, specifičnost same Bosne čini "hereza" bosansko-humskih krstjana, koju su starija znanstvena istraživanja smatrala ogrankom dualističko-gnostičke sekte potekle od bugarskih Bogumila, no po općenito prihvaćenim novijim znanstvenim spoznajama radi se o vjerskoj sljedbi nastaloj iz zapadnog kršćanstva koja je kao osnovu imala nerazvijenu katoličku teologiju (uz neke organizacijske elemente preuzete iz pravoslavnog monaštva), a nastala je i održavala se zbog relativne izoliranosti bosanskog područja. Krstjani (kojima su pripadali, bar nominalno, i neki istaknuti bosanski velikaši kao vojvoda Hrvoje), koliko se može procijeniti, nikad nisu činili većinu stanovništva, niti su stvorili vjersku organizaciju na državnoj razini, te su prirodno nestajali misionarskim radom dominikanaca i, posebno, franjevaca. Ostatak je progutala turska invazija.

Ovaj kratak uvod u prikaz društvenokulturnoga miljea predturske Bosne valja dopuniti tvrdnjom da je povijest stare Bosne bila i ostala spornom temom, jer njena interpretacija leži u korijenu novovjekih nacionalnih ideologija: hrvatske, srpske i bošnjačke. Prikaz različitih i

suprotstavljenih pristupa predosmanskoj prošlosti područja koje je danas Bosna i Hercegovina, dan je na u prijegledu nacionalnih ideologija.

Tursko osvojenje i osmanska vlast

Glavni članak: Bosna i Herecegovina u Osmanlijskom carstvu

Godine 1463. u munjevitom ratu, u svibnju i lipnju, nakon skoro osam desetljeća sustavnoga pustošenja i osvajanja, Turci su osvojili bosansko kraljevstvo. Nakon što su izaslanicima bosanskoga kralja Stjepana Tomaševića obećali petnaestogodišnje primirje, velika je turska vojska u jačini od 150.000 ljudi u prvoj polovici svibnja krenula iz Drinopolja i kroz Skoplje, Kosovo i Sjenicu izbila na granice bosanskoga kraljevstva i kroz Podrinje provalila u središnju i gornju Bosnu. Tvrđi grad Bobovac, opkoljen 19. svibnja, predao se Turcima 21. svibnja. Pred turskom opasnošću kralj Tomašević sklonio se u Jajce, a odatle se uputio prema Hrvatskoj, nadajući se prikupiti neku pomoć, ali je u Ključu na rijeci Sani bio opkoljen. Budući da je Mahmud pasa Anđelović obećao kralju Tomaševiću sigurnost života i slobodu, kralj se predao Turcima. Tako su turski osvajači za kratko vrijeme osvojili tri glavna bosanska grada: Bobovac, Jajce i Ključ a potom, pod prisilom, po kraljevoj zapovijedi, Turcima su se predali i ostali bosanski gradovi: po ljetopiscu Dlugosu Turcima se predalo 70 bosanskih gradova, po jednom talijanskom izvješću 117, a po Kristobulu nešto manje od 300. Tada su Turci, po različitim podatcima, 100.000 pučanstva odveli u zarobljeništvo i 30.000 mladića u janjičare. Turski pokušaj da tada osvoje i Hercegovinu ostao je bez uspjeha. Od susjednih država i vladara ugroženoj Bosni nije nitko priskočio u pomoć. Pokušaj pape Pija II. da osobno povede križarsku vojnu za oslobođenje Bosne propao je njegovom smrću u Anconi 19. srpnja 1464. Kralj Tomašević je pogubljen pod Jajcem, nakon što je izdao zapovijed o predaji svojih gradova turskom osvajaču.

U Milodražu, između Fojnice i Visokoga, 28. svibnja, turski sultan Mehmed II. Osvajač, na traženje fra Anđela Zvizdovića, koji je zatražio slobodu vjerskog rada i slobodno ispovijedanje vjere katolicima u Bosni, izdao svečanu povelju - Ahd-namu - kojom je franjevcima zajamčio slobodu rada "u mom carstvu", da se izbjegli franjevci mogu slobodno vratiti. Razdoblje od 1463.-1878. karakteriziraju sljedeće značajke:

- stradanje i raseljavanje domaćeg hrvatsko-katoličkog stanovništva i plemstva, kao i islamizacija koja je uhvatila korijen uslijed više čimbenika, među kojima su najvažniji vjerski progon i nasilje, te inferiorni društveni položaj kršćana opterećenih raznim nametima, kao i institucija "devširme", prisilnog odvođenja kršćanske djece i odgoja u islamskom duhu. O promjeni sastava stanovništva govore i sljedeće brojke:

prema turskim službenim podatcima:

Godine 1528./29. u današnjoj BiH bilo je:

- Muslimana...cca. 220.000 ili oko 34%
- Katolika.....cca 360.000 ili oko 57%
- Pravoslavnih cca 55.000 ili oko 9%.

Godine 1624. bilo je:

- Muslimanacca 300.000 ili 67%
- Katolika.....cca 100.000 ili 22%
- Pravoslavnih....cca 50.000 ili 11%.

Dok su katolici potjecali skoro potpuno od autohtonog stanovništva, pravoslavni dio pučanstva su bili Vlasi i Srbi koji su se, zaštićeni turskim sustavom "milleta" (Osmanskom carstvu veći dio tog perioda nije prijetila opasnost od neke pravoslavne vojne sile, pa su bili benevolentni prema srpskoj pravoslavnoj Pečkoj patrijaršiji, za razliku od Katoličke crkve i njenih pripadnika, koji su bili "najsumnjiviji" vjerski element uslijed trajnog ratnog stanja između Osmanlija i katoličkih država kao Habsburškog carstva, Venecije (manjim dijelom), te Španjolske i raznih europskih kondotijera) širili iz postojbine u Podrinju, istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori na ratom opustošena područja Turske Hrvatske (sadašnja Bosanska krajina). Muslimani su većinom potjecali od autohtonog katoličkog (dijelom i "krstjanskog", koje je posve nestalo turskim osvajanjem) stanovništva koje nije moglo izdržati pritisak vjerskih progona, te, manjim dijelom od islamiziranih pravoslavnih Vlaha i doseljenih Albanaca, kao i turskih i drugih azijskih doseljenika (općenito se smatra da ta kategorija nije pretežno zastupljena u etnogenezi Bosanskih Muslimana).

- vojna politika Osmanskog carstva se može sažeti u jednu rečenicu: iako je carstvo imalo pogranične okršaje i s drugim susjedima (kao što je islamski Safavidski Iran), glavni smjer teritorijalne ekspanzije (jer, nije se radilo o "miroljubivoj" i statičnoj državi) je išao preko Balkana prema centralnoj Europi. Težište ratovanja je u prvih 50-100 godina bilo u smjeru sjeverozapada i jugozapada (prema hrvatskim zemljama u Bansknoj Hrvatskoj i Dalmaciji), uz povremene izlete prema sjevernom panonskom dijelu Slavonije i Ugarske. No, naišavši na bedem dobro organiziranih i ulančanih hrvatskih gradova, koje je, prvo Ugarsko-hrvatska, a zatim Habsburška država, uredila kao bedem protiv turskog nadiranja, Osmanski je vojni stroj usmjerio glavnu snagu prema sjevernom pojasu koji se protezao od hrvatskih krajeva Pokuplja i Posavine (cijelo istočno područje sadašnje Hrvatske) do Ugarske, koja je bila posebno izložena nakon presudnog poraza mađarske vojske u bitci kod Mohacsa 1526. Turska je invazija imala uspjeha, i njihova okupacija Slavonije i Ugarske načeta je tek početkom 17. stoljeća, dok je od sredine do kraja 17.st. (uz izuzetak posljednjeg turskog ofenzivnog pokušaja, invazije na Beč 1683.) strateška inicijativa definitivno prešla na stranu Zapada, te su u tom razdoblju oslobođena velika područja Ugarske, kao i hrvatski krajevi Slavonije, Like i velikog dijela Dalmacije.
- tijekom tog razdoblja intenzivnog ratovanja, koje je trajalo oko 300 godina, Hrvatska je izgubila preko polovice stanovništva (raseljavanje, ratni gubitci, odvođenje u tursko sužanjstvo, epidemije, islamizacija), no, uspjela je zadržati svoju vezu sa zapadnom Europom (hrvatska renesansna i barokna književnost najbogatija je literatura toga razdoblja kod bilo kojega slavenskog naroda), a hrvatski narod u Bosni i Hercegovini je od većinskog postao progonjena manjina (smatra se da je, osim muslimana, broj pravoslavnih nadišao broj katolika-Hrvata nakon invazije princa Eugena Savojskog, tijekom koje je 1697. spaljeno Sarajevo). Domaće islamizirano stanovništvo, kao i doseljeno srpsko-pravoslavno, tijekom tog razdoblja imalo je svoju odvojenu kulturnu, povijesnu i nacionalnu sudbinu.

- od sredine 18.st. turska vlast u Bosni i Hercegovini stagnira, a u post-napoleonskom razdoblju rapidno opada, jer je Osmansko carstvo iscrpilo demografske, civilizacijske i druge rezervoare za vojno-teritorijalnu ekspanziju, a Habsburška monarhija je, kao i većina Zapada, demografski, tehnološki i civilizacijski doživjela uspon i rast, čime su stvoreni preduvjeti za okupaciju Bosne i Hercegovine, koja se i dogodila 1878.

U 1524. dolazi do najžešćega progona katolika u Bosni i Hercegovini. Te su godine srušeni franjevački samostani u Kraljevoj Sutjesci, Visokom, Fojnici, Kreševu i Konjicu, a nešto kasnije i u Mostaru. Drži se da je u takvim okolnostima 120.000-150.000 katolika prešlo na islam. Godine 1528. Turci su osvojili Jajce i Banju Luku i tako u potpunosti uništili hrvatsku obrambenu liniju na Vrbasu. Tada je Hrvatska spala na 37.000 četvornih kilometara površine.

Na kulturno-civilizacijskom planu, u 15. i 16. stoljeću dolazi do etničko-vjerske diferencijacije između muslimana, katolika i pravoslavnih, koji stvaraju zasebne nacionalnouljudbene tradicije, te se postupno kristaliziraju (najviše od 16. do 19. stoljeća) u tri odjelite narodno-konfesionalne skupine iz kojih će nastati moderni Hrvati, Srbi i Bošnjaci muslimani u Bosni i Hercegovini.

Turska vojska u jačini od 250.000 ratnika opsjela je Beč 13.srpnja 1683. Opsjednutima je u pomoć priskočio poljski kralj Jan Sobjeski s vojskom i na Kalenbergu 12.rujna porazio Turke. To je bio povod općem ustanku kršćana u hrvatskim i mađarskim zemljama pod turskom vlašću. U tom ratovanju Turci su izbačeni iz Like i Slavonije, do Une i Save, iz zapadnoga Srijema, do linije ušće Bosuta i ušće Tise, te iz Ugarske (osim Banata) i Transilvanije. U habsburško-turskom ratu (1683.-1699.), po svjedočenju franjevca Andrije Šiprašića, bježeći pred turskim nasiljem 100.000 bosanskih Hrvata napustilo je svoja ognjišta i prešlo Unu i Savu. To je bilo najvidljivije u operaciji Eugena Savojskog godine 1697. Habsburški vojskovođa princ Eugen Savojski, 12. listopada je s 4.000 konjanika, 2.500 pješaka s puškama, s 12 malih topova i 2 merzera, prešao Savu na svom pohodu prema Sarajevu . Za jedanaest dana stigao je do Sarajeva, osvojio ga, opljačkao i popalio i vratio se u Osijek. S njim je Bosnu napustilo do 40.000 katolika.

Od 1788.-1791. traje habsburško-turski rat u koji je Monarhija ušla kao ruski saveznik. Monarhija je u rat ušla s 245.000 ljudi i 1150 topova. Austrijska vojska je zaglibila u petomjesečnoj opsadi tvrđave u Bosanskoj Dubici, na sadašnjoj granici Hrvatske i Bosne. Bečki dvor, koji je u ovaj rat ušao s naumom da vrati što je izgubio 1739., usprkos pojedinačnih uspjeha kao kasniji prodor u veći dio Bosne, ni ovaj puta nije bio bolje sreće. Jedini teritorijalni dobitak je bio uključivanje dijelova sadašnjih Like i Korduna u Hrvatsku. U razdoblju 1791.- 1815. dolazi do "prekrajanja" granica u i oko Bosne pod utjecajem Francuske revolucije i Napoleonovog carstva. Nakon kratkoživućih "Ilirskih provincija" dolazi do uspostave austrijske vlasti u kontinentalnoj Hrvatskoj i Dalmaciji. Istočno od Bosne, u Srbiji je izbio ustanak protiv Osmanskog carstva, u kojem su srpske snage nakon početnih uspjeha (turske su snage doživjele poraz u nekoliko navrata) i općenacionalnog rata u kojem je lokalno muslimansko stanovništvo pobjeglo ili protjerano većinom u Bosnu, doživjele osipanje i slabljenje. No, sultanovim priznanjem samouprave Smederevskom sandžaku 1815., položeni su temelji srpske države.

Period 1815.-1878. odlikuje opće opadanje Osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini. Nakon reorganizacije vojske (uništenje janjičarskog korpusa), u Bosni dolazi do nemira među bosanskim muslimanskim plemstvom, tradicionalno povezanim s tom vojnom postrojbom, kao i do pobune lokalnih zapovjednika-kapetana (najpoznatija je neuspjela buna Husejn

kapetana iz Gradačca u sjevernoj Bosni, koji je s vojskom od 25.000 ljudi pokušao iznuditi uspostavu autonomije Bosne pod upravom lokalnog muslimanskog plemstva, kao i prestanak socijalnih reformi). U razdoblju nekoliko desetaka godina Osmansko carstvo je poduzelo niz reformi s ciljem ostvarenja vjerske slobode, što je dovelo do otpora bosanskog muslimanskog plemstva i do još većeg antagonizma i polarizacije kršćanskog i muslimanskog stanovništva. No, uslijed općeg gospodarstvenog rasapa, pritisaka muslimanskih tradicionalista, loše organizirane uprave, kao i sve jače vjerske i nacionalne samosvijesti- posebno kršćanskih stanovnika- Osmanska perestrojka je, kao i njena sovjetska nasljednica, samo ubrzala urušavanje iznutra istruljelog sustava. Godine 1875. su u donjoj Hercegovini, na području Gabele i Hrasna, 19. lipnja, Hrvati pod vodstvom don Ivana Musića digli ustanak protiv turske vlasti zbog velikih poreza. Ubrzo su se pobunili i Srbi u istočnoj Hercegovini, a potom i čitavo kršćansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini. Turske vlasti nisu mogle ugušiti ustanak i u rat s Turskom stupile su Srbija i Crna Gora (1876.) i Rusija (1877.)-borbe su dovršene godine 1878. Tijekom ustanka, preko 150.000 ljudi je izbjeglo u Hrvatsku.

Austro-ugarsko razdoblje

Glavni članak: Bosna i Hercegovina pod Austro-Ugarskom

Po završetku rusko-turskoga rata, 1878 je održan Berlinski kongres na kojem je donešena odluka da će Bosnu i Hercegovinu, koja je još bila formalno pod turskim vrhovništvom, zauzeti Austro-Ugarska i dovesti pod svoju jurisdikciju. Austrijskim postrojbama, jačine 82.000 ljudi, suprotstavila se slabo organizirana pretežno muslimanska milicija od 40.000 vojnika (uz određen broj pridruženih pravoslavnih harambaša), koju je vodio sarajevski agitator Hadži Lojo. Glavne austrijske snage, tzv. "okupacijske jedinice" od 9.400 vojnika pod zapovjedništvom baruna Josipa Filipovića, brzo su prodrle kroz sjevernu Bosnu osvojivši Banju Luku, Maglaj i Jajce, dok su postrojbe pod zapovjedništvom podmaršala Stjepana Jovanovića nadirale iz Dalmacije. Nakon bitke kod Viteza u srednjoj Bosni u kojoj su presudno porazile vojsku bosanskih Muslimana, Filipovićeve postrojbe zauzele su Sarajevo (u kojemu je pružen žestok otpor domaćeg muslimanskog stanovništva), te napredovanjem kroz Hercegovinu i Novopazarski sandžak zauzele cijelu Bosnu i Hercegovinu. Osvajanje je trajalo manje od tri mjeseca, tijekom kojih su ukupni gubitci austrijskih jedinica iznosili 946 poginulih i 3.980 ranjenih vojnika. Ako se uzme u obzir loše stanje prometnica, može se zaključiti zajedno s jednim suvremenikom da je Austrija zauzela Bosnu i Hercegovinu za onoliko vremena koliko je trebalo njenim vojnicima da propješače kroz nju s kraja na kraj. Od 1878.- 1918. traje austrijska uprava u Bosni i Hercegovini. Tijekom toga perioda, najznačajni procesi koji su oblikovali društvo bijahu:

- definitivno ponovno uključivanje Bosne i Hercegovine u kulturni i politički prostor Europe. Od 1878. BiH, i njeni narodi, je dio europskog poretka, i njena sudbina je povezana s europskim ideologijama, sukobima i geopolitičkim planovima.
- konačna kristalizacija bosanskohercegovačkih Hrvata i Srba od etničko-vjerskih u moderne političke subjekte, ili, od naroda u nacije, integrirane u nacionalni korpus zajedno sa svojim sunarodnjacima izvan BiH. Bosanski Muslimani, koji su teško primili odvajanje od Osmanskog carstva, i prvi puta se našli pod vlašću stranog, kršćanskog i zapadnog imperija, reagirali su dvojako:

a) jedan dio (po nekim procjenama, od 100.000 do 200.000 ljudi) se iselio u Tursku

b) drugi su nevoljko prihvatili austrijsku vlast, i pokušali se prilagoditi, bilo inzistiranjem na održanju zatečenog stanja (većina muslimanskog plemstva), bilo modernizacijom u zapadnom stilu.

Od 1882, austrougarski upravitelj Bosne i Hercegovine, mađarski povjesničar Benjamin Kallay, pokušavao je, sustavnom politikom promovirati termin "Bošnjak", koji bi "pokrio" sve stanovnike BiH, te djelovao kao glavni faktor stvaranja bošnjačke "nacije". U praksi se to očitovalo u financiranju pro-bošnjačkih publikacija i udruga, aktivnom promidžbom u školstvu, kao i zabrani ili gušenju hrvatskih i srpskih nacionalnih udruga. No, ta ideja, da se administrativno "stvori" nova nacija, s muslimanskim plemstvom kao stožerom cijeloga projekta, bila je u začetku osuđena na propast- pokušaji negiranja već postojećih nacija (hrvatske i srpske) u Bosni i Hercegovini samo su doveli do porasta netrpeljivosti. Godina 1906 i 1907 su osnovane nacionalne stranke Bosanskih Muslimana, Srba i Hrvata. Izbori 1910., koji su se pretvorili u "upisivanje" ljudi u svoje nacionalne stranke, samo su potvrdili propast bošnjačkog kvazinacionalnog programa. Povijesno, interesantna je pojava da se ideologija slična Kallayizmu pojavljuje kao velikonacionalna opcija Bosanskih Muslimana koncem 20. i početkom 21. stoljeća, što pokazuje da bizarne političke ideje uskrsavaju u promijenjenim okolnostima, kada je, po svim racionalnim kriterijima, ideološka starudija pokopana zajedno sa svojim izvorom, u ovom slučaju habsburškom monarhijom.

Austro-ugarsko razdoblje je doba umjerene modernizacije Bosne i Hercegovine (početci industrijalizacije, reforme u školstvu i društvenim odnosima), koja je imala za cilj zadržati BiH kao posebnu, samo-održivu upravnu jedinicu u okviru Austro-Ugarske monarhije, ali bez radikalnih poteza koji bi mogli poremetiti ravnotežu odnosa u Habsburškom carstvu. Opća zaostalost (manje od 15% gradskog stanovništva, socijalno-nacionalni antagonizmi (od približno 85.000 kmetovskih obitelji, srpskih je bilo oko 60.000, a hrvatskih 25.000. Broj Muslimana kmetova bio je zanemariv)) kočila je provedbu i umjerenih reformi. Habsburška monarhija se nije usudila izvršiti agrarnu reformu, kojom bi bila oduzeta zemlja muslimanskom plemstvu, koje je vremenom, koristeći pragmatizam i oportunitizam bečkoga dvora, od protivnika Austro-Ugarske monarhije postalo jednim od oslonaca austrijske vlasti. U Bosnu i Hercegovinu se do 1914 doselilo oko 180 do 200 tisuća Hrvata, Slovenaca, Čeha, Nijemaca i drugih. Godine 1895 Bosna i Hercegovina je imala sljedeću nacionalnu strukturu: od 1.433.471 stanovnika, Hrvati su činili 21,31%, Srbi 42,93%, a Bosanski Muslimani 34,99%. U 1908 dolazi do Aneksijske krize. Kad je u Osmanlijskom Carstvu pobijedila mladoturska revolucija, Austro-Ugarska se pobojala da će morati vratiti BiH pa je 1908. odlučila te pokrajine anektirati izravno u svoj državni ustroj. To je izazvalo prosvjede Srba i Muslimana, ali i oštre istupe država Srbije i Crne Gore koje su prijetile ratom tvrdeći da je BiH nacionalno srpska zemlja. Naime, srpski političari prema velikosrpskoj teoriji tvrdili su kako su svi katolici i muslimani koji govore štokavskim narječjem pravi Srbi. Srbiju i Crnu Goru je 1908. primirila Rusija, kao njihov zaštitnik, s tvrdnjom kako još nije spremna za rat. Tako je aneksijska kriza oko BiH riješena samo privremeno, diplomatskim putem, ali su pripreme za konačni obracun ipak nastavljene. U Beogradu je osnovana teroristička organizacija "Ujedinjenje ili smrt" (poznato i kao "Crna ruka"). Jačanje srpske države, posebno poslije uspjeha u Balkanskim ratovima (1912-1913), kao države-klijenta ruskog carstva, uz antagonizam velikih sila u Europi, dovelo je, kroz srbijansko financiranje sve radikalnijeg pro-jugoslavenskog i pro-srbijanskog tajnog udruženja "Mlada Bosna" i atentata na austrijskog prijestolonasljednika u Sarajevu, do Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske monarhije.

Godine 1914 u Sarajevu je 28. lipnja ubijen prijestolonasljednik Franjo Ferdinand, sa suprugom Sofijom. Budući da je atentat organizirala prosrpska organizacija "Mlada Bosna" (atentator Gavrilo Princip je bio uvježbavan u terorističkim organizacijama u Srbiji i u vezi sa srpskom obavještajnom službom, kojom je zapovijedao pukovnik Dimitrijević-Apis), to je ubojstvo bilo povod ratu koji je Srbiji navijestila Habsburška monarhija, a što je dovelo Prvog svjetskog rata.

Gavrilo Princip

Gavrilo Princip

Od 1914-1915 Srbija je, uz velike gubitke, izdržala i odbila ofenzive austrijske vojske pod zapovjedništvom generala Potioreka na području preko rijeke Drine. U kasno ljeto srpska je vojska poražena od ujedinjenih austro-ugarskih i njemačkih armija, te se povukla preko planina na sjeveru Albanije do savezničkih vojnih snaga u Grčkoj. Tijekom samoga rata, po nekim procjenama, demografski gubitak stanovništva Bosne i Hercegovine, uključujući ratne gubitke i iseljavanja, iznosi oko 300.000 ljudi. Srbi su u Bosni i Hercegovini bili podvrgnuti progonima i zlostavljanjima. Budućnost same BiH je odlučena kolapsom Austro-Ugarske, sovjetskom komunističkom revolucijom koja je Srbiji oduzela glavnog zaštitnika velikosrpskih projekata, te mješavinom političkih igara u kojima su sudjelovali razni činitelji - od Jugoslavenskoga odbora u kojemu su različite uloge igrali političari kao Ante Trumbić ili Svetozar Pribićević i srbijanske vlade s Pašićem na čelu do britanskih, američkih, francuskih i, posebno, talijanskih vojnopolitičkih aspiracija.

Bosna i Hercegovina u Kraljevini Jugoslaviji

Glavni članak: Bosna i Hercegovina u prvoj Jugoslaviji

Od 1918.-1941. Bosna i Hercegovina se nalazi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije prozване Kraljevina Jugoslavija. Osnovno obilježje toga razdoblja je nastojanje Srba da se, koristeći se dominacijom u vojsci i politici, te relativnom brojnošću (oko 38-40 % stanovništva), nametnu kao dominantan čimbenik u zemlji s ciljem "srbizacije" nesrpskih naroda. U režimu ograničenog parlamentarizma i drastičnih izbornih manipulacija, kasnije i monarhofašističke diktature, državne pljačke provedene putem novčane unifikacije preko obezvrijeđenog novca iz zemalja izvan Srbije, te političkih ubojstava (Milan Šufflay, Ivo

Pilar) i korupcije- sve energije u zemlji su se trošile na zaoštrene političke borbe, te su, zbog unutrašnje rastočenosti zemlje, dovele do brzoga kolapsa Jugoslavije u ratu s nacističkom Njemačkom. U prosincu 1918 je proglašeno osnivanje jugoslavenske države, koja je dobila ime: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a pod vladavinom dinastije Karađorđevića.

1920. u izborima za Ustavotvornu skupštinu Hrvatska pučka seljačka stranka Stjepana Radića dobila je pedeset zastupničkih mjesta, što je bilo više od svih hrvatskih političkih stranaka zajedno. Zajedno, blok stranaka s programom velikosrpskog centralizma dobio je 44% glasova, anticentralističke hrvatske stranke 23%, dok je ostatak pripao slovenskim, muslimanskim i ostalim strankama s generalno anticentralističkim tendencijama, no poznatim po korupcionaškom i nagodbenjačkom stavu. Većinu glasova Bosanskih Muslimana dobija stranka Mehmeda Spahe, Jugoslavenska muslimanska organizacija, dok Srbi iz BiH glasuju uglavnom za srpske stranke, Radikalnu i Demokratsku. U 1921. proglašen je tzv. "Vidovdanski ustav", kojim su ukinute povijesne granice zemalja koje su tvorile kraljevinu SHS, te je sa svrhom srpske majorizacije i centralizacije država podijeljena u 33 oblasti. Većina zastupnika u Parlamentu (HSS, republikanci, socijaldemokrati) je napustila Skupštinu, pa je ustav izglasan "kupovinom" glasova većinom muslimanskih stranaka iz BiH, Kosova i Makedonije, bez kojih Parlament ne bi imao 50% saziva.

Srpski radikalni poslanik Puniša Račić je 1928 u beogradskoj Skupštini pucao u skupinu poslanika Hrvatske seljačke stranke. Ubio je Pavla Radića i Đuru Basaričeka, a teško ranio Stjepana Radića. Stjepan Radić je podlegao od zadobivenih rana 8. kolovoza 1928. Ubojstvom političkog vođe hrvatskog naroda stvoren je nezacjeljivi raskol između Hrvata i kraljevine Jugoslavije. Nakon atentata skupina hrvatskih nacionalista na čelu s parlamentarnim zastupnikom Hrvatske stranke prava u saveznoj skupštini Antom Pavelićem napušta zemlju i osniva ekstremni nacionalistički pokret "Ustaše". Sljedeće godine kralj Aleksandar I. ukida Vidovdanski ustav i uvodi osobnu diktaturu. Pojačan je režim represije (umorstva istaknutijih Hrvata, progoni Makedonaca i Albanaca, srpska kolonizacija u nesrpskim krajevima, teror političke policije).

Po popisu pučanstva 1931, Bosna i Hercegovina ima sljedeću nacionalnu strukturu: od 2.323.787 stanovnika, Hrvati čine 23,58%, Muslimani 30,90 %, Srbi 44,25 % i ostali 1,02%.

U Marseillesu je 1934 ubijen kralj Aleksandar I., kao "osveta" za su-urotništvo u atentatu na Stjepana Radića. Organizatori atentata su ustaški pokret i makedonski revolucionari, a atentator je Veličko Kerin. Ubijenoga kralja je naslijedio sin Petar II., umjesto kojega vlada regentsko vijeće. No, poslije godina diktature, ubojstva, korupcionaških skandala i nasilja, 1939, suočeni s neuspjehom centralizatorske politike, srpski vladajući krugovi pristaju na kompromis. Dolazi do sporazuma između vođe Hrvatske seljačke stranke Vladka Maceka i predsjednika vlade Dragiše Cvetkovića. Tim je sporazumom osnovana Banovina Hrvatska, koja je osim Savske i Primorske banovine obuhvaćala i kotare Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventu, Travnik i Fojnicu. Time u Banovinu Hrvatsku ulazi oko 30% područja današnje Bosne i Hercegovine. Radikalni hrvatski nacionalisti se protive sporazumu, smatrajući da su Bosanski Muslimani, koje oni smatraju integralnim dijelom hrvatskog naroda, ostavljeni na cjedilu. U nadležnost Banovine prenešeni su poslovi gospodarstva, trgovine, industrije, socijalne politike i još neki drugi. Hrvatski ban postao je Ivan Šubašić.

U ožujku 1941 Kraljevina Jugoslavija pristupila je Trojnom paktu, a 27. ožujka 1941 na političku inicijativu i uz potporu vlade Velike Britanije skupina je srpskih oficira na čelu s

generalom Dušanom Simovićem srušila vladu Cvetković-Maček. Kralj Petar II. je proglašen punoljetnim a regentsko vijeće odstranjeno.

Bosna i Hercegovina u drugom svjetskom ratu.

Glavni članak: Bosna i Hercegovina tijekom drugog svjetskog rata

Glavni članak: Nezavisna Država Hrvatska

U travnju je, nakon dvotjednoga rata, Kraljevina Jugoslavija kapitulirala pred napadajem vojnih snaga 3. Reicha. Bosna i Hercegovina je ušla u sastav kvislinške NDH. Na području NDH, a poglavito u BiH rasplamsao se rat među trima "domaćim" snagama, kao i okupatorskim njemačkim i talijanskim postrojbama: jednu stranu činile oružane snage NDH, domobrani i ustaše, drugu srpske rojalističke snage četnici, a treću komunistički partizani pod vodstvom Tita. Rat u Bosni i Hercegovini se može podijeliti u tri faze:

- u prvoj dolazi do pojedinačnih izgređa srpskih ustanika protiv NDH, masovnoga terora snaga NDH koji je obuhvatio većinu srpskoga pučanstva, te narastanja ustanka Srba protiv NDH- sve to u ljeto i jesen 1941
- u drugoj se fazi komunistički partizani, izbačeni iz Srbije i Crne Gore, prebacuju u Bosnu i Hercegovinu, gdje 1942 dolazi do raskola među ustanicima na četnike i partizane. Sve do sredine 1944 vode se iscrpljujuće bitke između partizana i domaćih protivnika- ustaško-domobranskih snaga i četnika, kao i njihovih inozemnih pokrovitelja. U tom je pogledu bilo presudno razdoblje 1942-1943, kada dolazi do najveće koncentracije sukobljenih snaga: uz oko 160.000 njemačkih i 350.000 talijanskih, oružana sila NDH postiže snagu od preko 160.000, a četnici Draže Mihailovića oko 80.000 vojnika. Komunistička vojska, u broju od 150.000 partizana, vodi teške gerilske bitke, izmičući pred ofenzivama protivnika i jedva probijajući obruče.

Dok su oružane snage NDH bile sastavljene isključivo od Hrvata i Bošnjaka muslimana, a četnicke od Srba, Titova komunistička vojska je bila višenacionalna; brojala je oko 44 % Srba, 30 % Hrvata, 10 % Slovenaca, kao i Crnogorce i Muslimane. Od partizanskih brigada, velika većina su bile hrvatske i bosanske: od 96 brigada, 38 su bile hrvatske, a 23 bosanske i hercegovačke, te 17 slovenske, što pokazuje da se rat najvećom žestinom vodio na teritoriju NDH, dok su Srbija i Crna Gora bile uglavnom pacificirane i pod četnickom kontrolom.

- u trećem razdoblju, potpomognuti Sovjetskom vojskom koja je sredinom i koncem 1944 slomila njemački otpor u Srbiji, partizani ovladavaju ostatkom bivše Jugoslavije. U Bosni i Hercegovini su najveće vojne operacije Mostarska, Sarajevska i Bihaćka

Tijekom rata službena politika NDH je podvrgla progonima i masakrima temeljenima na rasnoj, nacionalnoj i vjerskoj osnovi Srbe, Rome i Židove, dok su četnici proganjali i ubijali Bosanske Muslimane i Hrvate. Na koncu rata komunistički su partizani izvršili pokolj pripadnika poraženih protivničkih vojski i članova njihovih obitelji, od Bleiburga u Austriji do Srbije i Makedonije ("Križni put "). Po procjenama neovisnih istraživača, Bosna i Hercegovina je imala sveukupne sljedeće gubitke: 164.000 Srba, 64.000 Hrvata, 75.000 Muslimana i 9.000 Židova.

Uspjevši vojno odoljeti, Titova je vojska u bitci na Neretvi (siječanj-ožujak 1943) slomila četnički pokret, i politički je kapitalizirala svoje uspjehe zasjedanjem vrhovnoga političkoga tijela, AVNOJ-a, u bosanskome gradiću Jajcu 29. studenoga 1943, kada su donešene odluke o zabrani povratka izbjegličke vlade i kralja u Jugoslaviju, o uspostavi Jugoslavije kao federalne države sastavljene od nacionalnih republika (Bosna i Hercegovina, zbog svoje nacionalne strukture, bijaše izuzetkom- utemeljena je kao republika da se izbjegnu svađe podjele između Hrvata i Srba), te o privremenoj vladi. Slijedilo je postupno priznavanje od strane savezničkih sila, sporazum s predsjednikom izbjegličke vlade, bivšim banom Banovine Hrvatske Ivanom Šubašićem, te preuzimanje vlasti i uspostava komunističkoga totalitarnoga poretka u cijeloj zemlji u poraću.

U sklopu SFRJ

Glavni članak: Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina

Glavni članak: Bosna i Hercegovina u drugoj Jugoslaviji

U tom je periodu Bosna i Hercegovina bila "trostupanjski" piramidalno ustrojena: privilegirana klasa, s neprijepornom dominacijom od policije do naobrazbe i gospodarstva su bili Srbi, što zahvaljujući svojoj relativnoj brojnosti, "zasluži" stradanja u NDH, premoći u komunističkom aparatu, kao i ulozi produžene ruke beogradskog centralizma svojih sunarodnjaka. Na drugom mjestu su dolazili Bosanski Muslimani odnosno današnji Bošnjaci, koje je vlast podupirala kao nositelje "državnih" struja u BiH i protutežu srpskim i hrvatskim nacionalnim ideologijama koje su uključivale BiH kao dijelove svojih nacionalnih država, te kao skupina koja je dobro došla kao most prema islamskim zemljama u Pokretu Nesvrstanosti. Uz zahvalnost komunističkoj Jugoslaviji koja im je priznala status nacije, te uspješnu indoktrinaciju kojom su "uspjeli" zaboraviti svoje masovno sudjelovanje u oružanim snagama NDH- Bosanski Muslimani su postali faktor broj 2. u Bosni i Hercegovini i jedni od najžešćih pristaša jugoslavenske fantazme.

Hrvati, kao najmalobrojniji i najsumnjiviji element, nosili su stigmatu "reakcionarnog" katoličkog naroda, optuživani za genocide i brutalnosti NDH, podnijeli su sudbinu građana drugoga reda. Stalno sumnjiceni i policijski proganjani, njihova etnička područja svjesno gospodarski zanemarivana, prisiljavani na emigraciju (od ekonomskih emigranata iz BiH, Hrvati, koji su činili oko 1/5 stanovništva, davali su preko 2/3 emigranata)- Hrvati su bili posebno podvrgnuti totalitarnom policijskom rezimu: sve s ciljem depopulacije i eliminiranja hrvatske nacije kao "kanceroznog" elementa koji priječi ostvarenje komunističkog totalitarnog raja na zemlji.

Po popisu stanovništva 1971. Bosna i Hercegovina ima 3,746,320 stanovnika. Među njima je 20.62 % Hrvata, 37.19 % Srba, 39.57 % Bosanskih Muslimana i 2.62 % ostalih. Tim popisom su Bosanski Muslimani prvi put dobili pravo na nacionalnu samo-identifikaciju, i to pod imenom Muslimani. Godine 1972. hrvatski nacionalni gerilci, njih 19, treniranih u Australiji, organiziraju desant u blizini srednjobosanskog grada Bugojna, s ciljem podizanja ustanka protiv velikosrpske tiranije. Većina je poginula u sukobu s premoćnim jugoslavenskim vojnim i policijskim snagama, koje su u panici angažirale blizu 10.000 ljudi. Zadnji jugoslavenski ustav 1974. definira zemlju kao polu-konfederaciju, a jugoslavenski diktator Tito umire 1980., ostavljajući zemlju u nestabilnom stanju. 1983. dolazi do suđenja Aliji Izetbegoviću i dvanaestorici Bosanskih Muslimana u Sarajevu zbog promicanja ideja panislamizma i vjerskog fundamentalizma. 1987.

Od 1987. počinje meteorski uspon na vlast srpskog šefa komunističke partije Slobodana Miloševića. On uskoro postaje glavnim organizatorom velikosrpskog pokreta, koji želi ostvariti otvorenu dominaciju Srba u Jugoslaviji kao policijskoj državi ekstremnoga oblika, ili, preko prekrajanja granica, srušiti Jugoslaviju u bilo kojem obliku i na razvalinama uspostaviti veliku Srbiju koja bi uključivala cijelu Bosnu i Hercegovinu, kao i oko 70 % Hrvatske. Metode su različite: od masovnih nasilnih mitinga, policijske represije, prijetnji JNA, koja se sa 77 % srpskog oficirskog kadra počela transformirati u otvoreni instrument Miloševićeve politike, do krađe federalnih financijskih rezervi i nepoštednog medijskoga rata, prije svega protiv Albanaca i Hrvata, koji je imao za cilj homogenizirati i iskoristiti histerizirane srpske mase u Jugoslaviji za velikosrpski vojni pohod.

God 1990. izbori u Sloveniji i Hrvatskoj dovode do smjene vlasti (u Hrvatskoj dolaze na vlast HDZ i Franjo Tuđman), a izbori u BiH označuju kraj nada "reformističkih" snaga Ante Markovića, još uvijek formalnog jugoslavenskog premijera kojega je podupirao Zapad. Reformirani komunisti dobili su 6 %, Markovićeve reformisti 5,6 %, a tri nacionalne stranke: muslimanska, hrvatska i srpska većinu: muslimanski SDA 37,8 %, srpski SDS 26,5 % a hrvatski HDZ 14,7 %. Time je propala i posljednja iluzija o BiH kao bastionu anacionalnog jugoslavenstva.

Raspad Jugoslavije i rat

Glavni članak: Povijest neovisne Bosne i Hercegovine

Glavni članak: Rat u Bosni i Hercegovini

Kandidati nacionalnih stranaka izabrani su i na svih sedam mjesta u Predsjedništvu, kojemu je predsjednikom postao Alija Izetbegović. U složenim uvjetima raspada Jugoslavije tijekom 1991. Hrvati i Bošnjaci uspješno su surađivali nastojeći ojačati samostalnost BiH, čemu su se protivili Srbi, koji su po beogradskim velikosrpskim planovima djelovali u smjeru razbijanja BiH i stvaranja nacionalne srpske države na tlu bivše Bosne i Hercegovine, s konačnim ciljem priključivanja zamišljenoj svesrpskoj državi. Odmah nakon izbora Srbi osnivaju po općinama nelegalna «nacionalna vijeća», koja u proljeće 1991. prerastaju u «zajednice općina», a ove pak od rujna do studenoga u pet «srpskih autonomnih oblasti». U njima Srbi uspostavljaju paradržavnu upravu, pripremaju oružanu pobunu (u čemu im osobito pogoduje koncentracija JNA u BiH nakon povlačenja iz Slovenije i Hrvatske) te sudjeluju u svesrpskoj agresiji na Hrvatsku. Memorandum o suverenitetu BiH (12. X. 1991.) Srbi iskorištavaju za napuštanje i bojkot Skupštine i 9.1.1992. jednostrano proglašavaju Srpsku republiku BiH (od veljače 1992. Republika Srpska). U prosincu 1991. BiH je podnijela zahtjev za međunarodnim priznanjem. Na poticaj EZ-a raspisan je referendum o neovisnosti, koji je održan 29. II. i 1. III. 1992.: glasovalo je 63,7% biračkoga tijela, od čega 99,4% za neovisnost. SDS je pozvao Srbe na bojkot referenduma i spriječio njegovo održavanje u pojedinim dijelovima zemlje. Na temelju rezultata referenduma članice EZ-a priznale su 7. IV. 1992. BiH, koja je 22. V. 1992. postala članicom UN-a.

Prvi znakovi oružane agresije bili su napad JNA na većinska hrvatska sela oko Ravnog u istočnoj Hercegovini 2-6. X. 1991. i djelomična blokada sarajevskih ulica u ožujku 1992. Oružana agresija uslijedila je početkom travnja 1992: srpska teritorijalna osvajanja, uz potpunu blokadu Sarajeva, trebala su područje pod srpskim nadzorom proširiti u homogenu cjelinu od Drine do Une, a ostatak BiH razbiti u manje, nepovezane i teško branjive enklave. Zbog oružane nadmoći i podrške Beograda te politike međunarodne zajednice, koja je uvela

embargo na uvoz oružja u BiH, Srbi su zacrtane vojne ciljeve razmjerno lako ostvarili već do lipnja 1992. Uz prvotnu neodlučnost bošnjačkoga vodstva da se snažnije suprotstavi, u tom su razdoblju odlučan otpor pružili Hrvati, organizirani u Hrvatsko vijeće obrane (HVO), a u njegovim su postrojbama djelomice sudjelovali i Bošnjaci (Posavina, Mostar). Pretežito bošnjačka Armija BiH djelotvornije se organizirala tek od jeseni 1992.. osobito u središnjoj Bosni i tuzlanskoj regiji. Na područjima koja su nadzirali, Srbi su provodili etničke progone te ubojstva Bošnjaka i Hrvata, uspostavljali su koncentracijske logore i uništavali muslimansku i katoličku kulturnu baštinu. Do studenoga 1992. Srbi su zauzeli oko 70% zemlje, a Sarajevo su od početka agresije držali u obruču, terorizirajući stanovništvo snajperskom i topničkom vatrom. Tijekom agresije izbile su i nesuglasice između Bošnjaka i Hrvata. Postojeće razlike produbljene su zbog kaotičnih i teških ratnih prilika kao i zbog suprotstavljenih gledišta i poteza pojedinih nacionalnih čelnika i međunarodne zajednice. Za Bošnjake je sporno bilo proglašenje Hrvatske republike Herceg Bosne (3. VII. 1992.). Hrvati su uzvratili optužbama zbog islamizacije zemlje i bošnjačke dominacije koja je smjerala marginalizirati Hrvate (i Srbe) na svim područjima života, pa su povukli svoje predstavnike iz Skupštine, Vlade i Predsjedništva. U dijelovima BiH (srednja Bosna, Rama, Mostar) političke razmirice prerasle su u proljeće 1993. u oružane sukobe, u kojima su počinjeni i ratni zločini nad civilima (HVO u selima Ahmići i Stupni Do, Armija BiH u Maljinama, Doljanima i Uzdolu). Neprijateljstva su zaustavljena tek posredovanjem SAD-a i sklapanjem Washingtonskih sporazuma (18. III. 1994.): obnovljena je suradnja, uspostavljena federacija Hrvata i Bošnjaka, a predviđena je njezina konfederacija s Hrvatskom. U Mostaru je uvedena privremena uprava EU. U ožujku 1995. uspostavljen je zajednički vojni stožer Armije BiH, HVO-a i HV-a. Još tješnja suradnja zacrtana je Splitskim sporazumom između RH i BiH u srpnju 1995., temeljem kojega su hrvatske snage u srpnju 1995. oslobodile dio zapadne Bosne (nakon operacije "Oluje" u kolovozu razbile su srpski obruč oko Bihaća, a u jesen je nastavljeno oslobađanje zapadne Bosne). Međunarodna zajednica dugo je i neuspješno pokušavala posredovati oko zaustavljanja rata, nastojeći pronaći prihvatljiv model preuređenja BiH. Prvi pokušaj bio je tzv. Cutilierov plan kantonizacije u ožujku 1992. U siječnju 1993. predložen je Vance-Ovvenov plan kantonizacije (10 provincija), koji je produbio suprotnosti između Hrvata i Muslimana. Owen-Stoltenbergov plan iz kolovoza 1993. uvelike se udaljio od načela cjelovitosti prijedlogom o labavoj tročlanoj Uniji BiH, po kojem bi Srbi zadržali najveći dio okupiranog teritorija. Plan Kontaktne skupine (lipanj 1994) bio je tek ublažena varijanta prethodnog plana za podjelu BiH. Osnovni nedostatak svih planova bio je izostanak preventivnih i provedbenih mjera, a to je pogodovalo Srbima. Diplomatsko posredništvo pratila je i mirovna operacija UN-a, koja se nadovezala na razmjешtaj mirovnih snaga u Hrvatskoj. Mirovne snage u BiH imale su samo humanitarni mandat (dostava pomoći) i nisu mogle osigurati provedbu diplomatskih planova. Postupno su rasle i razlike u gledištima velikih sila, pa su izbili na vidjelo parcijalni interesi, a sve je to posve umanjilo vjerodostojnost i blokiralo učinkovitost diplomatskog posredovanja. Potpunu nemoć međunarodna je zajednica iskazala u srpnju 1995. kada su Srbi nekažnjeno zauzeli «zaštićene zone UN-a» Srebrenicu i Žepu. Pokrenuli su i ofenzivu na zaštićeno bihaćko područje, ali ih je zaustavila HV operacijom "Olujom". Zajednički hrvatsko-bošnjački vojni uspjesi tijekom jeseni 1995. omogućili su i zamah pregovaračkog procesa.

Po podacima Istraživačkog dokumentacijskoga centra Sarajevo (ICD), u Bosni i Hercegovini je od 1991. do 1995. izgubilo život 98.837 ljudi civila i vojnika.

Prema nacionalnom sastavu, stradalo je 63.687 Bošnjaka (67,87 posto od ukupnog broja stradalih), 24.216 Srba (25,81 posto) i 5.057 Hrvata odnosno 5,39 posto, navodi se u izvješću.

Ubijeno je 30.514 bošnjačkih civila, 2.076 hrvatskih i 1.978 srpskih. U vojnim postrojbama stradalo je 30.173 Bošnjaka, 21.399 Srba i 2.619 Hrvata, navodi se u izvješću.

Daytonski sporazum i uvođenje protektorata

Glavni članak: Daytonski mirovni sporazum

Temeljni sporazum kojim je završen rat i definiran državnopravni okvir BiH postignut je tijekom pregovora koji su se 1-21. XI. 1995. održali u američkoj vojnoj bazi Wright-Patterson kraj Daytona u Ohiju, SAD. Tzv. Daytonski sporazum, službeno potpisan 14. XII. 1995. u Parizu, obuhvaća Opći okvirni sporazum za mir u BiH i 12 dodataka koji se odnose na pojedina pitanja. BiH je uređena kao država sastavljena od dvaju entiteta: Federacije BiH (51% teritorija) i Republike Srpske (49%). Grad Brčko, prvotno ostavljen za arbitražu, odlukom je međunarodne arbitraže 1999. dobio status neutralnoga distrikta pod središnjom vlašću. Provedbu vojnoga dijela Daytonskoga sporazuma osigurale su međunarodne Provedbene snage (IFOR, od 1997. Stabilizacijske snage ili SFOR) pod zapovjedništvom NATO-a. Provedbu civilnoga dijela sporazuma preuzelo je više organizacija (OESS, UN, UNHCR), a najveće je ovlasti dobio visoki predstavnik (do 30. V. 1997. Carl Bildt, potom Carlos Westendorp, a poslije Paddy Ashdown).

Bosna i Hercegovina nakon rata

Glavni članak: Bosna i Hercegovina nakon 1995.

Posljedice rata katastrofalne su, gospodarski sustav potpuno je razoren, a demografska slika poremećena, premda precizni podatci iz razumljivih razloga nisu potpuno sagledivi. Procjenjuje se da je broj poginulih veći od 100.000. Prema procjeni UNHCR-a, 1995. oko 2.700.000 stanovnika bilo je proglašeno, izravno ugroženo ratnim operacijama ili pogođeno drugim oblicima nasilja. U skladu s Daytonskim sporazumom, održani su parlamentarni i predsjednički izbori u rujnu 1996. i rujnu 1998. te općinski izbori u rujnu 1997., a na njima su kandidati nacionalnih stranaka uglavnom dobivali većinu glasova (kao i na kasnijim izborima 2002. i 2003.), unatoč nastojanjima međunarodnih posrednika da nametnu druge kandidate. Reintegracija zemlje, u ratu de facto podijeljene, i njezina obnova odvijaju se sporo i otežano zbog međusobnog nepovjerenja, protivnih nacionalnih interesa i stajališta bosanskohercegovačkih Srba, Hrvata i Bošnjaka, te neprevladanih posljedica rata.

Bosanski Hrvati

Bosanski Hrvati su jedan od tri konstitutivna naroda u Bosna i Hercegovina , koji čine oko 14% od ukupnog broja stanovništva. Uglavnom su nastanjeni u zapadnom i južnom dijelu Bosne i Hercegovine, a manjim dijelom i u centralnom i sjevernom dijelu. Prije rata u Bosni i Hercegovini od 1992 . do 1995 . Bosanski Hrvati su u značajnom broju naseljavali i prostore Bosanska Krajina (Banja Luka regija). Broj bosanskih Hrvata u Bosni i Hercegovini je znatno opao od zadnjeg rata sa 17% od ukupnog broja stanovništva do današnjih 13%-14% (procjena 2004.).

Povijest

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini potiče, najvećim dijelom, od Slavena koji su doselili u BiH u slavenskim seobama u 7. vijek u. Po većini povijesničara, slavenska plemena i etnički element su bili zastupljeni ili dominantni u većem dijelu stare Bosne i Huma, prvenstveno u području između poriječja Una , Sava, donjega toka rijeke Drina , te Neretva . To su povijesne zemlje stare Vrhbosne, Donjih Krajeva, Tropolja, te dijelova Huma i Soli. Povijesničari, arheolozi i etnografi su većinskoga mišljenja da je hrvatski element prevladavao do crte koja spaja rijeke Bosnu i Neretvu, dok je na istoku bio rjeđi, uz značajne naseobine u Zahumlju, no dosta slabije u Travunji, a zanemarivo u Podrinje i veoma malo u sadašnjoj Semberija .

Prisutnost Hrvata u tim krajevima zahtijeva dodatna razjašnjenja:

- postavlja se pitanje o etničkim karakteristikama toga naroda
- također, među historičarima ne postoji slaganje o historijskim korijenima hrvatskog identiteta u staroj Bosni. Prevladavajuće stanovište o Hrvatima Bosne i Hercegovine se sastoji u tome da se radi o etnosu složenog postanka u čijem je nastanku ključnu ulogu igrao hrvatski ratnički element koji je apsorbirao već postojeću slavensku amorfnu masu i niz slavenskih plemena koja sada znamo samo po imenu (Marijani, Zahumljani...), kao i ilirske neslavenske domoroce i zapadne pridošlice (saske rudare, talijanske, mađarske i njemačke zanatlije i plemstvo...). Ključnu ulogu u etničkoj kristalizaciji bosanskih Hrvata imala je vezanost za Katoličku crkvu (a time i zapadnu civilizaciju) i jezik (cijeli spektar u kontinuumu južnoslavenskih dijalekata) koji je upotrebljavan u liturgiji i vjerskoj službi. Ne postoji opće slaganje o tome jesu li pripadnici Bosanska crkva bili etnički Hrvati (u bilo kojoj mjeri), jer problem etniciteta u predturskoj Bosni i Humu nije riješen. Dominantno je mišljenje hrvatskih povijesničara da je hrvatski etnicitet bio u korijenu srednjovjekovnog bosanstva, no, da je po svojim karakteristikama ostao na rubu hrvatskog etničkog prostora, te da se nije, zbog ranog sloma bosanske srednjovjekovne države, uspio integrisati s ostatkom hrvatskog naroda. Uz to, taj je element imao dosta značajki koje ga odvajaju od ostaloga dijela Hrvatstva (slaba ili nikakva prisutnost latinice, sporo oslobađanje od crkvenoslavenskog, za razliku od situacije u Hrvatska , od Istra do Dubrovnik a, nepostojanje snažnog oficijelnog katoličanstva...). Veći dio stranih povijesničara ne ide u detalje etnogeneze, no smatra da su stari Bošnjani pripadali, većinom, istom elementu iz kojeg su kasnije nastali Hrvati u potezu od Dalmacije do Slavonije. Bošnjački povijesničari pak drže da su predosmanski Bošnjani činili zaseban etnički element koji nije po bitnim značajkama bio ni hrvatski ni srpski, nego poseban slavenski narod. Bilo kako bilo, nesporno je da po više karakteristika, od jezika do konfesije i običaja, bosanski Hrvati potiču uglavnom od starinačkog stanovništva koje je zatekla turska invazija. Što se tiče hrvatskog identiteta u Bosni i Hercegovini, on se snažnije počeo oblikovati u modernijem smislu tek poslije osmanlijskog osvajenja (1463). Osmanska vlast dovela je do sloma kulturno-civilizacijskih formi karakterističnih za srednjovjekovno bosansko-humsko društvo i stvorila je nove okolnosti koje su bitno odredile budućnost bosanskih Hrvata. Katolički starinački element je opstao u potezu od Hercegovina do

Posavina , dok je znatno prorijeđeno ionako malobrojno katoličko stanovništvo istočne Bosne (koje je, mora se reći, dominiralo u starijim središtima kao Srebrenica ili Olovo), a u zapadnoj BiH, koja većinom nije pripadala srednjovjekovnoj bosanskoj državi, skoro u cijelosti istrijebljen ili prognan u ratovanju za kraj kasnije poznat kao Turska Hrvatska, sadašnju Bosanska krajina . Centralnu ulogu u oblikovanju hrvatskog identiteta je imao franjevački red koji je u 13. vijek u došao u Bosnu i predstavlja jedinu službenu vezu s civilizacijom predturske Bosne i Huma. U početku su franjevački misionari bili stranci (Talijani , Nijemci , Mađari ..), ali ubrzo dolazi do njihove asimilacije, te franjevačka provincija Bosna Srebrena , koja je u 15. i 17. stoljeću obuhvatala osim BiH i većinu Dalmacija , Slavonija , dio Podravine i Mađarsku do uključivo Budima postaje snažnim integrativnim faktorom među bosanskim Hrvatima. Iako nerijetko izloženi nasiljima i progonima, franjevci uspijevaju, zahvaljujući uglavnom Ahdnami, ili povelji o vjerskoj toleranciji dobijenoj 1463 . od sultana Mehmed II , očuvati katolički identitet velikog dijela stanovništva. Osmansko osvajanje je izazvalo šok koji je potrajao skoro sto i pedeset godina, tako da u tom periodu prevladava napor da se konsolidira politička pozicija franjevačkog reda, kao i osigura stabilna egzistencija katoličkom življu uza sve pritiske. Stoga je kulturna produkcija bosanskih Hrvata kao prepoznatljivog elementa do početka 17. vijeka praktički nepostojeća. Ona počinje 1611 . djelatnošću Matija Divković , pisca mnoštva djela vjersko-poučne prirode, a nastavlja se snažnom spisateljskom aktivnošću koja traje do sredine 19. vijek . Jedini nosilac te aktivnosti je franjevački red, a djela su raznorodna: propovijedi, lekcionari, misali, pjesme, teološki traktati, medicinske knjige, ljetopisi, početni historiografski radovi, rječnici, gramatike, ... Poznati su pisci Ivan Bandulavić , Pavao Posilović , Stjepan Margitić , Ivan Ančić , Stjepan Matijević , Nikola Lašvanin , Filip Lastrić , Lovro Sitović Ljubušak , kao i mnogi drugi. Jezik (imenovan najčešće slovinski, ilirski, bosanski i hrvatski) je narodni, štokavsko jekavskog i ikavskog dijalekta, praktički bez crkvenoslavizama, te pisan do sredine 18. vijek a pretežno na Bosančica , a od onda uglavnom na Latinica . Franjevci su napisali i mnoge tekstove na latinski jezik , a neke i na talijanski jezik . Samo stanovništvo je bilo, za osmansku vlast, "najsumnjiviji" element među četirima vjeroispovijedima (muslimani, katolici, pravoslavni, jevreji) zato što je carstvo veći dio svoga postojanja, sve do druge polovice 19. stoljeća, bilo upleteno u vojne sukobe i ratove s katoličkim zemljama, među kojima su prednjačile Austro-Ugarska i Venecija . Stoga se i na domaće katolike gledalo kao na potencijalnu petu kolonu. No, u sistemu osmanlijske vlasti katolici su našli mjesto u mnogim za društvo korisnim aktivnostima (rudari, trgovci, razni zanatlije, kovači...), pa su uprkos čestim demografskim gubicima i seobama (većina Slavonije, kao i Dalmacije naseljena je katoličkim hrvatskim stanovništvom iz Bosne i Hercegovine) uspjeli preživjeti i najteže udarce, kakav je bio pohod princa Eugena Savojskog na Bosnu 1697 ., nakon čega je katoličko stanovništvo palo na oko 17.000 ljudi. Opadanje osmanlijske vlasti u 19. vijek u dočekaao je franjevački red aktivno, uključivši se u Ilirski pokret (Ivan Franjo Jukić , Martin Nedić , Grgo Martić ...). Tokom toga "vijeka narodnosti" i Hrvati Bosne i Hercegovine su se definitivno nacionalno emancipirali i poistovjetili sa svojim sunarodnjacima u Hrvatskoj i drugdje, zadržavši pritom specifičnu bosansku regionalnu svijest kao sjećanje na među franjevcima posebno njegovanu slavnu bosansku prošlost. Utemeljitelj širenja hrvatske nacionalne svijesti u Bosni bio je Stjepan Radić kojeg je poslala hrvatska vlada. Redarstvo ga je zatvorilo i osudilo na izgon iz Bosne zbog hrvatskih propagandnih aktivnosti, a potom ga otpatilo parobrodom do Rijeka . Kako opisuje u svojoj biografiji, Stjepan Radić je u Petrogradu, u društvu javnih pregalaca postigao da predaje o "pravu Hrvatske i Hrvata na Bosnu i Hercegovinu s gledišta zemljopisnoga, kulturnoga i narodno-gospodarskog, a najviše sa gledišta čisto narodnoga, radi toga jer se Bošnjaci , koji su svi Slaveni i najstariji narod u Bosni, sve više priznaju Hrvati ma u narodnom i političkom smislu."

Povijesni prikaz Bosanske Posavine

Bosanska posavina na prostoru velicine oko 2650 četvornih kilometara obuhvata devet općina: Bosanski Brod, Derventu, Doboj (Komaricu), Odžak, Bosanski Šamac, Modricu, Orašje, Brcko i Gradacac (Tramošnicu). Ove općine cine prirodni prostor uz desnu stranu rijeke Save, od Dubocca do Brckog, na kojem je pretežito živjelo hrvatsko pucanstvo. Sebe su nazivali Posavcima.

Kao područje unutar Republike Bosne i Hercegovine, Bosanska posavina oduvijek je predstavljala jednu kulturno-povijesnu i gospodarski zaokruženu cjelinu hrvatskog naroda.

Ovdje je ljudski život započeo još u neolitsko doba, na brežuljcima uz rijeke, bavljenu lovom i ribolovom, zahvaljujući u prvom redu Usori, Ukrini, Savi, Bosni i njihovim pritokama bogatima ribom, te šumama s dovoljno divljaci. Najstarije naselje iz tog doba su Vignjišta, s područja sela Kužnjace kod Modrice.

Prve ozbiljnije tragove civilizacije počinje bilježiti dolazak Rimljana na ova područja: počeli su graditi putove, veća urbanija naselja, za gradnju koriste kamen i opeku, putovima kroz Posavinu povezuju svoje dvije provincije.

Hrvati pak na prostor današnje Bosanske posavine doseljavaju u VII. stoljeću, 626. godine poslije Krista.

Za vrijeme vladavine Kulina bana Bosnom u X. stoljeću Posavina nije bila u sastavu Bosne. O ovome postoje izvorni dokumenti, kao i dokument kojim Kulin jamci Dubrovčanima slobodu trgovanja po Bosni, koji izvorno glasi:

"U ime Oca i Sina i Svetog Duha. Ja ban bosanski Kulin prisezaju (prisežem) tebe kneže Krvašu i vsem gradam dubrovam pravi prijatelj bili i pravu vjeru, dokolje sam živ. Vsi Dubrovčane kire hode po mojemu vladanju trgujuće, gdje si kto krevat, gdje si kto mine, pravov vjerov i pravim srcem držati je bez vsakoje zledi razvije što mko, da svojov voljom poklon, i da im ne bude od mojih cest - nikov sile, i dokolije u mene bude, dati im savjet i pomoc, kakore i sebe, kolikore, bez vsega zloga primislja. Tako mi Bog pomagaj i se sveto evandjelie."

Iz 1244. god. postoji pisani trag o Posavini ("Terra Tolys", o zemlji oko riječice Tolise), a 1324. godine spominje se Nenašće, prostor s obje strane rijeke Bosne. Prvi bosanski kralj Tvrtko I. Kotromanić

(1353.-1391.) pripaja Posavinu Bosni, a u svojoj povelji spominje župu Jakeš i župu Modricu. U 15. stoljeću Bosanska se posavina ponovno priključuje svojoj matici Hrvatskoj u okviru Ugarske, i ovo povijesno stanje zadržat će sve do 1536. godine, kada i ona pada pod tursku okupaciju (Bosna je pala 1463. godine, dakle punih 73 godine prije).

Iz turske vladavine vrijedan je spomena dokument zvan "Ahdnama", što znači "Vladarska povelja". Naime, godine 1463., zauzevši Bosnu, sultan Mehmed smatrao je da je potpuno osvojio bosanske zemlje, pa te godine Bosnu proglašava Sandžakom sa dijelom u Vrhbosni. Na molbu franjevca Andela Zvizdovica sultan je, prije nego se zaputio natrag u Carigrad i prije nego je imenovao Mehmedbega prvim sandžakom u Bosni, izdao glasovitu Ahdnamu, kojom je katolicima jamčena sloboda vjere. Prije turskog osvajanja

Posavine, na ovom je prostoru bilo osam velikih franjevačkih samostana. Turci su ih, sve do jednog, porušili.

Prema turskim defterima (popisima) iz XVI. st. spominje se Nenavište kao naselje napušteno od katolika Hrvata. Tako župu Nenavište, zapravo područje bivše župe Nenavište, "Terra Tolys", Turci pretvoriše u Gradacacku nahiju (Gradacac i Šamac). Drugi, veći dio Posavine nalazio se u Derventskoj nahiji (Derventa, Odžak i Bosanski Brod). Od većih sela spominju se krajem XVI. stoljeca Dubovac, Korace, Foca, Dubica i Plehan, te rijeke Sava, Ukrina, Velicanka, Živanjska, Lješnica i Markovac. Treci dio Posavine (Brcko, Dubrave, Zovik, Ulice, Breške, Drijenca i Skakava) nalazio se u Tuzlanskoj nahiji.

Nakon dogovorenog mira 1719. godine između Turske i Austrije utvrđene su granice Posavine, koje su trajale sve do 1939. godine. U ratnom razdoblju 1788.-1792. godine Turci su ponovno protjerali Hrvate katolike iz Posavine, s razlogom da ne bi, navodno, pomagali Austrijance. Ipak se Hrvati poslije primirja vraćaju na svoja stoljetna ognjišta. Bosanska je posavina 1831. godine izazvala posebnu pozornost turskih vlasti. Tada su, pod vodstvom Husein bega Gradašcevića, dragovoljci porazili tursku vojsku na Kosovu i u Travniku. Sljedeće godine Turci su ipak suzbili pobunjenike. Utjecaj hrvatskog preporoda (1850. god.) osjetio se i u Bosni i Hercegovini. Svesrdnu su im pomoć u tome pružili oci franjevci. Posebno se ističu fra Ivan Jukić i fra Martin Nedić iz Tolise. Fra Ilija Starčević u Tolisi osniva i prvu puku školu u Posavini; knjige nabavljaju iz Broda na Savi (Slavonski Brod).

Godine 1862. i 1863. muslimani, protjerani s područja Užica i Šapca zbog sukoba Srba i Turaka, naseljavaju područja Bos. Šamca, Orašja i Brezova Polja. Hrvati katolici velikom dušom i srcem primaju prognanike na svoja područja.

Slabljenje turske vlasti dovodi tadašnju Europu pred tzv. "istočno pitanje", do želje velesila da podijele tursko Carstvo. Tako se na međunarodnom kongresu u Berlinu, 1878. god, sređivanje političkih prilika u Bosni povjerava Austro-Ugarskoj. Ovime Bosanska posavina ponovno dolazi u dodir s Hrvatskom, pogotovo jer je u toj državi prije imala svoju autonomiju.

Tako 1878. godine Austro-Ugarska zauzima Bosnu i Hercegovinu. Svojom vojskom ušla je upravo kroz Posavinu iz pravca Brckog, Šamca i Broda. Unosi novu civilizaciju, drugu kulturu, zapravo europski duh u bosanske, gospodarski i duhovno opustošene krajeve. Odmah pristupa izgradnji mostova, putova, suvremenih gospodarskih objekata, škola, bolnica, željeznickih kolodvora, vodovoda - prestižnih zgrada, kazališta, pa i muzeja. Spomenut ću samo Zemaljski muzej, koji zaprema 25.000 četvornih metara prostora, a čine ga mnoge zbirke: povijesne, etnografske, biološko-arheološke..., sve uređene prema najsuvremenijim muzeološkim načelima. Muzej je danas jedan od najljepših na Balkanu, pa i u Europi. Spomena je vrijedno i osnivanje Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" 1902. godine. Ovo je Društvo u Bosanskoj posavini ubrzo naišlo na plodno duhovno tlo i dalo solidne rezultate u opismenjavanju naroda i širenju kulture.

Nezadovoljni pripajanjem Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj, Srbi 28. lipnja 1914. godine čine atentat na austrougarskog prijestolonasljednika

Franju Ferdinanda. Bio je to povod za oružani napad Austro-Ugarske na Srbiju, čime dolazi i do Prvog svjetskog rata (1914.-1918.). U ratu sudjeluje i veliki broj vojnika s područja Bosanske posavine, što i književnik Mato Blažević, Posavac iz Bos. Šamca, opisuje u svom romanu "Zaboravljeni grobovi".

Vještom politickom igrom, Srbi 1918. godine pripojiše hrvatske krajeve u državu zvanu Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Znacajan sljedeći događaj za Bosansku posavinu svakako je uspostava Banovine Hrvatske, 29.08.1939. godine, u koju ulaze i sljedeće posavske općine: Derventa, Bos. Brod, Odžak, Modrica, Bosanski Šamac, Gradacac, Orašje, Brcko i Srebrenik, dakle prostor definiran kao hrvatski i time pripojen Banovini Hrvatskoj.

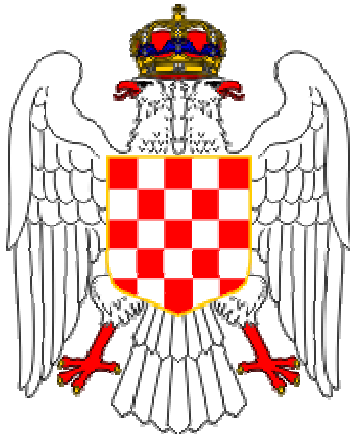
Stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske, 1941. godine, Bosanska posavina još se više povećava: u njene granice ulazi i područje Bijeljine. Područje je dobilo naziv Velika župa Posavina i prostirala se teritorijalno sve do Drine, sa sjevera zahvacajući čak i općine Slavonski Brod i Županju. Spomenute činjenice, dakle, govore da je Bosanska posavina oduvijek bila definirana kao hrvatski prostor, u kojem su nesmetano živjeli i ostali narodi. Bosanska posavina kao takva je nedjeljiva i neotuđiva jedinica hrvatskog korpusa.

Ono što su ranije generacije hrvatskog naroda u Bosanskoj posavini jedno i pol tisućljeće imale, čuvale i sačuvale sve do ovog rata (1992.-1995.), zločinackom agresijom srbočnogorskih vojnih postrojbi srpski su imperijalisti uspjeli nasilno oduzeti. Prostor su oteli, hrvatski i muslimanski narod što pobili, što protjerali. No, uzdajući se u Božju providnost i pravednost, u duhovnu snagu svakog hrvatskog Posavca, u stečenu duhovnu snagu koju su im stoljećima ulijevali njihovi preci, njihovi duhovni oci franjevci, njihova braca s gornje strane Save, njihova subraca iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, uzdajući se u stečenost povijesnog pamćenja, uzdajući se u posavski hrvatski um, krv, znoj i suze, uzdajući se u se, u vlastitu svoju osobnost, ovaj se narod i nada i vjeruje u povrat svoje imovine i svog prostora, u povratak svog tjelesnog bitka i svoje plemenite duše na vjekovna hrvatska posavska ognjišta. Jer, čiji je ovo prostor, čiji su ovi krajevi - oduvijek se znalo i zna se!

Banovina Hrvatska

Karta Banovine Hrvatske

Veliki grb banovine Hrvatske

Banovina Hrvatska je teritorijalna jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije, nastala kao rezultat ogorčenosti hrvatskog naroda centralističkom politikom Beograda i težnje za većom autonomijom i cjelovitošću hrvatskih zemalja, suradnje hrvatskih političkih vođa sa vođama Srba prečana, te kao rezultat priznanja srbijanskih političara da je centralizam doveo do slijepe ulice. Formirana je na temelju političkog sporazuma između predsjednika jugoslavenske vlade Dragiše Cvetkovića i vođe HSS-a Vladka Mačeka u dvorcu Drašković u Božjakovini (tzv. sporazum Cvetković-Maček), uz sudjelovanje predstavnika prečanske Samostalne demokratske stranke (koja sa HSS čini Seljačko-demokratsku koaliciju) i uz podršku regenta kneza Pavla Karađorđevića. Zakonski počinje postojati donošenjem Uredbe o Banovini Hrvatskoj 26. kolovoza 1939. godine.

Teritorij i granice

Banovina je nastala spajanjem dotadašnje Savske i Primorske banovine, uz dodatak većinski hrvatskih kotareva iz ostalih banovina (Brčko, Derventa, Dubrovnik, Fojnica, Gradačac, Ilok,

Šid i Travnik). Obuhvaćala je površinu od 65.456 km².

Pri stvaranju nove jedinice primijenjeno je povijesno načelo (područja Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s izuzetkom Istočnog Srijema i Boke Kotorske), a također i etničko načelo (hrvatski kotarevi iz BiH). Do ovakvih se granica došlo nakon teških pregovora, tako da nijedna strana nije do kraja bila zadovoljna. Srpska strana stoga što je niz kotareva sa srpskom većinom ostao unutar banovine, a hrvatska jer nije uključila Zapadnu Bosnu ("Turska Hrvatska"), te Baranju i Sjevernu Bačku. Granice su smatrane privremenima i naglašeno je da će doći do daljnjih promjena u sklopu preuređenja države.

Stanovništvo

Prema posljednjem prijeratnom popisu stanovništva iz 1931. godine, na području Banovine Hrvatske živjelo je 4.024.601 stanovnika, od kojih oko 74 % Hrvata i 19 % Srba. Bila je podijeljena na 99 upravnih kotareva, od čega 81 s hrvatskom većinom, 17 sa srpskom (12 s apsolutnom i 5 s relativnom većinom) i 1 s većinom Muslimana, koji tada nisu smatrani zasebnom nacijom.

Uprava i nadležnosti

Za prvog Bana Banovine Hrvatske imenovan je dr. Ivan Šubašić, kojeg je osobno odredio Vladko Maček. Uredbom o Banovini Hrvatskoj bile su određene i njene nadležnosti, među kojima su bili trgovina, industrija, školstvo, poljoprivreda, pravosuđe i socijalna politika. U nadležnosti države ostali su vanjski poslovi, vojska, policija i vanjska trgovina. Ostalo je sporno financiranje nove upravne jedinice, pa je o tome donesena posebna uredba 30. ožujka 1940. godine. Mnoge od ovih odredbi nisu nikad provedene do kraja, bilo zbog kratkog postojanja Banovine, bilo zbog opstrukcija iz Beograda. Planirano je i raspisivanje izbora za hrvatski sabor, ali to se nije dogodilo uslijed izbijanja Drugog svjetskog rata.

Odluke Simovićeve vlade

Nakon vojnog puča 27. ožujka 1941., vlada generala Dušana Simovića nastojala je nagovoriti Vladka Mačeka da ponovo preuzme funkciju potpredsjednika vlade. U zamjenu, obećala je prenošenje žandarmerije na teritoriji banovine u nadležnost bana, te još neke ustupke. Ove su odluke objavljene u Narodnim novinama koje nose datume 7. i 8. travnja 1941., tj. nakon početka Aprilskog rata.

Nestanak

Banovina Hrvatska prestaje faktički postojati proglašenjem NDH 10. travnja 1941. godine. Ban Ivan Šubašić otišao je u emigraciju i u Londonu politički djelovao pozivajući se na svoju funkciju, kao i članovi vlade. Potpredsjednik vlade Juraj Krnjević nastojao je u političkim igrama unutar vlade sačuvati garancije da će Banovina nakon završetka rata i savezničke pobjede biti obnovljena.

Nezavisna Država Hrvatska (NDH)

»Uspostava Nezavisne Države Hrvatske označila je realizaciju one varijante hrvatskog pitanja koja se temeljila na rasformiranju Jugoslavije. No, ona je istodobno značila i vezivanje Hrvatske uz fašističke sile i prenošenje fašističkog modela organizacije vlasti i političke prakse Njemačke i Italije u Hrvatsku, uz nazočnost njemačkih i talijanskih vojnih snaga. One su od ustaške vlade smatrane saveznicima, a u širim slojevima stanovništva bile su doživljene kao okupatorske.« (*Matković, str. 189*)

Hrvatska enciklopedija sažeto kaže o povijesnoj ulozi NDH: »Država koju je 10. IV. 1941. u ime ustaškog poglavnika Ante Pavelića proglasio Slavko Kvaternik pojavila se kao diskontinuitet u odnosu na dosadanje osnovne crte hrvatskih političkih opredjeljenja, ali ubrzo i kao iznevjerenje težnji hrvatskog naroda za samostalnom državom, jer je njezin postanak i opstanak bio vezan uz volju i sudbinu njemačkih saveznika.« (*svezak 4, 2002.*)

Geopolitički odnosi

Nezavisna Država Hrvatska uspostavljena je nakon okupacije Kraljevine Jugoslavije od strane sila osovine. Bila je priznata od strane Njemačke i Italije 15. travnja 1941, ali uz klauzulu da će pitanje razgraničenja prema Italiji biti razriješeno naknadno. Vodstvo NDH nadalo se umanjiti teritorijalne ustupke Italiji osloncem na Njemačku, ali Adolf Hitler je odlučio da se u to pitanje ne miješa. Tako je Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. Italiji prepušten sjeverni dio Dalmacije i većina jadranskih otoka, područje sa oko 420.000 stanovnika, etnički gotovo stopostotno Hrvatsko. Područje NDH bilo je podijeljeno na talijansku i njemačku okupacionu zonu, određenu geopolitičkim i ekonomskim interesima sila osovine.

Mađarska je u travanjskom ratu okupirala Međimurje i odbila ga napustiti, polazući na njega povijesno pravo. Proglasila je aneksiju, što NDH nije priznala, ali nije mogla ništa učiniti, pa je tako ostalo sve do kraja rata¹.

Italija je vršila teror i nasilnu asimilaciju na teritoriju koji joj je prepušten Rimskim ugovorima. Iskoristila je pojavu četnika i pružala im punu pomoć, priznavajući ih kao dobrovoljačku antikomunističku miliciju; time su izvrsno koristili staro rimsko načelo "divide et impere" ("podijeli pa vladaj") Več u kolovozu ponovo je okupirala tzv. "Zonu dva", 80 kilometara od mora odnosno granice anektiranog područja. U njoj je preuzela i civilnu upravu, ustaška vojnica morala je to područje napustiti, a domobranske postrojbe bile su pod talijanskim zapovjedništvom. Italija je nešto kasnije okupirala i Zonu tri, do granice interesen zone, ali se 1942. povukla.

Nakon kapitulacije Italije, Ante Pavelić je proglasio poništenje Rimskih ugovora. Područje Dalmacije i Gorskog Kotara koje je bilo ustupljeno Italiji time formalno ulazi u sastav NDH (ne i Istre, Rijeke i Kvarnera, koji su prije rata bili u sastavu Italije, iako se Pavelić nadao da će mu Nijemci i tu prepustiti upravu)¹. Stvarnu upravu preuzima u prvi mah Narodnooslobodilački pokret, a zatim Nijemci koji potiskuju partizanske jedinice i zauzimaju većinu teritorije. Oni prepuštaju NDH samo neke civilne funkcije. Ujesen 1944. partizani poduzimaju ofanzivu i veći dio Dalmacije došao je pod kontrolu NOP.

Iako je NDH imala u svom nazivu pridjev nezavisna, ona nikad nikad nije bila potpuno nezavisna i samostalna u donošenju pojedinih odluka. Kada su SAD ušle u 2. svjetski rat

nakon napada na Pearl Harbour, NDH je objavila rat SAD zajedno s ostalim članicama osovine. NDH bila je priznata od: Mađarske, Njemačke, Italije, Slovačke, Bugarske, Rumunjeske, Japana, Španjolske, Finske, Danske, Mandurije, Tajlanda, Kine, Burme, Filipina i Indije.

Stvaranje

Bjelovarski ustanak

Hrvati u kraljevskoj vojsci nakon izbijanja rata masovno počinju otkazivati poslušnost. Dana 8. travnja otvoreno su se pobunili 108. pješadijski puk u Velikom Grđevcu i 40. dopunski puk u Severinu. Uz pomoć Hrvatske seljačke zaštite zauzimaju žandarmerijsku postaju u Garešnici, stižu u Bjelovar i pružaju podršku gradonačelniku dr. Juliju Makancu koji istoga dana proglašava »uskrsnuće« hrvatske države«. U Bjelovar slijedećeg dana stižu i vojnici iz drugih jedinica, što je bio znak očitog raspada jugoslavenske vojske¹.

Proglašenje

Ante Pavelić u nadgledanju vojnog kampa

Od 5. travnja 1941. Ante Pavelić preko radio postaje glavnog ustaškog stana "Velebit" poziva hrvatski narod na uspostavu NDH. 10. travnja 1941. bivši austrougarski pukovnik Slavko Kvaternik izvršio je uspostavu NDH preko Radija Zagreb u 16 sati, a njemačka vojska započele je ulaziti u grad Zagreb sat vremena kasnije. Kvaternik je djelovao u dogovoru sa njemačkim izaslanikom Edmundom Weesenmayerom. Ovaj je u prethodnih desetak dana više puta kontaktirao Vladka Mačeka, nagovarajući ga da preuzme čelnu funkciju nove države, što je Maček odbijao. Weesenmayer je ipak nagovori Mačeka na izjavu kojom poziva svoje pristaše na mir i lojalnost novoj vlasti. Kvaternikov proglas i Mačekova izjava emitirani su na radiju.

Kvaternikov proglas

Hrvatski narode! Božja providnost i volja našeg saveznika, te mukotrpana višestoljetna borba hrvatskog naroda i velika požrtvovnost našeg poglavnika dr. Ante Pavelića, te ustaškog pokreta u zemlji i inozemstvu, odredili su da danas pred dan uskrsnuća Božjeg sina uskrsne i naša Nezavisna Država Hrvatska.

Pozivam sve Hrvate, u kojem god mjestu oni bili, a naročito sve časnike, podčasnike i momčad cjelokupne oružane snage i javne sigurnosti, da drže najveći red i da svi smjesta prijave zapovjedništvu oružane snage u Zagrebu mjesto gdje se nalaze, te da cijela oružana snaga smjesta položi zakletvu vjernosti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i njenom poglavniku.

Cjelokupnu vlast i zapovjedništvo cjelokupne oružane snage preuzeo sam danas kao opunomoćenik poglavnika.

Bog i Hrvati! Za dom spremni!

Mačekova izjava

Hrvatski narode! Pukovnik Slavko Kvaternik, vođa nacionalističkog pokreta u zemlji, proglasio je danas slobodnu i nezavisnu hrvatsku državu na cjelokupnom historijskom i geografskom području Hrvatske, te preuzeo vlast. Pozivam sav hrvatski narod, da se novoj vlasti pokorava. Pozivam sve pristaše HSS, koji su na upravnim položajima, sve kotarske odbornike, općinske načelnike i odbornike itd, da iskreno surađuju s novom narodnom vladom.

Zemljopis

Najduže rijeke: Sava, Drava, Dunav

Najduže plovne rijeke: Sava 593 km, Dunav 213 km, Drava 133 km, Kupa 70 km, Bosut 40 km, Neretva 20 km

Najviši vrhovi: Maglić 2387 m, Ploča na Čvrsnici 2228 m, Vranica 2107 m, Prenj 2102 m, Treskavica 2088 m

Najveći gradovi: Zagreb, Osijek, Brod na Savi

Zemljopisno područje

Slavko Kvaternik je 10. travnja 1941. proglasio da će nova država zauzeti "cjelokupno povijesno područje" Hrvatske. U tom trenutku borbe se još vode: njemačke i talijanske trupe zauzele su Sarajevo i Split tek 15. travnja, a kapitulacija snaga Kraljevine Jugoslavije uslijedila je 17. travnja. NDH faktički nikada nije preuzela kontrolu nad svim prostorima na koje je pretendirala.

Podrazumijevalo se, da će nova država zauzeti cijelo dosadašnje područje Banovine Hrvatske i cijelu Vrbasku banovinu (Sjeverozapadna Bosna, Bosanska krajina - nastanjena pretežno Srbima), te ostatak Bosne i Hercegovine (zapadni dio Drinske banovine), sa granicom na Drini. Područja Istre, Rijeke, Zadra i otoka Krka, Cresa i Lošinja bila su od 1919. u sastavu Italije i na njih se nije računalo. Baranja nije bila u sastavu Banovine Hrvatske i zaposjela ju je, a zatim i pripojila, Mađarska.

Rimskim ugovorima 18. svibnja 1941. NDH je ustupila Italiji veći dio Dalmacije sa gradovima, dok je NDH dobila izlaz na more u bivšim kotarevima Novi, Senj, Crikvenica, te općinama Karlobag i Kraljevica (u podvelebitskom primorju), prvobitno pripojenih Italiji, i na području od Omiša do Dubrovnika. U sklopu NDH ostali su otoci Brač, Hvar, Pag, Šipan, Šćedro, Maon, Lokrum, Lopud, Koločep. Pavelićev pristanak da Italiji ustupi područje sa 400.000 stanovnika, velikom većinom Hrvata, izazvao je ogorčenje ne samo među širim slojevima naroda, nego i među mnogim njegovim najbilibijim suradnicima.

Prekrajanje karte izvršila je i Mađarska koja je za Travanjskog rata okupirala Međimurje, a zatim ga jednostranim aktom i pripojila 10. srpnja 1941. godine. Pavelić je protiv toga prosvjedovao, ali Njemačka je stala na stranu Mađarske, tako da je Međimurje ostalo pod mađarskom vlašću sve do kraja rata, kada ga zauzimaju jedinice NOVJ.

Istočni dio Srijema je nominalno bio dijelom NDH, ali je iz vlastitih sigurnosnih i strateških razloga Treći Reich ga držao pod svojim nadzorom, odnosno bio je pod njemačkom upravom (*Ostsyrmien*).

Stanovništvo

Nezavisna Država Hrvatska imala je po popisu stanovništva iz 1931. ukupno 6.020.000 stanovnika, a po proračunu Vladimira Žerjavića za 1941. 6.869.000 (nesigurnost proračuna je oko jedan posto).

Na području Dalmacije, koje je predano Italiji, živjelo je oko 400.000 Hrvata i nešto Srba. Treba također odbiti Međimurje, koje je cijelo vrijeme postojanja NDH bilo pod mađarskom okupacijom.

U odnosu na površinu Banovine Hrvatske, NDH je izgubila područje na kojem je živjelo oko 400.000 Hrvata, a dobila područje na kojem je živjelo više od milijun Srba.

Za vrijeme NDH objavljeni su razni podaci o površini i stanovništvu. Hrvoje Matković navodi da je prema izvješću Hrvatskog državnog brojidbenog ureda (objavljenog 1941.) površina NDH iznosila je 115.133 km², a imala je 6.966.729 stanovnika. (*Matković, str. 82*) Tu međutim nedostaje primjedba (što je iz navedene brojke očito) da je u površinu uračunata i cijela Dalmacija, vjerovatno stoga što je u to vrijeme još bila u sastavu NDH.

Prema tom izvješću, od navedenog broja stanovnika bilo je:

- 4.817.000 Hrvata (računati muslimani),
- 1.848.000 Srba,
- 145.000 Nijemaca,
- 70.000 Mađara,
- 37.000 Slovenaca,
- 44.267 Čeha i Slovaka.

Izvan hrvatskih državnih granica živjelo je po tom izvještaju 1.727.548 Hrvata.

Ivan Košutić pak navodi neki drugo izvješće istog Državnog brojidbenog ureda. Po njemu NDH zaprema državni teritorij od 100.265 km², ima 6.474.331 stanovnika, od toga :

- Hrvata 4.868.831,
- Srba 1.250.000,
- Nijemaca 170.000,
- Mađara 69.000 i
- Slovenaca 37.000.

Još je objavljeno da u Srbiji i Crnoj Gori živi 280.000 Hrvata, u Baranji, Bačkoj i Banatu 118.725, Kranjskoj i Štajerskoj 18.823, a u različitim krajevima svijeta, pretežno u

prekomorskim zemljama, 1.925.000, odnosno sveukupno izvan zemlje živi 2.342.548 Hrvata. U talijanskoj okupacijskoj zoni, prema navodima istog ureda, živi oko 100.000 žitelja Hrvatske. (*Košutić, str. 57*)

Površina se tu dakle znatno smanjila, također broj stanovnika, ali čak se povećao iskazani broj Hrvata a drastično smanjio broj Srba. Za Nijemce, Mađare i Slovence brojke su iste.

Ekonomija

Novac, novčana politika i tečaj

Kroz područje NDH za naplaćivanje roba i usluga koristile su se sljedeće valute:

- dinari koji su preostali iz Kraljevine Jugoslavije (sve do 1942)
- talijanske lire (sve do pada Italije 1943.)
- njemačka reichsmarka
- kuna.

Novčanice (kune) u opticaju:

- 0,50 banica, 1 i 2 kn (25. rujna 1942.)
- 10 kn (30. kolovoza 1941.)
- 50, 100, 500 i 1000 kn (26. svibnja 1941.)
- 5000 kn (15. srpnja 1943.)
- 1000 i 5000 kn (1. rujna 1943.)

Novčanice (kune) koje zbog ratnih okolnosti nisu izdane, a u potpunosti su bile izrađene:

- 100 i 500 kn (1. rujna 1943.)
- 20 i 50 kn (15. siječnja 1944.)

Novčanice u izradi:

- 10000 kn (samo nacrti) (1. rujna 1943.)

Korištenjem dinara preostalih iz Kraljevine Jugoslavije nanijele su mnoge štete na početku, jer zbog poroznosti granice prema Srbiji nije bilo moguće nadzirati veličinu emisije novca.

Tečaj kune 1941-45. u odnosu na njemačku RM (Reichsmarku) bio je fiksiran i to 20 Kn za 1 RM (1 USD = 2,50 RM ili 50 Kn. Od jeseni 1942. za doznake iz svijeta građanima i vojnicima na službi u Wehrmachtu primjenjivan tečaj 40 kn = 1 RM, od proljeća 1943. 60 kn = 1 RM, od jeseni 1944. do 8.5.1945. 120 kn = 1 RM.¹

Prosječne cijene robe i usluga

Prosječne cijene dnevnog tiska:

- 1941. 2 din (od 26.7.1941. 2 kn)
- 1942. 2 kn

- 1943. 3 kn
- 1944. 10 kn
- 1945. 30 kn (na dan 8.5.1945. 100 kn)

Cijene živežnih namirnica:

- svibanj 1941. 1 kg svježe slanine 32 dinara

Ustroj države

Državni blagdani

Državni blagdani su bili:

- 10. travnja, Dan osnutka NDH
- 13. lipnja, Poglavnikov imendan (školski praznik)
- 20. lipnja, Dan narodnih žrtava

Vjerski blagdani:

(neradni za vjernike odnosno vjere)

(prema *Narodnim novinama*:

br. 163 od 23. srpnja 1942. br. 118 od 29. svibnja 1942.)

- katolički: Nova Godina (1.siječnja), Sveta Tri Kralja (6.siječnja), Svijećnica (2.veljače), Sv.Josip (19. ožujka), Blagovijest (25. ožujka), Uskrs - dva dana, Spasovo, Duhovi - dva dana, Tijelovo, Sv.Petar i Pavao (29. lipnja), Velika Gospa (15. kolovoza), Svi Sveti (1. studenoga), Bezgrješno začće BDM (8. prosinca), Božić (25. i 26. prosinca)
- pravoslavni: Nova Godina (1.siječnja), Bogojavljenje - Sveta Tri Kralja (6.siječnja), Blagovijest (25. ožujka), Uskrs - dva dana, Spasovdan, Duhovi - dva dana, Velika Gospojina (15. kolovoza), Božić (25. i 26. prosinca)
- evangelički: Nova Godina (1.siječnja), Veliki Petak, Uskrs - dva dana, Spasovo, Duhovi - dva dana, Blagdan reformacije (31. listopada), Badnjak (24. prosinca), Božić (25. i 26. prosinca)
- muslimanski: Prvi dan Muharema (Nova Godina), Mevlud (dan rođenja Muhameda a.s.p.), Ramazan-Bajram, koji traje tri dana i Kurban-Bajram, koji traje četiri dana

Upravna organizacija

Glavni članak: Upravna podjela NDH

Područje NDH je obuhvatilo središnju Hrvatsku i Slavoniju i umanjenu Dalmaciju, te Bosnu i Hercegovinu. No,tako ustrojena NDH je činila jednu krnju geopolitičku cjelinu, bez pet najvažnijih luka i gradova na Jadranu (Pula, Rijeka, Split, Zadar i Šibenik), sve do kapitulacije Italije 1943.. Nova se država vratila povijesnoj hrvatskoj podjeli na županije,

velike župe. U NDH su postojale (prvotno je bilo 10) 22 velike župe s 148 kotara i oko tisuću malih općina. Glavni grad Zagreb je bio zasebna upravna jedinica. Ta nova podjela išla je da razbije upravnu odvojenost prostora hrvatskih zemalja Trojednice i BIH, pa su npr. velike župe Livac i Zapolje (Nova Gradiška), Posavlje (Brod), Dubrava (Dubrovnik) i dr. osim hrvatskih imale i bosanske, odnosno hercegovačke kotare. Tijekom rata, planiralo se prebaciti glavni grad iz Zagreba u Banja Luku.

Dijel države je bio pod italijanskom vojnom okupacijom, a dijel pod njemačkom vojnom okupacijom, ali su bili priznatim dijelovima NDH.

Pojedini dijelovi su bili izravno pod njemačkom upravom, iako su bili priznati kao hrvatski od strane Trećeg Reicha - Istočni Srijem sa Zemunom (Ostsyrmien), zbog svoje velike prometne važnosti.

Pojedini dijelovi, kao što je bilo Međimurje, su bili otvoreno okupirani od Horthyeve Mađarske, tj. Mađarska ih je svojatala, pa su sa tom državom su odnosi bili vrlo zaoštreni^[n].

Državna vlast

NDH nije imala Ustav, niti je ikada postojala ideja da se on donese. Sve zakone odredbe o uspostavljanju države i njenom ustrojstvu potpisivao je Ante Pavelić, koji nasi naslov poglavnika. Tako je donesen zakon o vladi, o Hrvatskom državnom saboru, o hrvatskim državnim zastavama, grbu i državnim pečatima, o državljanstvu, o podjeli teritorija na župe, o državnom vijeću, o Islamskoj vjerskoj zajednici u NDH, o Hrvatskoj Pravoslavnoj crkvi, o granicama NDH itd.

Poglavnik je u svojim rukama koncentrirao izvršnu vlast (šef države; do 1943. je predsjednik vlade i sam imenuje sve ministre; nakon toga također on imenuje i predsjednika vlade i ministre), te također i zakonodavnu (uz suradnju i savjetovanje Zakonodavnog povjerenstva pri Poglavniku 1941 i 1942, Zakonodavnog odjela Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja 1942, Hrvatskog državnog sabora 1942 i Državnog vijeća 1942-1945) kao i bitan dio sudske vlasti (izvanredni sudovi, uspostavljeni poglavnikovim odredbama, postali su osnova sudstva u NDH, a redovni sudovi (sudovi velikih župa, kotarski sudovi) imali su sekundarnu ulogu.

23. veljače 1942 poglavnik je sazvaio Hrvatski državni sabor, reprezentativno tijelo koje nije bilo birano (članovi su imenovani) i nije imalo zakonodavnu vlast. Sastalo se u tri navrata 1942. i nakon toga se nije više sastajalo. (*Vidi poseban članak Hrvatski državni sabor*).

Politika i povijest

NDH je proglasio preko zagrebačkoga radija umirovljeni austro-ugarski pukovnik Slavko Kvaternik u ime Ante Pavelića, poglavnika ustaškoga pokreta 10. IV. 1941. poslijepodne, kratko vrijeme prije ulaska njemačke vojske u Zagreb. Hrvatski narod posvuda je isprva s oduševljenjem prihvatio samu obnovu hrvatske države i spontano sudjelovao u razoružanju srpske vojske i uspostavi nove hrvatske vlaste. Najvažniju ulogu odigrale su građanska i seljačka zaštita te predstavnici HSS-a, pored povjerenika Ustaškog pokreta i organiziranih ustaša. U jutarnjim satima 15. travnja 1941. stigao je u Zagreb Ante Pavelić s oko 200 ustaša povratnika. Navečer 16. travnja 1941. imenovao je prvu hrvatsku vladu u kojoj je bio i ministar predsjednik (premijer) i ministar vanjskih poslova. Vlada bijaše glavnom ustanovom izvršne vlasti, iako su sve bitne odluke u unutarnjoj i vanjskoj politici bile u rukama [[poglavnika] Ante Pavelića. Ubrzo nakon uspostavljanja vlasti dolazi i do prvih razočaranja^l.

Prva je zadaća vlade bila uspostava državnih ustanova i označavanje hrvatskih granica. Prvi ugovor o granici bio je potpisan s Njemačkom početkom svibnja 1941. i označio je hrvatsko-štajersku granicu kao granicu hrvatske države. Sudbonosni su bili hrvatsko-talijanski granični pregovori, koje je s hrvatske strane, kao jedini pregovarač, vodio Ante Paveli. Potpisom Rimskog ugovora 18. svibnja 1941. uspostavljena je hrvatsko-talijanska granica, tako da je uz Istru, od Hrvatske otkinut veći dio Dalmacije te djelomično Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Granica prema Srbiji označena je hrvatskim zakonom u lipnju 1941. crtom stare granice između Austro-Ugarske i Srbije. Granica između Hrvatske i Crne Gore uspostavljena je talijansko-hrvatskim ugovorom i podudarala se sa starom austrougarsko-crnogorskom granicom. Granica između Hrvatske i Mađarske nije bila riješena ugovorom, jer se Hrvatska nije htjela odreći Međimurja, koje je ostalo pod mađarskom okupacijom sve do kraja rata^[nedostaje referenca].

Unutarnja politika Unutarnja politika, koju je vodio Poglavnik, bila je sudbonosna za opstanak države. Nakon zatvaranja Vlatka Mačeka, ustaška vlast nije mogla uspostaviti suradnju s HSS-om, dok su represivni postupci vlasti izazivali i osudu Crkve. Srpska narodna manjina stavljena je izvan zakona, iako je priličan broj uglednih Srba nudio suradnju novoj hrvatskoj vlasti^[nedostaje referenca]. Politika terora (maltretiranja, progona, masovna ubojstva, rasni zakoni) otjerala je u šumu velik broj Srba, koji su u početku djelomično nastupali kao «ustanici» i četnici, da bi poslije prihvatili vodstvo KP. Stanovita promjena odnosa prema Srbima u Hrvatskoj i BiH nastupila je u proljeće 1942. osnutkom Hrvatske pravoslavne crkve. Progona Židova bili su uvjetovani hrvatsko-njemačkim savezništvom^[nedostaje referenca]. Rasni zakoni proglašeni su odmah nakon nastanka NDH, a Pavelić ih je ukinuo tek uoči sloma države, početkom svibnja 1945. Po tim su zakonima, osim Srba i Židova, žestoko proganjani Romi-Cigani, dok su hrvatski i inonacionalni komunisti podvrgnuti represijama zbog ideoloških i političkih razloga. Pored regularne vojske koja se popunjavala pozivima na službu (Domobranstvo), postojala je dobrovoljačka Ustaška vojnica dijelom dobrovoljački i dijelom unovačeni Poglavnikovi tjelesni zdrugevi (PTZ). Također bila je i vojna policija koja se zvala oružništvo i brojala je oko 8000 ljudi.

Vanjska politika

Ante Pavelić i Hitler

Hrvatska vanjska politika vođena je u okviru njemačke i talijanske vanjske politike, te je i međunarodno priznanje Hrvatske ostalo u tim okvirima; rezervirano je bilo i držanje Svete Stolicе.

U četnički pobunama talijanska vojska, iako službena hrvatska saveznica, otvoreno je pomagala četnike^[nedostaje referenca]. Drugim riječima (oni) će tvrditi da su stitili srpski civili.

Nijemci nisu imali namjeru vojnički se angažirati u Hrvatskoj, jer su sve svoje snage namjeravali upotrijebiti protiv SSSR-a. Nemiri u Hrvatskoj (osobito aktivnost partizana) imali

su za posljedicu sve veću njemačku nazočnost i, konačno, potkraj 1942., stavljanje hrvatske vojske pod njemačko vojno zapovjedništvo u svim ratnim pothvatima u Hrvatskoj.

Prelazak Italije na stranu saveznika 8. rujna 1943. temeljito je promijenio situaciju. Partizani su se domogli velike količine talijanskoga oružja i dijelom talijanske kraljevske vojske i uz englesku vojnu pomoć, počevši od svibnja 1943., vojnički su znatno ojačali. Širilo se uvjerenje da će Njemačka izgubiti rat te da radi očuvanja hrvatske države treba prijeći na savezničku stranu^[nedostaje referenca].

Državni poglavar Pavelić sudjelovao je u tom planu (inače poznatom kao akcija Lorković-Vokić), ali kad mu je postalo jasno da će morati sići s vlasti, zatvorio je Lorkovića, Vokića i njihove suradnike i dao ih smaknuti potkraj travnja 1945. Sovjeti su od rujna 1944., do veljače 1945. održavali dodire s Pavelićem, u kojima je Staljin predlagao priznanje hrvatske države uz uvjete slobodnog prolaza sovjetske vojske na Jadran i slobodu rada KPH, ali i tu je sovjetsku ponudu Pavelić konačno odbio^[nedostaje referenca].

NDH na čelu s Pavelićem ustrajala je na njemačkoj strani do kraja rata. Hrvatsku vojsku prisilili su engleski vojni predstavnici da položi oružje i preda se Jugoslavenskoj armiji 15. svibnja 1945. u Bleiburgu. Tada više nije postojalo ni hrvatsko vrhovništvo - budući da se Pavelić, prešavši austrijsku granicu 8. svibnja 1945. navečer, dao u bijeg - a ni vlada koja je prestala funkcionirati poslije napuštanja Zagreba 6. svibnja 1945.

Rimski ugovori i Kraljevina Hrvatska

Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941., (potpisani su idućega dana) predviđen je dugotrajni odnos Kraljevine Italije i Nezavisne Države Hrvatske. Od tih ugovora osobito su značajna tri i to:

- Ugovor o određivanju granica između Kraljevine Italije i Kraljevine Hrvatske kojim je Italiji ustupljen veliki dio jadranskoga obalnog područja kao i dijela obalne unutrašnjosti. Od dijela toga prostora uspostavljen je Guvernerat Dalmacija sa sjedištem u Zadru. Dio teritorija koji je pripojen Italiji nazivao se Prva zona. Prema tom ugovoru što su ga potpisali Pavelić i Mussolini Italija je dobila dio Dalmacije, i to područje Zadra, Šibenika, Splita, otoke Rab, Krk, Vis, Lastovo, Korčulu, Mljet i mnoge druge manje otoke te dijelove Hrvatskoga primorja i Gorskoga kotara. Odmah nakon sklapanja sporazuma Italija je napravila novu administrativnu podjelu ustupljenih područja koja je bila suprotna izmjeni diplomatskih pisama glede upravnog uređenja općine Split i otoka Korčule. Pod vladavinom Italije u tim je krajevima provođena sustavna talijanizacija. Uz ostalo, dovedeni su službenici iz Italije, učitelji, profesori, liječnici, trgovci i drugi. Talijanski fašisti provodili su teror, a specijalni sud izricao je kaznu za najsitnije prijestupe.
- Sporazum o vojničkim pitanjima. Odnosio se na jadransko primorsko područje, a NDH se obvezala da ne svome obalnom i priobalnom području neće graditi nikakve vojne objekte, neće držati ratnu mornaricu, osim za policijske poslove i poslove financijskoga nadzora. Ova zona poznata je kao Druga zona.

Područje od te crte do crte njemačko-talijanskog razgraničenja utjecaja na NDH bilo je poznato kao Treća zona.

- Ugovor o jamstvu i suradnji Kraljevine Italije i Kraljevine Hrvatske. Njime Italiji pripada 25 godina jamčenja za političku nezavisnost Hrvatske i njenu teritorijalnu cjelovitost. NDH se obvezala da neće sklapati međunarodne sporazume koji bi bili u suprotnosti s tim jamstvom. Hrvatska se obvezala koristiti iskustva talijanske vojske za ustrojstvo i izobrazbu svoje vojske.

Aimone Roberto Margherita Maria Giuseppe Torino, je talijanski princ koji je nosio i naslov vojvode od Spoleta, a kojemu je ponuđena hrvatska kraljevska kruna, prema Zakonskoj odredbi o Zvonimirovoj kruni. Prije Rimskih ugovora Poglavnik je bila institucija koja je označavala državni suverenitet, kasnije to svojstvo prjelazi na Zvonimirovu krunu. To načelo je u skladu s postavkama korporativne države jer država predstavlja poseban organizam koji ima svoju volju i svijest a narodna se volja ostvaruje kroz organizacije i institucije te države. Kruna je prema jednome izvoru bila oblika zlatnoga vijenca s hrvatskim pleterom na koji je bio pričvršćen nešto veći križ, te je zajedno s zlatnom jabukom bila predana vojvodi od Spoleta. Presude su se i dalje izricale u ime Nezavisne Države Hrvatske. Iako Aimone nikad nije stupio na hrvatsko tlo on je temeljem Rimskih ugovora i temeljem prethodnoga sporazuma kraljevske kuće Savoja i Ante Pavelića bio hrvatski kralj s imenom Tomislav II. od Hrvatske a NDH je bila Kraljevina Hrvatska. Postoji i akt o abdikaciji od 20. kolovoza 1943. Nakon tajnoga primirja koje je potpisano 3. rujna 1943. u Sirakuzi, Kraljevina Italija bezuvjetno kapitulira 8. rujna 1943. kada se objavljuje i primirje između Italije i Saveznika. Nakon kapitulacije Italije Ante Pavelić stavio je 9. rujna 1943. izvan pravne moći Rimske ugovore, a nakon konzultacija s Njemačkom. Javnost je o tome obaviještena 10. rujna 1943. U drugim izvorima akt o abdikaciji ima nadnevak 12. listopada 1943.

Države s kojima je NDH održavala međunarodno-pravne odnose, koje su priznale NDH de facto i de iure:

Država	Država	Država	Država	Država
Njemačka	Italija	Mađarska	 Rumunjska	 Bugarska
Finska	Španjolska	Slovačka	Danska	Japan
Nacionalistička Kina	Mandžukuo	Tajland	Švicarska	Francuska
Argentina	Švedska	Vatikan	Srbija	...

Političari

Glavni članak: Popis vođa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Administracija

Sudstvo

Redarstvo

Vojska

Glavni članak: Vojska NDH

10. travnja 1941 objavljen je Zakon o osnutku vojske i mornarice Države Hrvatske i do prve sjednice vlade 16. travnja službeni naziv bio je Vojska Države Hrvatske. Na sjednici nova vojska nazvana je Hrvatsko domobranstvo koja se dijelila na Kopnene snage (ubrzno preimenovane u Kopenena vojska), Mornaricu i Zračne snage.

Do listopada 1941 ustrojeno je 15 pješačkih pukovnija, jedna konjička pukovnija te 10 topničkih odjela u pet divizijskih područja. Više o kopnenoj vojsci NDH možete pročitati na stranicama: Kopnena vojska NDH i Tenkovi NDH.

Zrakoplovstvo NDH osnovano je 19. travnja 1941. Tijekom 1942. zrakoplovstvo je imalo 4 operativne skupine sa 12 jata (eskadrila), te dva legionarska jata na istočnom bojištu. Više o ovoj temi u članku: Zrakoplovstvo NDH

Prema Rimskim ugovorima NDH je morala izjaviti da nema namjeru držati ratnu mornaricu, pa je osnovan Hrvatski pomorski sklop. Bio je stacioniran u Bugarskoj i Ukrajini, najprije pod oznakom 23. flotila za dizanje mina, a kasnije kao 23. flotila za lov podmornica. 21. svibnja 1944. legija se vratila u Hrvatsku i postala jezgrom nove hrvatske jadranske mornarice. Tek 15. kolovoza 1944. NDH je dobila prve brodove od Nijemaca u Trstu.

Svoje korijene Ustaška vojnica ima u Ustaškoj vojsci koju je Ante Pavelić stvorio u emigraciji u Italiji od 1933. do 1937. godine. Naredbu o utemeljenju UV poglavnik Ante Pavelić izdao je 10. svibnja 1941. i do kraja 1941. ustrojeno je 12 djelatnih bojni. Početkom 1942. bojne su grupirane u djelatne stajaće sdrugove.

Ustaška Nadzorna Služba bila je obavještajna i kontraobavještajna organizacija nastala spajanjem Ustaške obavještajne službe i Ureda za sabirne logore 16 kolovoza 1941.

Ujedinjenjem Domobranstva i Ustaške vojnice u drugoj polovici 1944. nastaju Hrvatske oružane snage - HOS.

Holokaust na području NDH

Vidi posebni članak Holokaust u NDH.

Koncentracijski logori

Na području Nezavisne Države Hrvatske nalazilo se nekoliko koncentracijskih logora. Prvi je izgrađen u Koprivnici i smatra se da je u njemu ubijeno između dvije do pet tisuća ljudi. Najpoznatiji su logori bili Jasenovac i Stara Gradiška. U Jasenovcu je ubijeno između 35-60 tisuća Židova, Roma, Srba i ostalih protivnika ustaškog režima. Za komunizma je stvoren mit o Jasenovcu i govorilo se da su ustaše tamo pobijale stotine tisuća ljudi, što je bilo apsurdno. Nakon osamostaljenja Hrvatske provedena su istraživanja i mjerenja i dobio se broj koji varirao do 60 tisuća ljudi u Jasenovcu i oko 15 tisuća ljudi u Staroj Gradiški. Ostali su logori bili u Bjelovaru, Sarajevu i ostalim manjim gradovima.

Srbi u NDH

Glavni članak: Srbi u NDH

(tekst u obradi, nije izbrisan)

Masovne represije prema Srbima pojačale su otpor kod lokalnih Srba; manji dio ih se priklonio ekstremnim nacionalistima/rojalistima četnicima, a najveći dio ih se na početku rata priključio partizanima .

Hrvatska pravoslavna crkva

Vidi posebni članak Hrvatska pravoslavna crkva.

Nestanak

Utjecaj

Glavne točke:

- Veoma je dobar prikaz razdoblja NDH dan na vanjskoj poveznici, autor koje je akademik Dušan Bilandžić. Iako dio teksta obuhvaća i zbivanja koja su teritorijalno izvan dosega NDH (npr. uspon i pad ustanka u Srbiji i Crnoj Gori, zakučasta natezanja međunarodne diplomacije itd.), a neke su nijanse u ocjenama obojene pristranošću zbog auktorovoga sudjelovanja u komunističkom partizanskom pokretu - velika je većina Bilandžićevih raščlana dobro argumentirana.
- NDH je bila praktički marionetska država tijekom cijeloga postojanja. Golema većina hrvatskoga naroda oduševljeno je dočekala slom mrske Jugoslavije, no, to nema veze s nacističkim ili fašističkim ideologijama. Zbog rasističke i terorističke politike režima, uskoro je uslijedilo otrijeznjenje, te su se Hrvati razdijelili na većinu koja je pasivno čekala razvoj događaja (dobar je primjer Bilandžićeve analiza izostajanja masovnoga ustanka poslije pada Italije), te na manjinu koja je podupirala NDH ili partizanski pokret.

- Politizacija [brojem žrtava](#), a posebno srpskim stradalnicima u koncentracijskom logoru Jasenovac, imala je i ima središnju ulogu u novodobnoj velikosrpskoj ideologiji, kao emocionalni fitilj za podjarivanje lokalnoga srpskoga pučanstva u Hrvatskoj i BiH, a s ciljem prekrajanja granica i pripajanja dijelova tih država Srbiji.

Zanimljivost

Istovremeno s naredbom za napad na Jugoslaviju Hitler izdaje direktivu SS generalu Edmundu Veesenmayeru da na području budućih ostataka Jugoslavije pronađe pogodne osobe za rukovođenje novih nacističkoj njemačkoj prijateljskih država koje će biti stvorene. Nakon nastanka **NDH** i Srbije pod Vladom narodnog spasa zadatak ovog SS generala je bio pomoć u stvaranju državnih ustroja novonastalih kvislinških država.

KATOLIČKA CRKVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Povijesni osvrt

Iako katolici danas u Bosni i Hercegovini predstavljaju manjinu, povijest Katoličke crkve u ovim krajevima veoma je duga i seže čak do apostolskih vremena. Apostol Pavao spominje da je njegov učenik Tit otputovao u Dalmaciju (2 Tim 4,10). Naime granica rimskih pokrajina Dalmacije i Panonije dijelila je upravo Bosnu i Hercegovinu na dva dijela u pravcu istok-zapad, pri čemu je nešto manji, sjeverni, dio pripadao Panoniji. Na tom području je već u to vrijeme bilo nekoliko biskupija, npr: Baloie, Bistue, Sarsiteron, Delminium, itd., koje su pripadale metropolijama u Saloni (Solin) dok su dijelovi ovog područja pripadali drugim okolnim biskupijama, npr. Siscia (Sisak) i metropoliji u Sirmiju (Srijemska Mitrovica). Propašću Zapadnog rimskog carstva i nadiranjem i doseljnjem avarskih i slavenskih plemena, ta je crkvena organizacija posve uništena.

Hrvati su se naselili na područje današnje Hrvatske i BiH u VII. st. i bili pokršteni do IX. st. Valja napomenuti da je srednjovjekovna Bosna obuhvaćala puno manje područje nego današnja i pružala se samo na užem području današnje središnje Bosne. Najstarija biskupija na području današnje BiH je ona u Trebinju, osnovana prije 1022. godine. Bosanska biskupija koja je sigurno postojala već 1067. sa sjedištem kod današnjeg Sarajeva, od 13. st. je imala svoje sjedište u Đakovu u Slavoniji, izvan Bosne. Za vrijeme turske vlasti, biskupi iz Đakova nisu se uopće usuđivali doći u Bosnu. Veliki dijelovi današnje BiH pripadali su susjednim biskupijama u Hrvatskoj: Split, Knin, Krbava, Zagreb... Od redovničkih zajednica valja istaknuti dominikance i osobito franjevce koji su u ove krajeve došli ubrzo nakon svoga osnutka i stekli velike zasluge za očuvanje vjere katolika ovih krajeva. Podigli su velik broj samostana po cijeloj Bosni i okolnim zemljama koje su u to doba pripadale provinciji Bosna Srebrena, nazvana tako prema čuvenom samostanu u Srebrenici, teško stradalom gradu u najnovije doba.

Padom Bosne pod otomansku vlast (1463.) i Hercegovine (1482.) započela su teška stradanja Katoličke crkve, islamizacija i nestajanje mnogobrojnih župa i samostana, širenje islama i pravoslavlja, a time i temeljita promjena vjerske i etničke slike BiH. Zbog nemogućnosti biskupa da pohode svoje biskupije ili njihove dijelove koji su pali pod tursku vlast, godine 1735. Sveta je Stolica osnovala Apostolski vikarijat za katolike u Bosni i susjednim pokrajinama pod turskom vlašću. On je 1846. podijeljen na Bosanski i Hercegovački ap. vikarijat i tako je ostalo sve do 1881., kada je u BiH ponovno uspostavljena redovita hijerarhija. Te su godine osnovane biskupije u Banjoj Luci i Mostaru, te nadbiskupija i metropolija u Sarajevu, u sastav koje je ušla i Trebinjska biskupija. Njome trajno upravlja mostarski biskup kao njezin ap. upravitelj.

Katoličku crkvu (kao i sve druge koji su ovdje živjeli) pogađale su tijekom povijesti prirodne katastrofe, česte bolesti, ratovi i druga stradanja, te se broj vjernika stalno mijenjao. Tragična stradanja u zadnjem desetljeću 20. st. i egzodus katolika kakav u cijeloj povijesti nije zabilježen, zaprijetila su posvemašnjim uništenjem cijelih biskupija, koje su više nego prepolovljene, što posebno vrijedi za banjolučku biskupiju, gdje je gotovo posve nestao veći broj župa, a broj vjernika sveden je na jednu trećinu predratnog stanja.

Današnje stanje Katoličke crkve u BiH

Raspadom države Jugoslavije nastala je devedesetih godina prošlog st. samostalna država BiH. Novu političku stvarnost slijedila je i crkvena: g. 1994. osnovana je Biskupska konferencija nove države BiH. Čine je biskupiju četiriju (nad)biskupija s ovog prostora.

Nadbiskupija Vrhbosna ima svoje sjedište u Sarajevu koje je Sv. otac Ivan Pavao II. već pohodio 1997. godine. Zaštitnik katedrale i nadbiskupije je Presv. Srce Isusovo. Sarajevo je ne samo sjedište nadbiskupije i metropolije, nego i mnogih redovničkih kuća matica, muških i ženskih: franjevačke provincije Bosne Srebrene, sestara Služavki Maloga Isusa, jedine autohtone ženske družbe u BiH, koju je osnovao prvi Vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler, Milosrdnica sv. Vinka Paulskog, Školske sestre franjevke. U njemu se nalaze i dvije bogoslovije: dijecezanska Vrhbosanska i franjevačka s visokim teološkim školama. Na području nadbiskupije djeluju i dva dječjačka sjemeništa: dijecezansko u Travniku i franjevačko u Visokom. U pastoralnom radu nadbiskupije osim dijecezanskog klera djeluje i više redovničkih zajednica: najbrojniji su franjevci Bosne Srebrene, a nekoliko župa vode oci isusovci, salezijanci i dominikanci. Osim spomenutih redovničkih zajednica u Vrhbosanskoj nadbiskupiji imaju svoje samostane i sestre karmelićanke te klarise. To je u pravom smislu riječi multireligiozni (konfesionalni) i multietnički grad, kao uostalom i većina drugih gradova u BiH. Kao glavni grad BiH, Sarajevo ima povlasticu da je u njemu sjedište Veleposlanstva Sv. Stolice. U nadbiskupiji danas živi manje od polovice predratnog broja vjernika tj. oko 215.000. Crkvene ustanove izdaju jedan vjerski tjednik, jedan mjesečnik i nekoliko časopisa.

Katolička crkva na području današnje Vrhbosanske nadbiskupije, kao uostalom i u drugim biskupijama u BiH dala je tijekom povijesti mnoštvo mučenika, kako svećenika tako i vjernika laika, ali su njihova imena, nažalost, uglavnom nepoznata i zaboravljena. Bilo je i drugih uzornih vjernika, a za neke od njih vodi se postupak za proglašenje svetima. To su sluga Božji sjemeništarac Petar Barbarić, pet redovnica iz družbe Kćeri Božje ljubavi, poznate kao Drinske mučenice (pogubljene 1941.), te prvi Vrhbosanski nadbiskup dr. Josip Stadler, čija je kauza upravo otvorena.

Nadbiskup je Vinko kard. Puljić, a nadbiskupijom upravlja od 1991. Tri godine kasnije imenovan je kardinalom. Pomoćni biskup je mons. dr. Pero Sudar. Postoji i Stolni kaptol s četiri kanonika. Nadbiskupija vodi i pet školskih centara (Sarajevo, Travnik, Zenica, Tuzla i Žepče) u kojima se školuju učenici svih nacionalnih i vjerskih pripadnosti.

Biskupija Banja Luka (često se piše i Banjaluka), osnovana je 5. srpnja 1881. bulom pape Leona XIII Ex hac augusta. Katedralna crkva je posvećena sv. Bonaventuri. Ima 45? župa u šest dekanata koje pastoriziraju dijecezanski svećenici i franjevci, a jednu župu trenutno vode trapisti iz samostana Marija Zvijezda. Broj katolika je jako opao usljed izгона devedesetih godina prošloga stoljeća, tako da ih sada na području cijele biskupije živi samo 42.000. Tu su se događali strašni zločini, pa je biskupija izgubila preko 800 vjernika, većinom nedužnih civila, koji su ubijeni, a među njima sedam svećenika i jedna redovnica.

Već smo spomenuli i muške redovničke družbe u Banjalučkoj biskupiji. Trapisti imaju svoj nekoć veoma ugledni samostan Marija Zvijezda, osnovan 1869., a franjevci ih imaju tri: Petrićevac, Jajce i Livno. Od ženskih redovničkih družbi na području biskupije

djeluju Klanjateljice Krvi Kristove, Milosrdnice sv. Vinka Paulskog, Školske sestre sv. Franje, Kćeri Božje ljubavi, te Benediktinke od Prečistog Srca Marijina.

Biskup je mons. dr. Franjo Komarica: za biskupa je posvećen 1986., i tri je godine bio pomoćni biskup pok. biskupu Alfredu Pichleru, a upravu biskupije je preuzeo 1989.

Biskupija je u drugom svjetskom ratu i poraću, kao i u najnovijim sukobima 1990-tih godina dala puno mučenika, a izgubila je najviše klera od svih (nad)biskupija na području tadašnje države. Ipak, nitko od njih nije službeno proglašen svetim. Upravo se pripremamo na prvu beatifikaciju jednog člana ove biskupije – časnog sluge Božjega dra Ivana Merza.

Biskupija Mostar-Duvno osnovana je istovremeno s banjolučkom 1881., a u svome imenu čuva uspomenu na nekadašnju biskupiju u Duvnu. Zajedno s trebinjskom biskupijom, koja je uspjela nadživjeti sve vrijeme turske vladavine, obuhvaća Hercegovinu, tj. južni dio države BiH. Mostarski biskup je ujedno i trajni upravitelj trebinjske biskupije, od 1890. godine. Pastoralnu službu u mostarskoj biskupiji obavljaju dijecezanski svećenici i franjevci, dok u trebinjskoj franjevac nema. U biskupiji Mostar trenutno živi oko 195.000 vjernika. Na području biskupije izlaze dva vjerska mjesečnika za puk.

Biskup je mons. dr. Ratko Perić (od 1993.), koji je ujedno i apostolski upravitelj trebinjske biskupije. (Službeni mu je naziv: biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski.)

O trebinjskoj biskupiji je već gore uglavnom sve rečeno. Najstarija je i najmanja u cijeloj BiH. Osnovana je prije godine 1022. Ima oko 15-20.000 vjernika. Pastoralnu službu obavljaju samo dijecezanski svećenici. Puni joj je naziv trebinjsko-mrkanska, jer je u tursko doba neko vrijeme sjedište biskupije bilo na otočiću Mrkan kod Dubrovnika.

FRANJEVCI U HRVATSKOM NARODU

1. Redovnici na hrvatskim prostorima

Redovnički život je opća pojava kod svih naroda, bez obzira na različitost religija. Redovništvo je bilo, a i danas je, jedan od bitnih čimbenika Rimske crkve. Redovništvo je postojalo na našim prostorima i davno prije dolaska Hrvata. Sv. Jeronim je najpoznatije redovničko ime iz naših krajeva. On nam svjedoči da su u 4. stoljeću postojali samostani po dalmatinskim otocima. U rimskoj Dalmaciji pustinjačka naselja bila su više na otocima, dok su cenobiti (samostanci) gradili svoje samostane na kontinentalnom dijelu dalmatinske obale. Vercelijski se biskup Euzebije upoznaje s redovništvom u Palestini i na povratku osniva kod nas prvi samostan bazilijanskog (istočnjačkog) tipa 365. godine. Još u 13. st., kad dolaze franjevci u naše krajeve, postoji više samostana reda sv. Bazilija. Nastankom suverene hrvatske države pojavljuju se i benediktinski samostani. Prvi benediktinski samostan gradi knez Trpimir 852. u Rižinicama, između Klisa i Solina. U 11. st. benediktinci imaju više od 40 samostana, pretežno uz jadransku obalu. Poznat je njihov doprinos razvoju kulturnog i vjerskog života u Hrvata. Uz benediktinske opatije osnivaju se i samostanske škole. Neprocjenjiva je vrijednost tih škola za širenje pismenosti, a i kršćanske uljudbe među Hrvatima. U 13. stoljeću završava zlatno doba prisutnosti benediktinaca u hrvatskom narodu, doživljavaju razne krize, a u 19. st. potpuno iščezavaju. Upravo u 13. stoljeću, kad benediktinci doživljavaju svoju kulminaciju, pojavljuju se u našim krajevima prosjački redovi franjevci, dominikanci, augustinci, a u našem stoljeću i karmelićani. Propadanjem agrarno-feudalnog društva, u kojem su se benediktinci odlično snalazili, postaje neučinkovit način benediktinskog djelovanja u prenošenju evanđeoske poruke.

Franjevci i dominikanci će na nov način evanđeosku poruku približiti ljudima. Jednostavni i siromašni, po uzoru na Krista, živjet će Evanđelje, životom i riječju propovijedat će Krista jednostavnim i siromašnim ljudima. Neće se vezati za samostanska imanja i obradu zemlje, bit će slobodni, nevezani na bilo što, bez kuće, mjesta, novca i bilo koje stvari, kao putnici i pridošlice na ovome svijetu služit će Gospodinu u siromaštvu i poniznosti. Ići će po svijetu propovijedati prokušanim i čistim riječima, govoreći o manama i krepostima, o kazni i slavi, i to kratkim govorom jer je Gospodin na zemlji kratko govorio (Pravilo, IX). Franjevci će doslovno shvatiti Isusove riječi apostolima: "Ništa ne uzimajte na put: ni štapa, ni torbe, ni kruha, ni srebra! I da niste imali više od dvije haljine" (Lk 9,3). Povijest Crkve je pokazala da su siromašni vjerovjesnici uvijek imali uspjeha.

Redovničkim životom i radom na hrvatskim prostorima od 13. do 18. st. ističu se i pavlini. Neosporno je, ipak, da su dva redovnička pokreta, franjevački i isusovački, u Europi i kod nas, bila i ostala posebno djelotvorna. To su dva različita modela života i djelovanja u Katoličkoj crkvi. "Franjo promatra Isusa kao siromašnog, poniznog, jednostavnog Sina Božjega koji je postao čovjekom. Ignacije... vidi u Kristu utemeljitelja kraljevstva Božjega, konkvistadora svijeta, ratnika koji se bori i koji trpi za čast i volju Oca Nebeskoga, Gospoda nad vojskama" (L. Casutt). Za Franju je najvažnija konkretna ljudska osoba, on nema sluha za strukture. Njegov ideal je biti manji. Tako i naziva svoj Red i svoju subraću. Treba biti među običnim pukom, s njima i za njih. Zato ide među odbačene, među gubavce, bijedne i siromašne ljude. Sa svakim lijepo postupa, pa čak i s razbojnikom.

2. Dolazak franjevaca u hrvatske krajeve i kratki povijesni pregled njihova djelovanja

Prvi franjevac koji je stupio na hrvatsko tlo bio je sv. Franjo Asiški. Početkom jeseni 1212. godine, izvješćuje to prvi Franjin životopisac Toma Čelanski (1 Čel 55), "... htio je otploviti u Siriju... Ali duvali su protivni vjetrovi i on se s ostalim putnicima nađe na obali Slavonije" (Hrvatske). S boravkom sv. Franje u Hrvatskoj 1212. predaja veže osnutke samostana u Dubrovniku, Splitu, Šibeniku, Zadru i drugim mjestima na Jadranu. Međutim, prvi povijesni podatak o franjevcima na hrvatskom tlu imamo u oporuci trogirskog plemića Desse od 18.2.1234. Spomenuti plemić ostavlja sav svoj imetak sinovima sv. Franje u Trogiru. U oporuci veli da je još za života sv. Franje sagradio pokraj grada Trogira crkvu, ogradio je zidom i franjevcima podigao boravište. Pretpostavlja se da je to moglo biti 1214. godine. U povijesnim izvorima spominju se samostani u Puli 1227, Dubrovniku 1227/28, Zadru 1228, Splitu i Šibeniku)229, Zagrebu 1280, u Bosni 1291, Varaždinu 1292 (Vidi, F. Sanjek, Kršćanstvo na hrvatskom

prostoru, Zgb.1991, str. 165). Prema Čelanu (3 čel 95) neka gospođa iz Sclavonije dade sagraditi crkvu sv. Franje i povjeri je franjevcima. Poznati kroničar Reda Luka Wading (+1657) stavlja to u 1228. godinu. Prema tome, franjevci su, sasvim sigurno, još za života sv. Franje u Hrvatskoj.

Hrvatska provincija

Na pitanje kad je osnovana prva franjevačka provincija u Hrvatskoj, još nemamo potpuno sigurnog odgovora. Postoje uglavnom dvije teorije:

Tradicionalna teorija po kojoj je prva provincija u Hrvatskoj, pod imenom "Provincia Sclavoniae s. Seraphini", osnovana negdje 1232. sa sjedištem u Zadru, a kasnije u Splitu. U drugoj polovici 14. st. imala je četiri kustodije: istarsku, rapsku, splitsko-zadarsku i dubrovačku s 25 samostana. Ta se provincija 1272. nazvala dalmatinskom, a 1393, na općem kapitulu u Kölnu, dobiva novo ime "Provincia s. Hieronymi in Dalmatia". Na današnjim hrvatskim prostorima u to vrijeme postojala je Ugarska provincija, osnovana negdje u isto vrijeme kad i Hrvatska. Franjevci su u kontinentalnu Hrvatsku dolazili iz dva smjera, iz Dalmacije i Ugarske.

Druga je teorija novijeg datuma. Nju iznosi konventualac Marijan Zugaj. Po njemu, Hrvatska i Ugarska provincija imaju isti početak. Na općem saboru u Porcijunkuli 1217. sv. Franjo po prvi put osniva provincije. Tada je osnovao 12 provincija koje se zovu provincije majke svim drugim provincijama. Osnivane su po principu: za svako kraljevstvo izvan Italije jedna provincija. Dvanaesta provincija majka bila je "Provincia Hungariae" za ugarsko-hrvatsko kraljevstvo. Franjevci poslani s kapitula u Porcijunkuli u tu provinciju "prešli su more", što znači da su stigli u južnu Hrvatsku. I pored nekoliko pokušaja pomicanja prema sjeveru, nikad nisu stigli u Ugarsku. Tako se Ugarska provincija praktično prostirala samo na teritoriju Hrvatske. Nju brat Ilija 1232/33 dijeli u dvije provincije: na sjeveru ostaje provincija pod istim nazivom, a na jugu "Provincia Dalmaciae". Franjevci u Ugarsku dolaze sa sjevera, iz Saksonske provincije. Između 1235. i 1238. godine osnivaju provinciju sa sjedištem u Strigonu pod nazivom "Provincia Strigoniensis", kako bi se razlikovala od one "Hungariae", smještene na hrvatskom teritoriju. Na generalnom kapitulu 1239. dokinute su provincije koje je osnovao brat Ilija i izvršena je nova razdioba. Tada su samostani provincije "Hungariae" u

Slavoniji i Srijemu i samostani Ostrogonjske provincije spojeni u jednu provinciju nazvanu "Provincia regni Hungariae", a samostani dotadašnje provincije "Hungariae" u Dalmaciji i Istri pripali su provinciji nazvanoj "Provincia Sclavoniae s. Serafini". Ova je provincija imala četiri kustodije: dubrovačku, splitsku, rapsku i istarsku s 29 samostana. Samostani u sjevernoj Hrvatskoj, osnovani prije 1239. godine, većinom su iz političkih razloga ustupljeni ugarskoj provinciji. Prema tome, "Provincia Sclavoniae", najstarija provincija na hrvatskom tlu, bila bi nasljednica provincije "Hungariae", osnovane 1217. godine kao jedna od dvanaest provincija majki. Godine 1398. promijenila je naziv u "Provincija Dalmacije sv. Jeronima".

Konventualska provincija

Kontinuitet te provincije najvjerojatnije je sačuvan u današnjoj provinciji sv. Jeronima franjevac konventualaca. Burna je povijest ove provincije. Prodorom Turaka gubi mnoge samostane, a i podjelom Reda na opservante i konventualce 1517. god. ostade bez mnogih samostana koji prijeđoše reformiranoj struji Reda, opservantskoj vikariji. Godine 1822. imala je dvije kustodije i pet samostana. Ujedinjuje se 1827. s padovanskom provincijom sv. Ante u jednu provinciju koja će 1885. dobiti naziv Dalmatinsko-padovanska. Nakon 80 godina ujedinjenja ponovno će se podijeliti u dvije provincije pod prijašnjim nazivom. Poslije prvog svjetskog rata 1919, talijanske vlasti su protjerale konventualce i predale ih opservantima. Utočište su našli u Crikvenici i Ivanić Kloštru i napokon u Zagrebu kod crkvice sv. Duha gdje su podigli matični samostan.

Bosanska vikarija i vikarije na hrvatskim prostorima

Iz hrvatske provincije ("Provincia Sclavoniae"), po odredbi pape Nikole IV. dolaze u Bosnu 1291. dva franjevca, Marin i Ciprijan, za inkvizitore heretičnog učenja "krstjana" "Crkve bosanske". Do kraja 13. st. u Bosnu dolazi velik broj fratara iz Zadra, Splita, Dubrovnika i drugih krajeva. Provincijal hrvatske provincije od pape Bonifacija VIII. dobiva 1298. nalog da se njegova provincija uključi u borbu protiv heretika i u Srbiji, Dalmaciji, Hrvatskoj i Istri. Za prvih pedesetak godina djelovanja franjevci su u Bosni postali toliko brojni da su mogli osnovati svoju posebnu provinciju. Budući da je papa Nikola IV. 1288. zabranio osnivanje novih provincija u Redu, bez izričite dozvole Sv. Stolice, u Redu se osnivaju nove zajednice koje nose naziv vikarije. Imaju potpunu neovisnost o bilo kojoj drugoj provinciji i direktno su podložne generalu Reda. Zato je u Bosni 1340. godine osnovana Bosanska vikarija, a ne provincija. Generalna se uprava Reda brine za slanje misionara u Bosnu iz drugih provincija. Bili su to u najvećem broju Talijani. Rad franjevac Bosanske vikarije proširuje se iz Bosne na Bugarsku i Ugarsku. Godine 1372. bosanski vikar Bartol Alvernski dobiva od pape Grgura XI. dozvolu da može osnovati samostane u Raškoj, Vlaškoj, Slavoniji i Ugarskoj. Bosanska vikarija proširuje svoje djelovanje od Jadrana do Karpata i od Istre do Crnoga mora. U drugoj polovici 14. st. Bosanska vikarija ima osam kustodija (duvanjska, grebenska, bosanska, usorska, mačvanska, bugarska, kovinska i apulijska) s 40 samostana.

U 15. st. pojavljuju se reformski pokreti u Redu. Teži se za obnovom života u duhu sv. Franje, za što vjernijim opsluživanjem Pravila (opservare Regulam). Otud ime opservanti. Bosanska vikarija je prihvatila opservantizam i smatra se jednom od prvih opservantskih zajednica. Samo tako je mogla parirati siromašnoj "Crkvi bosanskoj" i "krstjanima".

Bosanska je vikarija sudjelovala i u formiranju opservantske apulijske vikarije ustupajući joj svoju apulijsku kustodiju sv. Katarine 1446. Provincija Bosna Srebrena sudjelovala je i u

osnivanju samostalnih kustodija u Bugarskoj (1624) i Transilvaniji (1662), jer im je, također, ustupila svoje samostane.

Madžarski franjevci sjeverno od Save, već od 1440. rade na odvajanju od Bosanske vikarije. Uspjeli su to konačno 1448. godine, kada papa Nikola V. potvrđuje osnivanje posebne Madžarske opservantske vikarije, dijeljenjem od Bosanske vikarije. Njezine su se granice prostirale od rijeke Save do Tatarskog mora.

U isto vrijeme dok su Madžari radili na osnivanju svoje vikarije u hrvatskoj provinciji sv. Jeronima osniva se opservantska vikarija sv. Jeronima 1447. godine. Od Bosanske vikarije novoosnovanoj Dalmatinskoj vikariji pridruženo je pet samostana koji su se nalazili na Jadranu i više učenih i revnih redovnika. Bosanska vikarija se s tim nije složila te nastaju nesuglasice koje će se završiti tako da će se na generalnom kapitolu u Porcijunkuli 1464. ujediniti Bosanska i Dalmatinska vikarija u jednu vikariju pod nazivom "Vikarija Bosne i Dalmacije". Nova se vikarija protezala na teritoriju četiriju država: bosansko-turske, hrvatske, mletačke i dubrovačke. Svaka je državna vlast utjecala na franjevce štiteći svoje političke interese. Na traženje Dubrovačke republike najprije se odvojilo šest samostana (stonska kustodija) u posebnu Dubrovačku vikariju 1465. godine. I Vikarija Bosne i Dalmacije neće dugo ostati ujedinjena. Već će na općem kapitolu u Mantovi 1467. biti podijeljena na dvije vikarije. Podjelu će doduše poništiti papa Pavao II., ali ne zadugo. Na općem saboru opservanata u Bolzanu (Bozenu) 1469. konačno dolazi do podjele Bosanske i Dalmatinske vikarije s tim da su podijeljeni i samostani na moru. Određeno je da jedna vikarija ne pravi više samostane na teritoriju druge vikarije. Bosanska će se vikarija 1514. godine, zbog pripadnosti različitim državama, podijeliti na dvije: Bosnu Hrvatsku i Bosnu Srebrenu. Papa Leon X. 1517. godine podijelit će Red na opservante i konventualce i dozvoliti da sve dotadašnje opservantske vikarije postanu provincijama. Tada će sve četiri vikarije na našim prostorima, dvije bosanske i dvije dalmatinske, postati samostalnim provincijama.

Provincija sv. Jeronima

Opservantska provincija sv. Jeronima nastala je, kako smo vidjeli, odvajanjem opservantskih samostana starodrevne hrvatske provincije sv. Jeronima u posebnu vikariju, a kasnije provinciju sv. Jeronima u Dalmaciji. Dvije dalmatinske opservantske vikarije, dubrovačka s devet i zadarska s 12 samostana, uzdignute 1517. na rang provincija, ostat će samostalne provincije sve do 1899. godine. Tada će se ujediniti u jednu provinciju pod današnjim nazivom "Provincija sv. Jeronima" sa sjedištem u Zadru. Kroz protekla stoljeća njezini su samostani bili vjerska i kulturna žarišta u hrvatskom narodu. Provincija se proteže uz more i na otocima od Rovinja do Kotora. Njezini se članovi danas pretežno bave misijskom i pastoralnom djelatnošću. Djeluju u misijama u Africi, imaju kustodiju u Argentini i povjerenu misiju u Crnoj Gori.

Provincija Bosna Srebrena - Sarajevo

Bosna Srebrenička ili Srebrena, po sjedištu u Srebrenici, prostirala se u Bosni pod turskom upravom. Širenjem Turaka u hrvatske i mletačke krajeve širit će se i Bosna Srebrena. Ostat će nasljednica stare Bosanske vikarije osnovane 1340. sve do danas. (Kod diobe 1514. imala je samostane u Srebrenici, Zvorniku, Mostaru, Ljubuškom, Olovu, Sutjesci, Fojnici, Kreševu, Rami, Konjicu, Imotskom, Zaostrogu i Makarskoj). Od nje će se povremeno odvajati druge provincije, tako da će provincija Bosna Srebrena ostati na teritoriju same Bosne. Širit će svoje djelovanje na Srbiju i osnovat će svoje samostane u Beogradu (1521, a današnji 1927.) i

Đakovici (1958). Ima svoje sjemenište, novicijat i bogosloviju. Pretežno se bave župnim pastoralom. Izdaju reviju "Svjetlo riječi" koje je također tiskalo lijep broj poučnih knjiga. Časopisi "Jukić" i "Bosna franciscana" daju, svakako, svoj doprinos filozofsko-teološkoj znanosti.

Provincija Bosna Hrvatska

Provincija Bosna Hrvatska prostirala se na teritoriju slobodnom od Turaka. Diobom 1514. imala je 34 samostana u četirima kustodijama: cetinskoj, trsatskoj, krbavskoj i grebenskoj. Prodorom Turaka u te krajeve, franjevci se Bosne Hrvatske povlače na slobodne teritorije; na njihovo mjesto za Turcima dolaze franjevci Bosne Srebrene. Oni imaju slobodu djelovanja u Turskom carstvu na temelju carske povelje Ahdname, izdane od sultana Mehmeda II. Osvajača pri osvajanju Bosne. Franjevci i drugi svećenici preko Save također se povlače pred turskim osvajanjima. Osobito su se povlačili s prostora današnje Slavonije i Srijema. Radi pastorizacije malobrojnog preostalog katoličkog pučanstva u te krajeve dolaze franjevci Bosne Srebrene. Tako provincija Bosna Srebrena ponovno prelazi Savu i proširuje teritorij svoga djelovanja. Samostani Bosne Hrvatske vrlo su brzo nestali u turskim razaranjima. Ostalo je 1565. godine samo na tri samostana: Trsat, Senj i Modruš. Provincija bi nestala da joj nisu pritekli u pomoć kralj Ferdinand I. i neki plemići u Sjevernoj Hrvatskoj. Podigli su im samostan sv. Leonarda u Kotarima 1531. Upravo ovaj samostan je bio baza za osnivanje samostana u Jaski, Samoboru i Karlovcu. Dalmatinska im je provincija ustupila samostan u Pazinu 1559, a austrijska provincija svoj samostan u Ljubljani i Novom Mestu. Nadvojvoda Karlo Austrijski dao im je svetište Svete Gore iznad Gorice. Budući da ta provincija nije više imala ni jednog samostana u Bosni, bilo je logično da promijeni i ime. Prozvala se "Provincija Svetoga Križa Hrvatsko-Kranjska", da bi 1688. premoću Kranjaca izbacila naziv Hrvatska, i nazvala se "Provincija Kranjska sv. Mihovila". Zbog prosvjeda Hrvata i bojazni da ne izgube osam samostana na teritoriju Hrvatske, ponovno je vratila stari naziv Hrvatsko-Kranjska 1708. Dva različita mentaliteta i trajne napetosti između Hrvata i Kranjaca opravdavali su diobu na dvije provincije. Učinio je to 1783. car Josip II. Od 1783. postoji samostalna "Hrvatska kustodija" koja 1785. postaje "Hrvatsko-primorska provincija sv. Križa" sa sjedištem u Karlovcu. Dolaskom Francuza ponovno se spaja s Kranjskom provincijom pod prijašnjim nazivom Hrvatsko-Kranjska 1809. Konačno je 1900, kad je dokinuta provincija sv. Ladislava a umjesto nje osnovana provincija sv. Ćirila i Metoda, došlo do pripajanja hrvatskih samostana (Karlovac, Jastrebarsko, Samobor i Klanjec) Hrvatsko-Kranjske provincije novoosnovanoj hrvatskoj provinciji Sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu, a kranjski samostani, dotadašnje Hrvatsko-Kranjske provincije, Slovenskoj provinciji sv. Križa sa sjedištem u Ljubljani.

Provincija sv. Ćirila i Metoda -Zagreb

Provincija sv. Ćirila i Metoda obuhvaća velik prostor: Gornju Hrvatsku, Slavoniju, Liku, Hrvatsko Primorje, Srijem, Bačku i Banat. Na tom su teritoriju do 1900. djelovale druge provincije: Ugarska, Hrvatska, Bosanska vikarija, Madžarska vikarija koja je odijeljena od Bosanske 1448. kasnije provincija Presv. Otkupitelja, vikarija i provincija Bosna Hrvatska i provincija sv. Ivana Kapistranskoga odijeljena od Bosne Srebrene 1757. godine. Glavnina teritorija pripadala je Ugarskoj provinciji Svete Marije. Od te provincije odijelili su se hrvatski samostani na području Slavonije (Zagreb, Ivanić, Krapina, Križevci, Varaždin) 1655. u samostalnu kustodiju, a kasnije provinciju sv. Ladislava koja postoji sve do 1900. Članovi zagrebačke provincije danas djeluju i u inozemnoj pastvi kao u brojnim hrvatskim katoličkim

misijama po svijetu. Posvećuju se odgoju franjevačke mladeži (FRAMA) i katehizaciji studentske i srednjoškolske mladeži.

Provincija Presvetoga Otkupitelja – Split

Na teritoriju između Zrmanje i Neretve, od obala Jadrana do Dinarskih planina, djeluju franjevci provincije Presvetog Otkupitelja. Ta je provincija nastala diobom od Bosne Srebrene 1735. godine u posebnu provinciju sv. Kaja. Nakon osam godina mijenja ime u današnji naziv. U vrijeme diobe imala je deset samostana (Zaostrog, Živogošće, Makarska, Omiš, Sinj, Knin, Visovac, Karin i tri hospicija: Sućuraj, Sumartin i Split) i 225 svećenika. Ima vlastito Malo sjemenište u Sinju. Kroz cijelu svoju povijest, uz pastoralni rad, bavila se školskom i izdavačkom djelatnošću. Tako je i danas! Dala je velik broj pjesnika, pisaca i učenih ljudi. Posebno gaji pobožnost prema Bl. Dj. Mariji. Drži tri velika marijanska svetišta: Sinj, Visovac i Dobro u Splitu te Marijanski institut u Rimu.

Provincija Uznesenja Marijina - Mostar

Na teritoriju Hercegovine, Tomislavgrada i Šuice u Bosni, te Slanoga u Dalmaciji djeluje provincija Uznesenja Marijina sa sjedištem u Mostaru. Nastala je odvajanjem od Bosne Srebrene najprije 1852. kao samostalna kustodija, a od 1892. samostalna provincija. Poslije prvog svjetskog rata Provincija je razvila veliku djelatnost. Otvorila je gimnaziju na Širokom Brijegu, sagradila dosta crkava, samostana, rezidencija i župnih kuća. Osnovala je Hrvatski komesarijat Sv. Obitelji u USA. Zadnjih decenija ima brojan pomladak i bavi se raznim djelatnostima. Upravitelj je i poslužitelj poznatog Gospina svetišta u Međugorju. Franjevci ove provincije djeluju u misijama u Africi, Albaniji te mnogim hrvatskim katoličkim misijama u Švicarskoj, Njemačkoj, Austriji i u Komesarijatu u Americi.

Kapucinska provincija

Franjevci kapucini su reformni ogranak u Redu. Postoje od 1524, a od 1619. su samostalan ogranak Franjevačkog reda. Išli su u reformi dalje od opservanata. Tražili su još strožiji život po Pravilu sv. Franje od onog koji provode opservanti. Hrvatska kapucinska provincija u Hrvatskoj nastala je dijeljenjem Ilirske provincije 1967. na hrvatski i slovenski komesarijat, a 1974. oba komesarijata su proglašena provincijama. Kapucini u naše krajeve dolaze iz Graza gdje je Lovro Brindiški osnovao samostan 1600. godine. Prvi samostan u Hrvatskoj kapucini su sagradili 1610. u Rijeci, zatim u Zagrebu u Gornjem gradu 1618. U Varaždinu su 1701, u Osijeku 1703, u Beogradu 1718, u Zemunu 1724. Pripadali su štajerskoj provinciji. Car Josip II. raskida sve veze koje su postojale između samostana u Hrvatskoj i Austriji. Stoga 1783. hrvatski samostani postaju posebna kustodija, a od 1847. provincija "Hrvatsko-Primorska". Od 1910. ponovno su zbog malog broja svedeni na komesarijat. Nastankom Jugoslavije 1918. na njenom teritoriju našli su se samostani hrvatskog komesarijata i slovenski samostani štajerske provincije. Dokida se štajerska provincija 1921, a slovenski samostani zajedno s hrvatskim ujedinjuju se u jednu provinciju pod imenom "Ilirska provincija".

Provincija franjevaca trećoredaca

Franjevci samostanski trećoreci spominju se u Dalmaciji polovicom 13. stoljeća. Ali sve do 1473. ovisni su o poglavaru Manje braće. Te godine papa Siksto IV. proglašava Hrvatsku trećoredsku zajednicu samostalnom, neovisnom, s pravom na izbor vlastitoga poglavara. Začetnik bujnog razvoja zajednice je fra Matej Bošnjak (+1525). Počeci su im u Zadru,

kvarnerskim otocima i Istri. Danas imaju sjedište provincije u Zagrebu na Ksaveru. Poznati su u hrvatskoj povijesti kao fratri glagoljaši. Zaslužni su za očuvanje narodnog jezika i glagoljice u liturgiji. Uspostavili su komesarijat u USA.

3. Franjevački način djelovanja u hrvatskom narodu

Franjevci imaju svoj specifični način djelovanja naslijeđen od utemeljitelja sv. Franje. Sv. Franjo se nije dao zatvoriti u samostanske zidine niti je dao razgovarati o tome da njegov Red bude jedan od monaških redova s prihvaćanjem pravila sv. Benedikta ili sv. Augustina. Sam Gospodin mu je objavio put kojim treba ići. Bio je to put putujućih propovjednika pod jednim zajedničkim poglavarom. Održavali su redovne godišnje sastanke (kapitule) na kojima su donosili odluke o upravljanju i načinu rada. Svi su pripadnici braća i mogu se utjecati poglavarima u svim potrebama. Svi imaju zajedničko pravilo, jednaku odjeću i zajedničku molitvu. Starješine trebaju biti sluge drugoj braći. Zato se poglavar naziva minister, tj. poslužitelj, a ne prior kao kod monaških redova. Sv. Franjo je prije svega Asiški sirotan. Specifično franjevačko siromaštvo je u središtu svih nesuglasica i reformi u franjevačkom redu. Osnovna poluga života u Franjevačkom redu je Franjina ljubav prema Bogu i njegovim stvorenjima. Franjevački život se odvija u jednostavnosti, radosti i ljubavi prema Bogu, ljudima i prirodi. To je nasljeđe od sv. Franje kojega je papa Ivan Pavao II. proglasio zaštitnikom ekologa. Temeljna odrednica za život određena je prvom rečenicom Pravila: život Manje braće je obdržavati Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista.

Iako sv. Franjo nije imao namjeru uspostavljati novi društveni poredak svoga vremena, ipak je ostao pokretnom snagom napretka ljudskog društva u kasnijim stoljećima. Postao je nezaobilazan u povijesti Europe i svijeta. Njegovi su sljedbenici i danas u mnogim zemljama kvasac preobrazbe društva i evangelizacije svijeta.

Franjin su duh prihvatili i provodili franjevci na hrvatskim prostorima. Hrvatski franjevci su shvatili i držali osnovni stav svog utemeljitelja: biti s običnim pukom, družiti se s onima koji su ugroženi i izgurani na rub. Osobito se to pokazalo u Bosni koja je stoljećima zemlja patnje zbog prelamanja raznih političkih i društvenih interesa moćnih istočnih i zapadnih zemalja. Franjevci su u Bosni preživjeli pod vlašću moćnog Osmanskog carstva boreći se za ljudska i vjerska prava katolika. I dok su se drugi svećenici povlačili pred turskom silom, franjevci Bosne Srebrene ostaju takoreći jedini dušobrižnici katoličkog puka na ogromnom prostoru od Makarske do Budima, od Like do Bugarske. Bitna je odrednica franjevačkog poslanja ostati s običnim pukom, bez obzira na društveno i političko uređenje. Biti takvom puku na usluzi u svemu što mu treba i što mu franjevac može pružiti. U turskoj Bosni puk je trebao zaštitu od pojedinih silnika i moćnika. Franjevci mu pružaju pomoć osnivanjem agencija u Sarajevu i Carigradu. Trebao je socijalnu i zdravstvenu zaštitu, prosvjetu, škole i knjige. S njim je fratar-ujak da mu pruži sve što može. Franjevci otvaraju prve škole, pišu priručnike i knjige, izdaju časopise, studiraju medicinu i bave se liječenjem. Puk je u Bosni i Hercegovini, nadasve, trebao duhovne okrepe. Franjevci mu je pružaju dijeljenjem sakramenata, vođenjem župnog pastorala, posjećivanjem i obilaženjem svog puka gdje god se nalazio. U turskoj Bosni i Hercegovini franjevci su sačuvali vjersku i nacionalnu svijet hrvatskog naroda.

To što su franjevci u Bosni i Hercegovini značili za svoj narod, isto su to značili franjevci u provincije Presv. Otkupitelja u mletačkoj Dalmaciji i u Dalmaciji pod austrijskom vlašću u 19. stoljeću. Otvaraju prvu hrvatsku gimnaziju u Dalmaciji na hrvatskom jeziku 1838. u Sinju. Osnivaju prvi muzej hrvatskih spomenika kulture 1893. godine. Franjevci su veliki domoljubi i pisci. Dovoljno je spomenuti fra Filipa Grabovca (1697-1749) koji piše "Cvit razgovora

naroda i jezika ilirskoga aliti rvackoga" (1747) u kojem deklarativno nastupa protiv tuđinštine. Zatim fra Andriju Kačića Miošića (1704-1760) i njegov "Razgovor ugodni naroda slovinskoga" koji je postao udžbenikom iz patriotizma i jezika i povijesti u širokim slojevima hrvatskog naroda.

Isti su takvi rodoljubi u Bosni fra Ivan Franjo Jukić i fra Grga Martić sa svojim brojnim pisanim djelima, fra Didak Buntić u Hercegovini, ali i bezbroj drugih. I u Hrvatskoj pod kršćanskim vladarom iz Beča nije literatura na hrvatskom jeziku prolazila bez otpora. Franjevci je ipak pišu. Spomenimo kapucina fra Stefana Zagrepca (Matija Marković) koji na hrvatskom kajkavskom dijalektu izdaje golemo djelo u pet svezaka "Hrana duhovna ovčic kršćanskeh" (1715-1734). Stvaranje i konačno usvajanje današnjeg hrvatskog jezičnog standarda, uz dubrovačku književnost, najviše zasluga imaju fra Matija Divković, fra Stipan Margetić, fra Jeronim Filipović, fra Andrija Kačić Miošić i drugi. Franjevci su se svjesno služili jezikom puka i taj jezik unosili u književnost.

Poznata je djelatnost franjevacu na području glazbe, likovne umjetnosti, sabiranju narodne umotvorine, otvaranju tiskara i književnih društava i slično.

Ali, svakako, najvažnija djelatnost kojom su se bavili franjevci bila je i jest duhovna pastva, rad na duhovnoj izgradnji puka. Među franjevcima je bilo i veoma učenih ljudi koji su pisali filozofsko-teološka djela. Spomenimo samo Juraja Dragišića (1450-1520), rodom iz Srebrenice, koji se smatra jednim od najpoznatijih filozofa, teologa i poznavatelja istočnih jezika u Europi njegova vremena.

Pastoralni rad s običnim pukom i pronalaženje najefikasnijih načina vjerske pouke glavna je preokupacija većine franjevacu. Franjevci su među hrvatskim narodom proširili neke tipično franjevačke pobožnosti koje su postale karakteristične za naš narod. Prije svega treba spomenuti slavljenje Božića pravljenjem jaslica i pjevanjem božićnih pjesama. Od fra Petra Kneževića (1701-1768) potječe popularna božićna pjesma "Veseli se Majko Božja". Franjino suosjećanje s mukom Isusovom, sastavio je i časoslov muke Gospodinove, postala je franjevačkom baštinom. Utisnuli su to franjevci i u hrvatski narod. Pobožnost Križnog puta povijesno je vezana s franjevcima. Postala je draga pobožnost u hrvatskom narodu upravo zahvaljujući franjevcima. Dalmatinski franjevac fra Petar Knežević ispjevao je tekst "Muka Gospodina našega Isusa Krista i Plač Matere Isusove" (Venecija 1753) i skladao za nj napjev. Tu se vidi Franjina i franjevačka ljubav prema Kristu i suosjećanje s njegovom mukom.

Franjinu pobožnost prema Bl. Dj. Mariji i tradicionalne franjevačke marijanske pobožnosti franjevci su na poseban način unijeli u hrvatski narod. Franjevci su čuvari značajnih Marijinih svetišta: Olovo, Trsat, Sinj, Široki Brijeg, Gospa od Milosrđa na Lapadu, Međugorje itd. Fra Karlo Balić je veoma zaslužan za marijanski pokret u Katoličkoj crkvi 20. st. I organizator međunarodnog mariološko-marijanskog kongresa u Zagrebu i Mariji Bistrici 1971. godine.

Prva dva kanonizirana sveca iz hrvatskog naroda su franjevci: fra Nikola Tavelić i fra Leopold Bogdan Mandić; dvojica su blaženika: bl. Julijan iz Bala i bl. Jakov Zadranin; dvojici se, također, vodi postupak za proglašenje blaženim i svetim, to su fra Ante Antić i fra Vendelin Vošnjak.

Franjevačke su zajednice svojim djelovanjem kroz protekla stoljeća izgrađivale Crkvu i kulturu u našem hrvatskom narodu. Bliski običnom puku, učili su ga od najobičnijih poslova agrikulture do pismenosti, znanosti i umjetnosti. Najvažnija i najvrednija kulturna uloga franjevaca u hrvatskom narodu, po riječima kardinala Kuharića, "...bila je u izgrađivanju moralnog života u našem narodu, u pružanju pomoći našem čovjeku da upozna Isusa Krista, da živi u ljubavi i pravdi, da ljubi slobodu i poštenje. Ljubav prema čovjeku, koju je sv. Franjo naučio od Isusa Krista, bila je uvijek velika odlika franjevačkog života." (T. Šagi Bunić, Sveti Franjo Asiški u povijesti hrvatskog naroda, u Zborniku radova: Franjini dani, Split 1988, str, 90).

Franjevački duh prenošen je na hrvatski narod još za života sv. Franje. Razvijao se, napredovao i rastao kroz proteklih osam stoljeća. I danas su najbrojniji redovnici u hrvatskom narodu franjevci, a i među redovnicama najbrojnije su kongregacije franjevačkog usmjerenja. Vjerojatno će i budući novi redovi ili ustanove posvećenog života nositi u sebi pečat duše sv. Franje.

Fra Anđelko Barun, *Kalendar sv. Ante 1997.*, Svjetlo riječi Livno/Sarajevo, str. 64-79

Župe u Bosanskoj Posavini

DOMALJEVAC – ŽUPA SV. ANE

Župa Domaljevac nastala je 1860. (1861?) god. odvajanjem od župe Tolisa i dijelom od župe Tišina. Od tada ima matične knjige. Domaljevac je najprije tretiran kao kapelanija, a 1864. i formalno je deklariran kao župa.

Sve do gradnje župne crkve 1894, za bogoslužje je služila skromna drvena kapela Sv. Ane, podignuta 1869. god. U crkvi se nalazila slika Sv. Ane (ulje na platnu) od nepoznatog slikara koja se sada čuva u župnoj kući. Budući da je crkva tijekom vremena dotrajala, te nije mogla

odgovarati pastoralnim potrebama, bilo je nužno graditi novu. Projekt je izradio F. Zukanović, a gradnja je iznova započela ujesen 1979. i potrajala je više godina.

U crkvi se nalaze dva vitraja Đ. Sedera: *Raspeti Krist* i *Sv. Ana*. Put križa naslikao je M. Živković. God. 2001. u crkvi je postavljeno raspelo, rad I. Križanca. U dvorištu ispred crkve postavljen je 2000. brončani kip *Sv. Ana*, rad akademskog kipara iz Zagreba Slavena Miličevića.

Pod konac osamdesetih godina od jedne njemačke župe dobivene su rabljene orgulje na dar.

Na mjestu prvotne župne kuće izgrađena je nova 1880. god., koja je bila u uporabi gotovo pola stoljeća. Sadašnja župna kuća podignuta je 1927. a u dva maha je nadograđivana: 1972. i 1987. godine. Zadnjih godina kuća je djelomično renovirana.

Pod konac osmanske vladavine franjevci su u Domaljevcu osnovali pučku školu, koju su sami vodili. Na taj su način s dušobrižništvom izravno povezali i prosvjetni rad.

Župa je 1877. god. imala 1.537 katolika, a 1935. god. 3.920. Prije zadnjeg rata 1991. godine župa je imala 4.950 katolika (1974: 4.996). Njihov broj se smanjivao zbog iseljavanja i pripajanja dijela župe novoosnovanoj župi Grebnice. Župa danas ima 3.650 vjernika.

DUBICA GORNJA - ŽUPA SV. JOSIPA

Župa Dubica nastala je u 18. st. pod imenom Podvučijak i obuhvaćala je današnje župe: Dubica, Potočani, Svilaj, Odžak, Pećnik i Brusnica. U 17. st. tu se spominju župe Radunjevac i Vasiljevo Polje, koje su iščezle u vrijeme Bečkog rata (1683-1699). U prvoj polovici 18. st. ovaj je kraj potpadao pod župu Velika (Plehan). Godine 1742. za to područje postavljen je kapelan, koji je tamo stalno boravio. Nema sigurnih podataka kada je došlo do potpunog osamostaljenja Podvučijaka od Velike. Jedino se pouzdano zna da se matice nove župe vode od jeseni 1748. godine. Sjedište župe često je prenašano iz jednog mjesta u drugo (Jakeš, Pećnik, Potočani, Dubica), ali je ostajalo ime Podvučijak.

Selidbe su uzrokovane sprečavanjem bilo kakvih crkvenih gradnji od strane turskih vlasti. Ipak su 1839. franjevci konačno uspjeli izgraditi župnu kuću u Dubici, pa se tu ustalilo sjedište župe.

Godine 1855. župa Podvučijak je razdijeljena i tom je prilikom iščezlo njezino dotadašnje ime: odijeljeni dio nazvao se župa Potočani, a matični dio župe: Dubica. Već 1856. započeta je izgradnja crkve od kamena, koja je kroz sljedećih nekoliko godina dovršena. Sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća ona je renovirana i umjetnički uređena: u njoj su bili vitraili S. Šohaja, postaje križnog puta Lj. Laha, zidne slike Z. Kesera u prezbiteriju, oltarska slika ?. Sadera i kip Gospe Žalosne J. Marinovića (kamen, 1984. god.) Projekt za interieur izradio je S. Maksimović. Crkva je u zadnjem ratu potpuno srušena. Zadnjih godina izgrađena je nova crkva. U tijeku je unutarnje uređenje prema projektu Mile Blaževića.

Nakon prvotne župne kuće izgrađena je nova 1872, te potom 1925. godine. Sadašnja kuća je podignuta 1959. Početkom sedamdesetih godina ona je proširena novim stambenim prostorom i vjeronaučnom dvoranom (10x5 m). U ratu je teško oštećena i opljačkana. Nakon povratka obnovljena.

Tijekom vremena broj vjernika u župi Podvučijak odn. Dubica kretao se ovako: godine 1742: 307, 1761: 1.270, 1813: 2.645, 1877: 2.409, 1935: 4.121. Župa je u međuvremenu razdiobama teritorijalno znatno smanjena. Godine 1858. franjevci su osnovali prvu pučku školu u Dubici i u njoj su redovito držali poduku.

Župa je 1991. godine brojila 5.380 vjernika (1974: 5.188). Broj vjernika se znatno smanjio zbog progonstva za vrijeme nedavnog rata i dijeljenja župe. Dio župe pripojen je 2000. godine novoosnovanoj župi Novo Selo-Balegovac. Župa danas ima 1.440 vjernika. Nju tvore sljedeća naselja: G. Dubica, Osječak, Papučija, Vojskova i Zorice.

Podružne crkve izgrađene su u Vojskovi 1968-70 (obnovljena 1987. god.), te u Osječku 1990. god. po projektu G. Grubača. U župi se nalaze još pet kapelica i četiri groblja.

DUBRAVE – SAMOSTAN SV. ANTE I ŽUPA BEZGREŠNOG ZAČEĆA

Dubrave se nalaze u blizini Brčkog, nedaleko od magistralne prometnice Tuzla-Županja. Nedavno oživljeni dubravski samostan nasljednik je samostana osnovanog u 14. stoljeću u obližnjem

mjestu Skakava. Samostan u Skakavi naveden je u popisu samostana Bartola Pizanskog 1385. godine.

Nakon pada Bosne pod Turke 1463. godine, on je još pola stoljeća uživao slobodu u okviru Srebreničke banovine. Padom Srebrenika 1512. godine sudbina je samostana postala neizvjesnom. On je vjerojatno nakon nekog vremena porušen, a franjevci su bili prisiljeni napustiti to mjesto. Tijekom 17. stoljeća za ovdašnju župu javljaju se nazivi Skakava i Bijela. Župa Bijela spominje se prvi put 1623. godine. Nakon Bečkog rata (1683-1699) na području sjeveroistočne Bosne ostalo je vrlo malo katolika, jer se većina njih iselila u prekosavlje. Župa Bijela iščezla je oko 1690. godine. Tridesetih godina 18. stoljeća cijelu Posavinu u sjeveroistočnoj Bosni obuhvaća župa Ravne sa sjedištem u Štrepcima. Uskoro naziv Ravne iščezava, a od 1742. godine na tom se području javljaju župe Bijela i Štrepci (Zovik). Godine 1768. Bijela broji 472 katoličke kuće i 3.420 katolika, 1813. god. 3.249 katolika, 1877. god. 2.749, te 1935. god. 5.230 katolika. Župa je kroz to vrijeme diobama teritorijalno umanjena. Godine 1834. sjedište župe je preneseno u Dubrave, ali se to ime ustalilo tek od 1846. godine. Te je godine izgrađen župni stan. Umjesto stare drvene crkvice podignuta je 1869. god. nova od kamena. Godine 1906. podignut je novi župni stan, a donedavna župna crkva (35x15 m) 1927. godine. U zadnjem ratu ta je župna crkva potpuno uništena. Izgradnja nove crkve započela je u lipnju 2002. godine po projektu Ivana Strausa.

Godine 1978. izgrađena je nova zgrada župnoga stana i tu je 1982. god. osnovan samostan, odnosno oživljen onaj koji je nekoć postojao u obližnjoj Skakavi. Tako je u Dubravama nastavljen život nekad davno porušenog samostana. Iako novi samostan živi na povijesnom duhovnom nasljeđu, on je po mnogo čemu mladi samostan koji tek stvara vlastitu kulturnu tradiciju. Godine 2001/02. samostan je po planu ing. arh. Zlatka Čolića obnovljen i proširen.

U lipnju 1983. godine, kao prilog proslavi oživljavanja samostana, u Dubravama je otvorena mala galerija umjetnina. Stara je župna kuća renovirana, te je u jednom njezinom dijelu smještena zbirka od nekih osamdesetak eksponata. Zbirka je najvećim dijelom nastala donacijom fra S. Pavića, te fra F. Stjepanovića i dr. U njoj su prezentirani crteži, grafike, slike i skulpture. Zastupljena su djela autora starije, srednje i mlađe generacije, različitih umjetničkih tendencija i smjerova. Među autorima ima i imena, koja drže visoko mjesto u našoj suvremenoj umjetnosti, kao što su Meštrović, Kršinić, Lovrenčić, Mujadžić, Murtić, Šohaj, Rački i dr. U zadnjem ratu umjetnine su spašene, te je Galerija «Šimun» ponovno otvorena 10.10.2001. godine. God. 2003. nabavljen je brončani kip Sv. Anto, rad Mile Blaževića.

U samostanskom arhivu čuvaju se matice iz 18. i 19. stoljeća. Pod konac turske vlasti u BiH, franjevci su u Dubravama otvorili pučku školu.

Župa Dubrave imala je 1991. godine 6.490 katolika (1974: 7.800) a danas ima 3.173 vjernika a izvan župe živi i radi još 1.464. Župu tvore sljedeća naselja: Dubrave, Bijela, Blaževac, Hrgovi Donji, Prijedor, Seonjaci i Skakava (Gornja i Donja).

U župi se nalazi i nekoliko podružnih crkava: Bijela (20x20 m, projekt: V. Dobrović, izgr. 1979), D. Skakava (15,50x13,80 m, projekt: B. Borić, izgr. 1980), Prijedor (14x10 m, projekt: F. Zukanović, izgr. 1982), Hrgovi (23x13 m, projekt: Z. Hanžek, izgr. 1988). U župi se nalazi i nekoliko kapelica: Zidine (svetište: Rane Sv. Franje - mjesto negdašnjeg samostana u G. Skakavi), Blaževac i Seonjaci, te tri groblja. Podružne crkve u D. Skakavi, Prijedoru i Bijeloj ukrašavaju djela Franje Oršolića, M. Čurića i Lj. Laha. Oltar, ambon i tabernakul u Bijeloj izgrađeni su po nacrtu Z. Grgića.

FOČA – ŽUPA PREČISTOG SRCA MARIJINA

Župa Foča smještena je nedaleko od Doboja, pokraj glavne prometnice što vodi prema Derventi i Brodu.

Župa je osnovana 1839. g. odvajanjem od Velike (Plehana). Nije posve sigurno od kada postoji kao kapelanija: od 1796. ili 1799., kako stoji u nekim starijim šematizmima, ili pak od 1808. od kada se vode matice. Fočanska župa je dugo vremena obuhvaćala i teritorij današnjih župa Cer i Sočanica.

U 17. st. fočansko je područje potpadalo pod župu Sočanica, a možda jednim dijelom i pod obližnju župu Majevec. Pod konac 17. st., u vrijeme Bečkog rata, cijeli je kraj opustio zbog iseljavanja u prekosavlje. Do ponovnog oživljavanja katoličanstva dolazi tridesetih i četrdesetih godina 18. stoljeća. 1779. god. u Foči postoji gostinjac u kojem je povremeno odsjedao župnik ili kapelan iz Velike.

1856. god. u fočanskoj je župi izgrađena kapelica, na čijem je mjestu 1876. podignuta skromna drvena crkva od šepera (danas je tu kapela Sv. Roka). Ta je crkva opstala do 1933, kada je na brežuljku Kunara započeta gradnja nove (34x12,5 m) po nacrtu arhitekta Karla Pařika (Paržika). Tom je prilikom od Foče odvojena i osnovana nova župa Cer. Crkva je dovršena 1942. god. Ona je zbog klizišta i nesolidne izvedbe uskoro počela pucati. Pokušaji da se crkva spasi od rušenja nisu imali trajnijeg uspjeha. Početkom 1990. ona je srušena, a na njezinu mjestu podignuta je bila nova crkva po projektu Zlatka Ugljena. Stara crkva je bila jednostavnih oblika i oni se navezuju na arhitektonske značajke starohrvatskih crkava Sv. Mihovila u Stonu, Sv. Križa u Ninu i Sv. Petra u Priku kod Omiša. Godine 1974. za crkvu je izradio Raspeće (reljef u bakru, 400x100 cm) kipar Zdenko Grgić, a 1975. postaje križnoga puta (ulje na platnu) slikar Ljubo Lah. Od starijih likovnih djela tu su još slika Sv. Roka i Gospin kip. Godine 1974. za crkvu je nabavljeno novo zvono, dok je staro postavljeno u grobljansku kapelu u Foči. U zadnjem ratu crkva je potpuno srušena. Za liturgijska slavlja uređen je prostor u prizemlju župne kuće.

Zadnja župna kuća na starom crkvištu podignuta je 1892. godine. Nakon promjene lokacije za crkvu, na Kunari je 1936. dovršena nova kuća. Budući da je ona tijekom vremena postala nefunkcionalna, 1984. god. započeta je gradnja novoga župnog stana po projektu Zlatka Ugljena. Kuća je već sljedeće godine useljena. U zadnjem ratu devastirana i zapaljena. God. 2000. započinje njezina obnova.

Fočanska župa je 1877. imala 2.058 katolika, a 1935. god. 3.900. Franjevci su u svoj pastoralni rad uključili i prosvjetni, osnovavši već 1858. god. prvu pučku školu, koju su sami vodili. O radu te škole nemamo mnogo podataka.

Fočanska župa, koja je u međuvremenu teritorijalno znatno smanjena, brojila je 1991. cca. 4.000 katolika (1963: 4.988). U zadnjem ratu vjernici su protjerani a njihov povratak teče sporo. Danas u župi živi oko 175 osoba.

Župu tvore sljedeća naselja: Foča, Bukovac, Johovac, Komarica (dio) i Vranduk.

Zaštitnik župe do 1954. god. bio je Sv. Rok, a od tada Prečisto Srce Marijino.

U župi se nalaze dvije podružne crkve: Bukovac (Sv. Juraja, 7x5 m, izgr. 1975) i Johovac. U zadnjem dijelu su teško oštećene. Njihova obnova je u tijeku. Na području župe nalazi se i osam kapelica, od kojih su dvije zavjetne (Sv. Rok, Sv. Ana), te četiri groblja.

GREBNICE – ŽUPA JAKOVA MARKIJSKOG

Župa Grebnice nastala je 1992. godine od župa Tišina i Domaljevac.

Za liturgijska slavlja služi grobljanska kapela u mjestu Grebnice sagrađena 1968. godine. Od 1987., kada je

proširena, služila je kao podružna crkva župe Domaljevac i u njoj se svake nedjelje slavila misa za puk. Obogaćena je s nekoliko umjetničkih djela. Slikar Davor Runtić izradio je oltarnu sliku Uzašašće (ulje na dasci), Marko Živković križni put (ulje na platnu), a kip Sv. Ante (sadra) kipar Ivan Križanac. Izgradnja župne crkve započela je po projektu koji su napravili Juro Pranjić i Božo Tunjić u rujnu 2002. godine. Crkva je pokrivena i očekuje se nastavak radova.

Župa ne posjeduje župnu kuću. Župnik je stanovao u župi Domaljevac do 1996. godine kada je župi dodijeljena zgrada Vodne zajednice koja je preuređena za boravak župnika i župni ured. Izgradnja župne kuće započela je u rujnu 2002. godine zajedno s izgradnjom crkve i po istom planu.

Kad je osnovana, župa je brojila oko 2.460 vjernika. Budući da se tijekom rata nalazila na liniji bojišnice sela su dobrim dijelom iseljena. Nakon rata započeo je povratak tako da danas župa ima oko 1.450 vjernika. Nju tvore samo dva sela: Grebnice i Bazik.

KORAĆE – ŽUPA UZNESENJA MARIJINA

Župa Koraće nalazi se u blizini Bosanskog Broda, s lijeve strane Ukrine pri samom njezinu utoku u Savu.

Koraće je kao kapelanija odvojena od župe Velika (Plehan) 1784, a samostalnom župom proglašena 1804. godine. Ona je dulje vremena obuhvaćala velik teritorij na kojem su se odvajanjem formirale župe Bosanski Brod (s Novim Selom, Sijekovcem, Kolibama) i Bijelo Brdo.

U 17. st. područje koračke župe potpadalo je pod župu Dubočac, koja je koncem tog stoljeća, u vrijeme Bečkog rata, iščezla zbog iseljavanja katoličkog pučanstva u krajeve preko Save. Tijekom 18. st. broj se katolika u ovom kraju povećava i oni se tada nalaze u pastoralnoj nadležnosti župe Velika (Plehan). Godine 1776. spominje se fratarska kućica u kojoj je župnik iz Velike odsjedao prilikom svojih pastoralnih posjeta.

Sve do dvadesetih godina dvadesetog stoljeća umjesto župne crkve u Koraću je vjernicima na raspolaganju bila skromna drvena kapelica. Gradnja donedavne crkve započela je 1922, i potrajala je dulje vremena, tako da je zvonik dovršen tek 1938. godine. Na zvoniku su bila tri zvona: jedno je nabavljeno između dvaju ratova, a druga dva (135 i 451 kg) 1972. god. Godine 1972. crkva je obnovljena iznutra i izvana, 1975. izmijenjen je krov, a 1987. obnovljen zvonik. U nedavnom ratu crkva je potpuno minirana. God. 2000. sagrađena je u župnom dvorištu kapela koja služi za župna liturgijska slavlja. U pripremi su projekti za obnovu župne crkve.

Temeljita umjetnička obnova crkve izvršena je 1976-85. godine. U crkvi su urađena djela niza istaknutih hrvatskih umjetnika: F. Kršinić (Gospa s djetetom, mramor, v. 87 cm, 1976), Z. Grgić (Sv. Franjo, Sv. Anto, drvo, v. 142 cm, rješenje za klupe i ulazna vrata, 1980, te glavni oltar, 1981), J. Bifel (mozaik: "Učinite sve što vam rekne", 560x460 cm, 1979), Lj. Lah (12 vitraila na biblijske teme, 1980-83), ?. Seder (postaje križnoga puta u mozaiku, zidne slike: Proslava Krista i čovjeka, ca 45 m², Getsemanski vrt, Posljednja večera i Uskrsli Krist, 1984-85). U zadnjem ratu su sva ova vrijedna djela uništena ili odnesena.

Župna kuća, izgrađena 1895. godine, bila je u upotrebi do 1962. kada je izgrađen novi župni stan. U zadnjem ratu teško je oštećena. Obnovljena je u periodu od 2000.-2003. godine.

Godine 1969. izgrađena je vjeronaučna dvorana koja je također uništena u zadnjem ratu i obnovljena poslije rata.

Broj se vjernika u koračkoj župi tijekom vremena kretao ovako: 1813. god. župa ima 1.483 katolika, 1877: 938, te 1935. godine 1.926 katolika. Župa je u međuvremenu razdiobama teritorijalno znatno umanjena. Godine 1858. franjevci su u Koraću osnovali pučku školu, o čijem pak radu nemamo mnogo podataka.

Župa Koraće imala je 1991. godine 2.332 katolika (1974: 2.110). Svi župljani su u zadnjem ratu protjerani. Mali broj ih se nakon rata vratio tako da danas župa broji 80 vjernika. Župu tvore naselja Koraće i Novi Lužani.

U Novim Lužanima nalazi se podružna crkva (Sv. Ante Padovanskog, 12x6 m), koja je izgrađena 1972. godine. U župi postoji pet kapelica, od kojih je jedna grobljanska. Crkva sv. Ante kao i svih pet kapelica teško su stradale u zadnjem ratu.

Kratki pregled povijesti Župe sv. Juraja mučenika u Derventi

Derventa je grad u središnjem dijelu Bosanske Posavine (sjeverna Bosna), na desnoj obali rijeke Ukrine, uz cestu Slavonski Brod - Bosanski Brod - Doboj. Iz Dervente vodi također put prema Banjaluci.

Varoš je nastala još u XVI. stoljeću i od prve polovine XVII. stoljeća ondje je bilo središte kadiuka. Prije 1716. godine sagrađen je grad, koji je te godine zauzela austrijska vojska, a potom ga srušila. Odmah po njezinu povlačenju grad je obnovljen i do kraja stoljeća više je puta obnavljan i dograđivan. Od 1770-ih do 1835. ondje je bilo i sjedište kapetana Vrandučke kapetanije. Prema popisu iz 1838. grad se naziva Velika Derventa. Grad 1878. dobiva poštu, zatim osnovnu školu i učiteljsku mušku školu, koja djeluje od 1915. do 1926. godine. U Derventi je od 1879. do 1886. bilo i sjedište Bosanskih željeznica. Početkom rata u BiH 1992. godine grad osvajaju srpske snage i protjeruju hrvatsko i muslimansko stanovništvo.

Na prostorima današnje župe sv. Juraja mučenika u Derventi još 1623. godine postojala je župa koja je propala za vrijeme Bečkog rata krajem 17 stoljeća. Današnja župa utemeljena je 1864. godine odvajanjem pojedinih naselja od župe Plehan i Koraće. Prva župna crkva sagrađena je 1882. godine, srušena je tijekom drugog svjetskog rata, a zatim obnovljena. Ponovno je crkva stradala u potresu 1969., a na njezinu mjestu izgrađena je 1973. - 1977. nova suvremena crkva s velikim zvonikom, koji je obnovljen.

U Derventu 1872. godine dolaze Sestre milosrdnice, koje ubrzo otvaraju osnovnu školu, a zatim žensku stručnu školu, koja je radila do 31. svibnja 1945. Sestre milosrdnice redile su u mjesnoj bolnici od 1929. godine do posljednjeg rata. Po dolasku komunista na vlast, 1945. godine sva imovina časnih sestara nacionalizirana je, ali su sestre uspjele zadržati kat kuće u čijem je prizemlju stanovao službenik ondašnje milicije sa svojom obitelji. Budući da je zgrada bila nacionalizirana, sestre su morale plaćati propisanu stanarinu.

Dana 11. prosinca 1967. stiglo je rejšenje da kuća s dvorištem pripada sestrama. Godine 1969. na mjestu stare kuće sestre grade novu kuću, tj. samostan koji je dobrano oštećen i demoliran u ratu 1992. godine.

Osim samostana Sestara milosrdnica, u Derventi je bio i samostan sestara Kćeri Božje ljubavi, koji je srušen u ratu 1992. godine, sada je obnovljen i služi kao Caritasova ambulanta. Časne sestre Kćeri Božje ljubavi došle su u Derventu tijekom 1961. godine.

Od 1907. do komunističke zabrane rada 1949. godine na području župe Derventa djelovala je podružnica Hrvatskog kulturnog društva Napredak. Djelovanje Napretkove podružnice u Derventi obnovljeno je 1991. U razdoblju od 1922. do 1926. povjerenstvo Hrvatskog kulturnog društva Napredak djelovalo je i na području Ljupljanice kraj Dervente.

Tijekom rata 1992. - 1995., tj. u drugoj polovini 1992. godine, srpski su ekstremisti župnu crkvu u Derventi minirali i srušili, a župnu kuću opljačkali i demolirali. Samostan časnih sestara su opljačkali i uništili kao i kapelice u selima derventske župe, a svi Hrvati katolici protjerani su.

Župom upravlja dijecezanski svećenik danas u osobi vlč. Filipa Maršić. Župi sv. Juraja mučenika pripadaju slijedeća naselja: Agići, Baščari, Bišnja, Detlak, Derventa, Derventski Lug, Lug Donji i Gornji, Jasenci, Kalenderovci, Ljupljanica, Miškovci, Polje i Živinice.

U podacima iz 1870. godine nalazimo da je župa Derventa imala 8 naselja sa 199 katoličkih obitelji i 235 bračnih parova.

Prema Šematizmu Bosne Srebrene za 1877. godinu u župi Derventa bilo je 210 katoličkih obitelji u kojima je živjelo 216 bračnih parova. Župi Derventa tada su pripadala naselja: Derventa (80 katoličkih obitelji s 340 katolika), Baščari (32 obitelji 178 katolika), Bišina (29, 211), Kulinovci (19, 163, Ljupljanica Doljnja (3, 14), Polje (15, 116) i Živinice (32, 200).

U imeniku klera i župa za 1885. godinu, a prema podacima iz 1884., u župi Derventa navode se slijedeća naselja: Derventa (700 katolika), Baščari (256), Bišina (275), Kuljenovci (200), Polje (111) i Živinice (226).

Prema imeniku klera i župa za 1910. godinu u župi Derventa nalazimo slijedeća naselja: Derventa (1577 katolika, 43 grkokatolika, 671 pravoslavac, 37 evangelika, 3326 muslimana i 127 Židova), Agići (47 katolika i 247 pravoslavaca), Baščari (197 katolika, 12 grkokatolika i 8 muslimana), Bišina Donja (43 katolika i 97 pravoslavaca), Bišina Gornja (246 katolika i 8 pravoslavaca), Detlak Donji (76 katolika i 105 grkokatolika i 390 pravoslavaca), Detlak gornji (184 katolika i 466 pravoslavaca), Kalenderovci (68 katolika, 230 pravoslavaca i 1 evangelik), Kalenderovci Turski (11 katolika, 104 pravoslavaca i 120 muslimana), Kuljenovci (330 katolika, 8 grkokatolika i 70 pravoslavaca), Osojci (33 katolika i 80 pravoslavaca), Polje (283 katolika, 193 pravoslavca i 7 evangelika), Tstenci (15 katolika i 409 pravoslavaca) i Živinice (384 katolika). Osim katolika na području tadašnje župe Derventa 1910. bilo je ukupno 3454 muslimana, 2935 pravoslavaca, 168 grkokatolika, 127 Židova i 45 evangelika.

U Šematizmu za 1932., a prema podacima iz 1931. godine, u župi Derventa navode se sljedeća naselja: Derventa (2023 katolika, 65 grkokatolika, 989 pravoslavaca, 37 protestanata, 157 Židova i 3406 muslimana), Agići (182 katolika, 9 grkokatolika i 259 pravoslavaca), Baščari - Tetima (503 katolika, 40 grkokatolika i 9 pravoslavaca), Donja Bišnja (107 katolika, 29 grkokatolika i 96 pravoslavaca), Gornja Bišnja (390 katolika i 7 pravoslavaca), Detlak Donji (22 katolika, 1 grkokatolik i 498 pravoslavaca), Detlak Gornji (226 katolika, 105 grkokatolika i 694 pravoslavaca), Kalenderovci srpski (108 katolika, 57 grkokatolika i 379 pravoslavaca), Kalenderovci turski (81 katolik, 10 grkokatolika, 47 pravoslavaca, 25 protestanata i 97 muslimana), Kuljenovci (459 katolika, 10 grkokatolika i 71 pravoslavac), Ljupljanica Donja (93 katolika, 5 grkokatolika i 871 pravoslavac), Miškovci (40 katolika, 20 grkokatolika, 657 pravoslavaca i 4 protestanta), Osojci (109 katolika, 7 grkokatolika, 97 pravoslavaca i 3 muslimana), Polje (454 katolika, 1 grkokatolik, 367 pravoslavaca), Raščići (131 katolik i 10 grkokatolika), Rapčani (37 katolika, 152 pravoslavca i 5 protestanata) i Živinice (648 katolika, 18 grkokatolika i 31 pravoslavac). Osim katolika, na području tadašnje župe Derventa 1931. godine bilo je ukupno 5224 pravoslavac, 3530 muslimana, 388 grkokatolika, 157 Židova i 71 protestant.

Prema Šematizmu za 1961., a s obzirom na podatke iz 1959. godine u župi Derventa navode se sljedeća naselja: Derventa, grad (1315 katolika), Agići (145), Baščari (594), Begluci (258), Bišnja Donja (164), Bišnja Gornja (524), Debela Obala (96), Detlak/Miškovci (84) Jasenci (168), Kalenderovci (111), Kuljenovci (720), Kukavice (174), Lug (304), Ljupljanica Donja (123), Omeragići (259), Polje (457), Raščići (178), Žirovine/Miškovci (108), i Živinice (1453).

U Kuljenovcima je postojala srednjovjekovna crkva s polukružnom apsidom, u kojoj se nalazila grobna komora s nadsvodnim stropom. U Derventi su pronađeni dijelovi temelja srednjovjekovne crkve, podno crkvišta pronađen je novčić Kralja Sigismunda iz 15. stoljeća. Na mjestu zvanom Crkvište u Živinicama bio je kameni spomenik dimenzija 130 x 40 x 16 cm pisan bosančicom. Narod je to mjesto nazivao Čelara, u značenju crkvice. Na području Markovca nalazila se srednjovjekovna crkva veličine 12 x 8 metara i apsida promejera 4 metra. Do 1941. godine tu su bili stari zidovi visoki i do 80 cm. Srušeni su kad je građena nova kapela.

Prema turskom popisu iz 1604. godine u nahiji Dobor pored ostalih sela spominju se Ljupljanica s 48 kuća, Detlak 29 kuća, Velika Gornja Ukrina naziv za selo iz 1570., čije je ime poslije promijenjeno u Derventu i Dolnja Ukrina s 32 kuće.

Od 48 kuća u selu Ljupljanica njih 8 bile su muslimanske, a ostale kršćanske. Među tih osam muslimanskih kuća bile su i kuće Velije sina Ahmedova, u posjedu sina mu Hurrema, Mehmeda sina Hasanova, kuća Hasan Antolova, u posjedu sina mu Janka itd. Među kršćanskim kućama spominju se i kuće Miladina sina Martinova, Marka Stankova, Nikole Blaževa, Vojina sina Matijina, Petka sina Martinova, Tome Lukina, a kuća Martina, prišlaca bila je u posjedu Mehmeda sina Ferhadova itd.

Sve kuće u Detlaku bile su kršćanske, npr, kuća Petra Jurićeva, u posjedu sina mu Radoja, kuća Petra Radičina bila je u vlastitom posjedu, kuća Nikole, sina Radulova, bila je u posjedu Martina Filipova, tu su još bile kuće Andrije sina Antolova, Brane sina Ivanova, Šimuna sina Radića itd.

Gornja Ukrina imala je tada 173 kuće od čega je 41 kršćanska. Donja Ukrina 32 od čega je 18 kršćanskih. U Detlaku svih 29 kuća su katoličke.

U izvješću provincijala fra Marijana Pavlovića, tj. bosanskih franjevac fra Jure iz Neretve i Fra Pavla Papića iz 1623. godine, navodi se da župa Derventa pripada samostanu u Kraljevoj Sutjesci (**Curia Bani**).

Fra Tomo Ivković, skradinski biskup i administrator bosne u svom izvješću o krizmanim osobama i vizitiranim mjestima u Bosni i Slavoniji između 1626. i 1630. godine između ostalih navodi i slijedeća mjesta: Miškovce s 147 krizmanih osoba i Derventu u kojoj je u više navrata krizmano 1494 osobe.

U izvješću Svetoj Stolicu o prilikama u Bosni i Slavoniji, biskup fra Jeronim Lučić navodi da je 6. listopada 1637. u Derventi, uz sudjelovanje sedam fratara, krizmao 127 osoba. Biskup navodi da župa nema crkvu, a da ima oltar pod krovom, tj. ograđen prostor sa stolicama. Fratri tu imaju konačište gdje stanuje kapelan ili župnik. Biskup, također u Derventi spominje tvrđavu.

U izvješću iz 1650. godine o pohodu Bosni između 1645. i 1650. poslanom Svetom zboru za promicanje vjere u Rim, biskup fra Marijan Maravić navodi da je u župi Derventi 28. svibnja 1648. krizmao 1248. vjernika. U istom izvješću biskup navodi da grad Derventa ima oko 400 turskih i kršćanskih kuća te 3 džamije.

U izvješću iz 1675. godine (o kanonskom pohodu Bosni između 1672. i 1675. godine), dostavljenom Svetoj Stolicu u Rim, biskup fra Nikola Olovčić-Ogramić navodi da je župa Derventa 2. prosinca 1672. godine imala 1200 vjernika, a da je krizmano 1014 vjernika, te da župa ima župni stan i u njemu kapelicu.

Godine 1686. fra Mijo iz Velike (Plehan) izveo je u Prekosavlje 2300 katolika iz Derventske župe.

Prema popisu biskupa fra Augustina Miletića iz 1813. godine u župi Velika/Modran između ostalih navode se i slijedeća mjesta: Derventa (grad) s 11 katoličkih kuća i 53 katolika, a od toga je bilo 29 odraslih osoba (koje se pričešćuju) i 24 djece (nepričešćenih), Ljupljanica i

Gradina s 29 katoličkih kuća i 235 katolika, a od toga je bilo 135 odraslih i 100 djece, te Vrhovi, Živinice i Zelenika, s ukupno 69 katoličkih kuća i 443 katolika, a od toga su bile 342 odrasle osobe i 101 dijete.

U Šematizmu Bosne Srebrene za 1856. godinu, a prema podacima iz 1855., u župi Plehan između ostalih mjesta spominju se i Baščari (27 katoličkih obitelji i 199 katolika, Bišnja (18, 127), Derventa (38, 148), Polje (21, 122) i Živinice (27, 160). Prema istom Šematizmu, u župi Koratje nalazilo se i mjesto Kulinovci s 5 katoličkih obitelji i 36 katolika.

Prema Šematizmu Bosne Srebrene za 1864. godinu u župi Plehan između ostalih mjesta nalazimo Baščare (29 katoličkih obitelji i 182 katolika), Bišnju (22, 180), Derventu (65, 258), Polje (18, 110) i Živinice (27, 184). Prema istom Šematizmu u župi Koratje spominje se i mjesto Kulinovci s 8 katolika obitelji i 43 katolika.

Zahvaljujući mnogobrojnim dobročiniteljima, župljanima i prijateljima župe sv. Juraja mučenika u Derventi, obnovljena je župna kuća i kriptu koja služi sada za liturgijski prostor. U ljeto 2005. godine donacijom Vlade Republike Hrvatske od 300.000,00 kuna obnovljen je i zvonik.

Broj katolika u župi Derventa između 1870 i 2006.

Godina popisa	Broj katolika
1870. g.	1091
1877. g.	1222
1884. g.	1760
1910. g.	3495
1931. g.	5625
1937. g.	6849

1959. g.	7228
1973. g.	7480
1991. g.	8380
2001. g.	217
2006. g.	347

Svi podaci iz prethodnog članka uglavnom se odnose na župu sv. Juraja mučenika u Derventi, a općina Derвента je imala daleko veći broj hrvatskih katoličkih sela i broj stanovnika.

PLEHAN – SAMOSTAN I ŽUPA SV. MARKA

Samostan Plehan smješten je na istoimenom brežuljku udaljenom desetak kilometara jugoistočno od Dervente. Osnovan je 1875. godine. Franjevci su, međutim, u ovim krajevima djelatno nazočni od vremena bosanske samostalnosti u srednjem vijeku.

Odluka da se na Plehanu gradi novi samostan za ovaj sjeverni dio Bosne, donesena je 1853. god., ali se, zbog političkih neprilika, ta zamisao franjevac ostvarila tek dva desetljeća kasnije - 1870-74. god. Zbog pomanjkanja prostora (tu je do 1882. bila niža gimnazija, a 1888-95. filozofsko učilište za franjevačke pripravnike) samostanska je zgrada 1882. proširena. Samostan, u koji je uklopljen dio staroga, sagrađen je 1932. godine po nacrtu arhitekta Karla Pařika (Paržika). On je arhitektonski u skladnom odnosu s masivnim oblicima ranije izgrađene crkve. Zajedno s crkvom, poput dvorca na brijegu dominirao je širokim prostorom. Samostan je u zadnjem ratu (2.VII.1992) s dvije tone eksploziva miniran i potpuno srušen. Nakon rata prvi povratnik na Plehan (ljetu 1998) bio je tadašnji gvardijan fra Ivan Ćurić koji se privremeno smješta u kontejner i započinje s raščišćavanjem ruševina samostana i crkve. Uskoro preuređuje bivšu dvorišnu zgradu u privremeni franjevački samostan. Uređuje stambeni prostor za fratre i prostor za liturgijska slavlja.

Od 1951. do 1955. god. u samostanu je bio smješten starački dom, a od 1956. do 1965. god. bolnica za plućne bolesti. Državne su vlasti potom franjevcima vratile sve samostanske prostorije.

Pripreme za gradnju crkve na Plehanu započele su 1850. godine na temelju dobivenog dopuštenja od najviših turskih vlasti u Carigradu. Zbog iskrsljih političkih teškoća gradnja je mogla iznova započeti tek 1869. godine. Crkva je (33x18 m) dovršena sljedeće godine i ostala je u upotrebi do konca stoljeća. 1898. god. započela je gradnja nove daleko reprezentativnije crkve (40x18 m), neoromaničnog sloga, za koju je nacрте izradio Ivan Holz. Crkva je predana na upotrebu 1902. god. Bazilikalni trobrodni prostor crkve, s dva niza stupova, s polukružnom apsidom i korom, ostavljao je dojam monumentalnosti i sklada. I crkva je kao i samostan potpuno srušena u zadnjem ratu. Unatoč vrlo slabom povratku fra Ivan Ćurić priprema gradnju nove crkve. Kamen temeljac položen je 23. lipnja 2001. godine. Svetu misu i blagoslov gradilišta predvodio je nadbiskup vrhbosanski kardinal Vinko Puljić. Projekt za novu crkvu napravio je sarajevski arhitekt Zlatko Ugljen. Nažalost s gradnjom se brzo morala stati zbog nedostatka financijskih sredstava.

Likovno uređenje crkve započelo je odmah po dovršetku gradnje. Godine 1902. postavljene su postaje križnoga puta slikara Benedetta Giove-a iz Rima. Glavni oltar i propovjedaonica izrađeni su u tirolskoj umjetničkoj radionici Ferdinanda Stuflessera. Crkvu je oslikao slikar Marko Antonini sa sinom Otonom 1909. godine. Za relativno kratko vrijeme Antonini je naslikao dvadesetak figurativnih slika i kompozicija. Strop i velik dio zidova dekoriran je floralnom i geometrijskom ornamentikom. Između većeg broja tema posebice se izdvaja

kompozicija Blagovijest, koja ide u red ponajboljih Antoninijevih ostvarenja. Od posebnog kulturno-povijesnog značenja je slika Sveti Franjo propovijeda narodu, na kojoj su likovi predstavljeni u narodnim nošnjama plehanskog kraja. Slika propovijedi na šumskom proplanku jest i reminiscencija na povijest bosanskih katolika i franjevaca, koji su stoljećima službu Božju slavili na otvorenom prostoru.

Između dvaju ratova nabavljena su dva pobočna oltara (1936/37), koji su 1980. god. uklonjeni prilikom obnove crkve. Oni su rađeni u duhu tirolskih umjetničkih radionica s konca prošloga stoljeća.

Godine 1979. započela je umjetnička obnova crkve. U njoj su postavljena reprezentativna djela većeg broja umjetnika. Po tri vitraila izvedena su po nacrtima Ive Dulčića (prezbiterij, 1984) i ?ure Sadera (pročelje, 1985), a po jedan od Zlatka Šulentića i Zlatka Price (1989). U planu su još vitraili od Murtića, Ivančića, Šohaja, Laha... Velike oltarne kompozicije u mozaiku izveli su Ivica Šiško (Plehanski vjernici slijede Krista, 400x280 cm, 1982), ?uro Seder (Sveti Anto, 250x200 cm, 1985), Zdenko Grgić (Gospa s majkama i djecom, 250x200 cm, 1979), Ivo Dulčić (Triptihon, izvedba Ž. Šegović, 250x200 cm, 1989), Zlatko Prica (Izgon iz hrama, 250x200 cm, 1990). U prezbiteriju dominira velika Sederova zidna slika Posljednja večera (365x1.300 cm, 1983). U crkvi je također i nekoliko reprezentativnih kiparskih radova: Krist Frane Kršinića (mramor, v. 200 cm, 1979), Pieta i Gospa s djetetom Josipa Marinovića (mramor, 1986). Zdenko Grgić je izradio mramornu oltarnu menzu Sv. Ante s reljefom klesara (1986), oltar Ivana Krstitelja (reljef u bakru, 200x145 cm, 1979) s mozaikom Sijača na prednjoj strani menze (90x160 cm, 1985), Stvaranje (reljef u drvetu, 1989), te menzu glavnog oltara u drvetu (1988). Grgić za crkvu radi i križni put u 24 teme (reljef u bronci), kip Sv. Augustina (drvo), a načinio je i korekture na pročelju crkve (portal, vijenci na prozorima). Crkva je pred sam rat i izvana uređena. Krov crkve izmijenjen je 1979. godine. Većina ovih umjetničkih djela je uništena ili teško oštećena u nedavnom ratu.

Orgulje od 31 registra koje je izgradio Jenko 1964. godine, također su uništene prilikom rušenja samostana i crkve u zadnjem ratu.

Posebno mjesto, kada je riječ o likovnoj umjetnosti na Plehanu, imala je samostanska zbirka umjetnina. Uz jednu vrlo vrijednu sliku nepoznatog venecijanskog majstora iz 16. stoljeća (Sveta obitelj), te niz portreta franjevaca s konca 19. i početkom 20. stoljeća slikara Benedetta Giove-a, plehanska se zbirka sastoji od nekoliko stotina djela u različitim likovnim tehnikama: puna plastika (mramor, drvo, terakota, bronca), reljef (bakar, drvo, mramor), ulje na platnu, pastel, tempera, akvarel, vitrail, mozaik, inkrustacija, goblen... Tu raznolikost slijedi velika brojnost umjetnika. Da bi se stekao dojam o broju likovnih stvaralaca, pa tako i o bogatstvu plehanske zbirke umjetnina, ovdje ćemo spomenuti veći dio autora: Meštrović, Medović, Frangeš-Mihanović, Gecan, Kljaković, Rački, Šulentić, Hegedušić, Dulčić, Michieli, Augustinčić, Kršinić, Šimunović, Šohaj, Murtić, Vulas, Mujadžić, Jordan, Pivac, Grgić, Seder, Lah, Reiser, Keser, Poljan, Šiško, Kantoci, Bifel, Ujević, Janeš, Marinović, Selmanović, Jurkić, P. Perić, Š. Perić, Lovrenčić, Prica, Bošnjak, Šegović, Kulmer, Restek, Svečnjak, Todorović, Čurić, Likar, Uzelac, Vojvodić... U zbirci je velik broj djela s religioznim temama, od kojih je najveći dio vezan uz neki događaj iz Kristova života. Teme križnog puta su najzastupljenije. Kada je riječ o toj skupini tema, onda treba spomenuti da postoje dva križna puta (veliki i mali) u kojem su četrnaestorica umjetnika radila po jednu postaju, svaku u drugoj likovnoj tehnici. Plehanska zbirka umjetnina nastala je najvećim dijelom donacijom Vjeke Bože Jaraka 1978. godine. Njezin početak vezan je za 1977. godinu, kada je Jarak za samostansku kapelicu darovao križni put, koga su radila četrnaestorica

umjetnika. Kroz zadnjih deset godina prošlog stoljeća samostan je također nabavio niz vrijednih djela. U zadnjem ratu većina njih je uništena ili opljačkana.

U samostanskoj knjižnici čuvala su se brojna teološka, filozofska, povijesna i književna djela iz 19. i 20. st., kao i djela franjevačkih pisaca 18. i 19. stoljeća novijeg vremena.

U arhivu su se čuvala relativno bogata građa od važnosti za povijest ovoga kraja. Vrlo su vrijedne matične knjige, koje se vode od 1763. god. Sačuvan je velik broj isprava i rukopisa iz 18. i 19. stoljeća.

Godine 1888. pokrenuo je fra Josip Dobroslav Božić u plehanskom samostanu izdavanje Novog prijatelja Bosne, prvog časopisa u sjevernoj Bosni, koji je, po zamisli pokretača, trebao biti duhovni nasljednik Bosanskog prijatelja, što ga je fra Ivan Franjo Jukić pokrenuo 1850. god. U novije vrijeme, od 1985. god., u izdanju Slovoznaka, na Plehanu se pojavilo nekoliko vrijednih edicija: Evandjelje po Luki (bibliofilsko izdanje), Rano kršćanstvo, monografija o Plehanu, te studija o teologu Dietrichu Bonhoefferu.

U plehanskom kraju franjevci pastoralno djeluju po svoj prilici već od srednjega vijeka. Postoje naime indicije da je na ovom području bilo više crkava, koje su u 1. polovici 16. st. porušene. No i nakon turskih osvajanja u ovom je kraju ostalo katoličkog življa. Da se njihov broj ubrzano povećava na to ukazuje postojanje više župa tijekom 17. st. u tom dijelu Bosne, za koje ovdje navodimo i broj katolika prema izvješću iz 1675. god.: Sočanica (1.400), Majevac (860), Derventa (1.200), Dubočac (2.000), Vasiljevo Polje (930) i Radunjevac (1.609). U prvoj polovici tog stoljeća spominje se i župa Vinska. Bečki rat (1683-99) uzrokovao je veliko iseljavanje Hrvata katolika iz Bosne, tako da su hrvatska naselja opustjela. Iz straha od odmazde katolici su se masovno iseljavali u od Turaka oslobođenu Slavoniju. Početkom 18. st. u ovom kraju ne nalazimo niti jedne župe. No taj kraj uskoro pojačano naseljavaju katolici iz Dalmacije i Hercegovine, a jedan se dio odavde iseljenih vratio na svoja ognjišta. Tridesetih godina 18. st. nailazimo na spomen župe Velika. Ona se, prije odvajanja župe Podvučijak četrdesetih godina 18. st., protezala na području sjeverno od Doboja s lijeve strane rijeke Bosne do Šamca, te uzvodno uz Savu do Dubočca. Župa Velika nosi ime po istoimenoj varošici u kojoj nije bilo katolika, a stvarno je sjedište župe najvjerojatnije bilo u Modranu. Župa se neko vrijeme nazivala modranskom, a kada je njezino sjedište dvadesetih godina 19. st. preneseno u Zelenike, onda se i ona tako prozvala. Sjedište župe konačno je preneseno na Plehan 1853. godine.

Župa Velika 1742. broji 956 katolika, kojih se broj 1761. godine povećao na 2.396. U to je vrijeme u župi postojala župna kuća, o kojoj kronika bilježi da je izgorjela na Božić 1763. godine.

Broj se katolika 1779. god. povećao na 3.416, 1813. na 5.244, 1877. smanjio se na 2.137, a 1935. god. župa broji 7.600 katolika. Kroz to vrijeme plehanska je župa razdiobom i osnivanjem novih župnih zajednica teritorijalno znatno smanjena.

Plehanski franjevci su 1883. godine podigli prvu pučku školu na Plehanu i time prosvjetni rad uključili u svoj plan pastorizacije. Škola je s prekidima radila do 1902. god. kada ju je preuzela državna vlast. Broj đaka kretao se do četrdeset.

Župa Plehan koja je 1991. godine brojala 6.300 vjernika (1974: ca 7.000) tvore sljedeća naselja: Božinci, Brezici, Bukovac, Bunar, Dažnica, Komarica, Kovačevci, Lug (Ritešić),

Lupljanica, Modran, Poljari, Sičine, Stanići, Šušnjari (Gornji i Donji), Vinogradine, Vrhovi, Zasika i Zelenike.

Uz župnu na Plehanu se nalazi i nekoliko podružnih crkava: D. Šušnjari (11x5,5 m, izgr. 1966) Brezici (11x5,5 m, izgr. 1966, proširena 1987: 11x9 m) Modran (Sv. Nikole Tavelića, 16x10 m, izgr. 1972), Božinci (10x8 m, izgr. 1986/87) i Poljari (izgr. 1990). U župi se nalazi još i 21 blagoslovna i grobljanska kapelica, te 10 grobalja. Podružne crkve su ukrašene sakralnim umjetničkim djelima J. Marinovića, Lj. Laha, I. Šiška i dr.

POTOČANI – ŽUPA SV. ANTE PADOVANSKOG

Župa Potočani, smještena nedaleko od Odžaka u bosanskom posavlju, nastala je sredinom 19. stoljeća razdjelbom župe Podvučijak, osnovane četrdesetih godina 18. stoljeća.

Podvučijak je 1854. god. imao 4.933 katolika i obuhvaćao je 18 sela. Iz tog je razloga župa razdijeljena. Najprije je 1855. god. uspostavljena lokalna kapelanija sa sjedištem u Potočanima, a 1858. god. je proglašena župom. Nova je župa tada obuhvaćala i današnje župe Svilaj i Pećnik, te dijelove župa Odžak i Brusnica. Matice se vode od 1855. god. Drugi dio razdijeljene župe Podvučjak nazvao se po svome sjedištu Dubica.

Kako u Potočanima nije bilo crkve, 1858-62. god. podignuta je veća župna kuća na kat, čije je prizemlje korišteno za bogoslužje. Godine 1880-83. izgrađena je crkva od kamena, koja je zbog slabe izvedbe već nakon nekoliko godina postala ruševnom, tako da je 1891. zatvorena za upotrebu. Ona je temeljito obnovljena 1896-97. god. Novi zvonik podignut je 1962. god. Godine 1974-75. izgrađena je nova crkva (16x16 m) po projektu D. Antolkovića. Ona ima i jedno zvono od 250 kg. U prvoj polovici osamdesetih godina crkva je umjetnički uređena. Oltarnu sliku Sv. Ante Padovanskog u mozaiku (muransko staklo) izradio je slikar Josip Bifel. Križni put također u mozaiku (prirodni kamen), izveo je slikar ?uro Seder. Oltar je izrađen po nacrtu kipara Zdenka Grgića.

U zadnjem ratu župljani su prognani (1992.), crkva je teško oštećena a toranj srušen. Pri padu tornja potpuno je stradala sakristija, župni ured i trijem između kuće i crkve. U crkvi su izgorjele orgulje, drveni oltar, ambon i klupe. Oltarna slika je oštećena na nekoliko mjesta. Obnova crkve započela je u lipnju 1996. i potrajala nekoliko godina. Zadnjih godina radi se na uređenju unutrašnjosti prema nacrtu Ante Kajinića koji je 2001. godine oslikao strop crkve. Prema njegovom nacrtu izvedeno je i 8 vitraja u crkvi. God. 2002. izrađena su i postavljena dvojna ulazna vrata prema nacrtu Zdenka Grgića.

Prvotna župna kuća korištena je sve do 1968. godine, kada je izgrađena nova, a 1976. na nju je nadograđena vjeronaučna dvorana (17x8 m). Kuća je u ratu zapaljena. Ostali su samo zidovi. Njena obnova započela je 1997. godine i traje do danas.

Godine 1877. Potočani su, nakon odijeljenja Svilaja, imali 2.079 katolika. Kasnije je župa dijeljenjem znatno umanjena, no ipak se broj katolika 1935. god. popeo na 3.185.

Godine 1868. franjevci su odlučili da se u Potočanima utemelji pučka škola, koja je već 1869. i podignuta. Vodili su je franjevci. Po dolasku austrougarske vlasti tamo je osnovana državna škola.

Župa Potočani je 1991. godine brojala 3.523 katolika (1974: 3.515), kojih se broj do pred posljednji rat neznatno povećavao, a koncem 2000. godine taj broj se smanjio na 1.085. Župu

tvore sljedeća naselja: Potočani, Brezik, Duge Njive, Drenovac, Jošava, Lipik, Novi grad, Srnava i Vrbovac.

Na području župe nalaze se podružne crkve u Srnavi (izgr. 1986. god.), Lipiku i Drenovcu (1990), te četiri kapelice i tri groblja. Kapelice su u nedavnom ratu zapaljene i devastirane a nakon rata obnovljene tako da služe svojoj svrsi.

SIVŠA – ŽUPA SV. ANTE PADOVANSKOG

Župa Sivša, smještena nedaleko od Doboja u smjeru varošice Teslić, kao mjesna kapelanija odvojena je od župe Komušina 1784. i od te godine vodi vlastite matice. Župom je proglašena 1802. godine. Prvotno je obuhvaćala i područja današnjih župa Doboj, Žabljak, Ularice, Jelah, Kulaši i Dragalovci.

Relativno brojna katolička zajednica postoji u Sivši u prvoj polovici 18. stoljeća. O tome svjedoči činjenica da se već 1742. god. tamo nalazila kućica u kojoj su odsjedali svećenici prilikom svojih pastoralnih pohoda.

Nakon osnutka kapelanije, odn. župe, tu je uz drvenu kućicu postojala i kapelica za bogoslužje. Godine 1837. izgrađena je nešto prikladnija župna kuća, a 1870. podignuti su solidnija kuća i crkvice. Nova crkva i župna kuća sagrađeni su 1911. godine na brežuljku što dominira cijelom župom. Crkva nije solidno građena, tako da je nakon dva desetljeća trebalo novu graditi.

Godine 1929-31. podignuta je današnja crkva (28x10 m) po projektu Karla Pařika (Paržika). Na zvoniku su danas tri zvona. Zvonik je u novije vrijeme preuređen. U zadnjem ratu crkva je teško oštećena. God. 1997. pristupilo se najprije unutarnjoj a 1999. i izvanjskoj obnovi župne crkve.

U crkvi se uz nekoliko starijih kipova, nastalih u obrtno-umjetničkim radionicama (Sv. Rok, Sv. Anto, Gospa Lurdska, Sv. Josip i Sv. Franjo), nalazi i križni put (ulje na platnu, 160x140), te slike Rođenja i Uskrsnuća (180x160 cm) slikara Josipa Bifela iz 1977. godine.

Župna kuća iz 1911. god. izgorjela je 1944. godine, ali je uskoro obnovljena na istim temeljima, a 1966. je izgrađena nova. Sadašnja kuća (projekt: N. Muftić) podignuta je 1979. godine, ali još nije sasvim dovršena. U njezinom sklopu nalazi se i vjeronaučna dvorana.

Broj vjernika župe Sivša tijekom vremena kretao se ovako: 1813. g.: 1.839, 1877. g.: 1.877, te 1935. g.: 3.564 vjernika. Župa je kroz to vrijeme razdiobama teritorijalno umanjena.

Župa je 1991. imala ca 6.100 katolika (1974: 6.350) čiji broj se smanjivao zbog iseljavanja čemu su pridonijela i ratna zbivanja. Danas župa ima oko 4.700 vjernika. Nju tvore sljedeća naselja: Sivša, Alibegovci, Blaževci, Bobare, Lončari, Miljanovci, Omanjska, Piljužići, Vitkovci i Vrela.

U župi se nalaze tri podružne crkve: Omanjska (13,5x8,5 m, Projektburo - Slav. Brod, izgr. 1973), Blaževci (14,5x10,5 m, Projektburo - Slav. Brod, izgr. 1973) i Alibegovci (15,5x12,5 m, projekt: N. Muftić, izgr. 1982), te dvije kapelice i tri groblja. U zadnjem ratu teško su oštećene podružne crkve u Alibegovcima i Blaževcima, dok je dok je crkva u Omanjskoj pretrpjela samo manja oštećenja. Po završetku rata, 1996. god obnovljena je crkva u Blaževcima i to prema istom projektu i njezinim starim dimenzijama, dakle bez izmjena. Vanjska i unutarnja njezina obnova trajala je sve do 1998. god. God. 1997-98. sanirana su oštećenja i na crkvi u Omanjskoj. Također u dvorištu ove crkve obnovljena je postojeća stara spomen-kapelica sv. Jelene Križarice, iz 1931. god. Projekt obnove, bez dodatnih izmjena izgleda i dimenzija, načinio je mjesni projektant gosp. Ivan Džido, dipl. ing. Obnova je završena u travnju 2000.

SVILAJ – ŽUPA IMENA MARIJINA

Župa Svilaj, smještena neposredno uz rijeku Savu u sjevernoj Bosni, odijeljena je 1870. od župe Potočani kao mjesna kapelanija i od tada vodi matice, a župom je proglašena 1872. godine. Tada je obuhvaćala i Brusnicu, koja je kasnije odijeljena.

Novosnovana župa nije imala crkve, pa ju je nadomještala kapelica sve do 1914. godine, kada je izgrađena crkva. U njoj je 1938. god. postavljen kameni oltar. Godine 1945. crkva je teško oštećena topovskim granatama, ali je se ipak uspjelo popraviti. No, u potresu, koji je 1964. god. zadesio Posavinu, crkva je tako oštećena da je se više nije moglo spasiti. Godine 1965. izgrađena je nova (30x12 m, projekt: ing. D. Antolković i ing. Viman).

U drugoj polovici sedamdesetih i u prvoj polovici osamdesetih godina crkva je temeljito umjetnički uređena. Za to je angažirano nekoliko poznatih imena hrvatske suvremene umjetnosti: Frano Kršinić (Gospa s malim Isusom, kip u kamenu), Zdenko Grgić (Sv. Franjo i Sv. Anto, mozaik: 300x200 cm; Uskrsnuće, mozaik: 500x300 cm), Zlatko Keser (put križa, fresko: 200x170 cm), Đuro Seder (16 vitraila, 350x100 cm).

U drugoj polovici osamdesetih godina nastavljena je obnova crkve i izvana i iznutra. Po nacrtu arhitekta Petra Ruževića iz Zagreba izveden je 1987. god. novi razigrani i znatno izgledniji krov na crkvi s tornjićem iznad svetišta. U crkvi je po nacrtima istog arhitekta obnovljeno svetište s oltarom, tabernakulom, ambonom, krstionicom... Crkva je predstavljala uspjelu umjetničku cjelinu.

Godine 1992. crkva je minirana i potpuno srušena. Uništeno sve što je bilo u njoj. God. 1998. započinje gradnja nove crkve i traje do 2000. kada je ona pokrivena. U tornju visine 37,5 m su dva zvana (700 i 900kg). Projekt nove crkve napravio je Julijan Domanovac.

Župna kuća je izgrađena 1875. godine, a na njezinu mjestu podignuta je nova 1926. U vrijeme borbi 1945. kuća je izgorjela. Sve do 1953. župnik je morao stanovati po privatnim kućama, dok nije podignut provizoran župni stan. Nova kuća izgrađena 1962, obnovljena 1987. godine potpuno je srušena u zadnjem ratu (1992.). Kao privremeni župni stan služi adaptirana dvorišna zgrada.

Svilaj je 1877. god. imao 1.411 katolika, a 1935. na teritorijalno umanjenoj župi broj se katolika povećao na 2.754. Prvu pučku školu otvorile su državne vlasti 1885. godine.

Župa Svilaj je imala 1991. godine 3.044 katolika (1982: 2.900), kojih se broj polagano povećavao do zadnjeg rata u kojemu su svi župljani protjerani. God. 1996. započeo je povratak u župu. Danas župa ima 1.453 vjernika. Župu tvore sljedeća naselja: Svilaj (Gornji i Donji), Novi grad i Vrbovac.

U župi se nalazi jedna podružna crkva u Vrbovcu (s korom i sakristijom ca 200 m², Projektburo – Slav. Brod), čija je gradnja započela u studenom 1984, a potrajala je nekoliko godina, te tri kapelice i tri groblja.

ŠPIONICA – ŽUPA SV. JOSIPA

Župa Špionica, smještena na obroncima Majevice, osnovana je 1865. godine odvajanjem od Dubrava. Od te se godine u župi vode matice. Godine 1877. župa broji 694 katolika, a nepunih šest desetljeća kasnije (1935) broj se katolika više nego udvostručio popevši se na 1.500.

Godine 1881. franjevci su podigli crkvu i na nju postavili tri zvana. Iste je godine tamošnji župnik izgradio pučku školu. Na mjestu stare kuće, izgrađene neposredno po osnutku župe, 1908. godine podignuta je nova.

Na području ove župe, u mjestu Seoni, gdje danas nema katolika, rodio se 1732. fra Šimun Filipović, koji je djelovao u provinciji Bosni Srebrenoj, da bi konac života proveo u jednom talijanskom samostanu, gdje je umro na glasu svetosti 1802. godine.

Župa Špionica je godine 1991. brojila 2.045 vjernika. Njihov broj se smanjuje kako zbog iseljavanja tako i zbog niskog priraštaja. Danas župa ima 1132 vjernika. Župu tvore sljedeća naselja: Špionica, Cerik, G. Hrgovi, Jošak, Kosice i Šestići. U njoj se nalaze dva groblja.

Nova župna kuća izgrađena je 1973. godine. Kuća je god. 2000. i renovirana.

Današnja župna crkva (26x14 m) sa dva zvana (150 i 300 kg) izgrađena je 1968-72. po nacrtima arhitekta D. Antolkovića. Unutrašnjost crkve renovirana je po planu projektne kuće «ABI» iz Zagreba 2000. godine kad su postavljeni drveni križ iza oltara, svetohranište, krstionica, ambon, itd.

U novije vrijeme podignute su i dvije podružne crkve: crkva Sv. Ane u G. Hrgovima (14x9 m, izgr. 1978-79; zvono 159 kg, nabavljeno 1981.), te crkva u Ceriku (12,5x8,5 m; zvono 260 kg, nabavljeno 1988.). Jedna drvena kapelica nalazi se u Kosicama. Na novom groblju u Špionici podignuta je 1999. godine nova kapelica.

TIŠINA – ŽUPA MAJČINSTVA MARIJINA

Župa Tišina nastala je odvajanjem od župe Garevac 1848. i od te godine ima matice. Već 1846. god. franjevci su u Tišini kupili zemljište s trošnim zgradama (konakom) od jednoga bega, a 1848. tu se nastanio župnik. Tišina je prvotno tretirana kao mjesna kapelanija, a formalno je župom proglašena 1858. god.

Do izgradnje crkve 1847. god., za bogoslužne svrhe služila je kapela Sv. Petra apostola. Gradnju crkve potpomogao je svojim prilogom i car Franjo Josip I.

Obnovljena je 1951. god. Međutim, ona je sve manje zadovoljavala potrebama, pa je 1970-72. podignuta nova (s vjeronaučnom dvoranom) po projektu D. Antolkovića. Imala je tri zvona: jedno je nabavljeno 1923. (300 kg) a druga dva 1988. god. (300 i 110 kg).

Iako skromna po svojim arhitektonskim oblicima, njezin je interieur bio obogaćen umjetničkim djelima. Postaje križnoga puta (ulje na platnu) izradio je V. Blažanović 1984. god., a brončane kipove Sv. Franje i Sv. Ante kipar K. Bošnjak (1984-85). U zadnjem ratu, u travnju 1992. godine župa je okupirana, vjernici protjerani a tadašnji župnik fra Jozo Puškarić zarobljen i odveden u logor gdje ostaje 6 mjeseci. Župna crkva je teško oštećena a zvonik miniran. Tek je 1998. godine, uz pomoć OSCE-a, organiziran obilazak župe nakon čega su slijedili sve češći dolasci, a ubrzo su učestali i vjerski događaji u župi. Prvi povratnici vratili su se u župu u ožujku 2000. godine. Uskoro je obnovljena vjeronaučna dvorana, koja se nalazi u sklopu crkve, za liturgijska slavlja.

U župa je jedna podružna crkva G. Hasiću, gdje se nedjeljom redovito slavi misa za puk. U Novom Selu postojala je grobljanska kapela i u njoj se jednom mjesečno slavila sveta misa. Kapela je u zadnjem ratu potpuno uništena i čeka obnovu.

Već u prvoj polovici pedesetih godina 19. st. umjesto trošne begovske zgrade izgrađena je župna kuća, koja je nadomještена novom 1931. god. Sadašnja župna kuća izgrađena je 1985-86. god. U zadnjem ratu potpuno je devastirana i opljačkana. Novoimenovani župnik fra Joso Oršolić nastanio se 2003. u djelomično obnovljenu župnu kuću i nastavio s njezinom obnovom.

Župa je god. 1877. imala 1.315 katolika, a 1935. god. broj se povećao na 2.100. Dijelovi tišinskog župnog područja razdiobom su ušli u sastav novoosnovanih župa Domaljevac (1860) i Bos. Šamac (1900). Župa 1991. broji 5.000 katolika (1974: 4.974). U zadnjem ratu župljani su protjerani. Povratak sporo teče tako da danas u župi živi oko 280 vjernika u 132 obiteljske kuće.

Župu tvore sljedeća naselja: Hrvatska Tišina, Hasić (Gornji i Donji), Lijeskovac, Novo Selo, Odmut i Tursunovac.

TOLISA – SAMOSTAN I ŽUPA UZNESENJA MARIJINA

Tolisa je naselje smješteno na desnoj obali Save u blizini Orašja. Povezana je asfaltnim putem s Bosanskim Šamcem preko Orašja i s magistralnom cestom Županja-Tuzla. Ime tog mjesta prvi put se spominje u 13. stoljeću.

Toliški samostan potječe iz druge polovice 19. stoljeća. Franjevci su, međutim, u tom dijelu Bosne nazočni već od srednjeg vijeka i tamo su imali više samostana (Modriča, Skakava, Sv. Marija u Polju i dr.) od kojih je većina stradala od Turaka u 15. st.

Samostan Sv. Ilije u Modriči (prvi put se spominje u popisu Bartola Pizanskoga 1385/90) spadao je među prostranije građevine. Nakon požara sedamdesetih godina 16. st., kao samostan je služila skromna i za stanovanje tijesna kuća. Franjevci toga samostana opsluživali su tijekom 17. st. četiri župe: Modriča, Crkvište, Tramošnica i Bastići. God. 1673. Modriča je imala 4.120 katolika, Tramošnica 6.300 i Crkvište 1.915. U vrijeme Bečkog rata (1683-99) franjevci su bili prisiljeni napustiti brojne samostane u Bosni, među kojima i onaj Sv. Ilije u Modriči 1699. god. Modrički franjevci su se najprije nastanili u Kopanici, odakle su nakon nešto više od jednog desetljeća otišli u ?akovo.

Početkom 18. st. u tom sjeveroistočnom dijelu Bosne preostalo je vrlo malo katolika. Dio njih se nalazio i na području današnje toliške župe, a pastorizirali su ih franjevci iz Kr. Sutjeske. Tek tridesetih godina 18. st. spominje se župa Ravne (kasnije Bijela), koja je obuhvaćala cijelu sjeveroistočnu Bosnu. Od nje će nastati niz novih župa. God. 1776, prije formiranja novih župnih zajednica, nalazimo gostinjece u Tolisi, Garevcu i Tramošnici. U njima su povremeno boravili svećenici u vrijeme svojih pastoralnih pohoda. Tolisa se 1784. odvojila kao samostalna kapelanija od Bijele, a 1802. je proglašena župom. Toliški katolici su se, u međuvremenu, morali zbog ratnih napetosti, a po nalogu turskih vlasti, god. 1788. preseliti iz tog pograničnog mjesta na područje današnje župe Dubrave (kod sela Blaževca). Odatle su se vratili na svoja ognjišta 1792. god.

U prvoj polovici 19. st. značenje Tolise, kao crkvenog i kulturnog središta, sve više raste. God. 1823. fra Ilija Starčević je tamo osnovao pučku školu - prvu u Bosni i Hercegovini. Time je školski rad izravno uključen u dušobrižništvo.

Prvotni župni stan bio je skromnih dimenzija i u njemu se, k tomu nalazila kapela. Početkom dvadesetih godina 19. stoljeća podignuta je udobnija i prostranija kuća, te drvena kapelica, koja je nešto kasnije proširena, a za nju je nabavljen i Gospin kip.

Sredinom 19. st. franjevci su u tom dijelu Bosne odlučili podignuti samostan. Prvo su to htjeli učiniti u Zoviku, a onda su ipak izabrali Tolisu. Uz župnu kuću, izgrađenu 1855-56, položeni su 1862. temelji novoga samostana. God. 1869. u Tolisi je proglašena rezidencija, a samostan je službeno uspostavljen 12. siječnja 1876. Sadašnja zgrada samostana podignuta je 1923, a 1986. započeta je gradnja novog samostana, što je potrajalo nekoliko godina. Stara samostanska zgrada bit će iskorištena za knjižnicu, muzej, te kao prostor za držanje vjeronauka.

Iako samostan ide u red mlađih u Bosni Srebrenoj, kulturno i umjetničko blago, koje je u njegovu posjedu, nije maleno. Nekoliko umjetničkih slika od nepoznatih majstora potječe iz 18. st., a od njih se izdvajaju: Sv. Jeronim, Stigmatizacija Sv. Franje, te dvije slike na temu Madona s Kristom, od kojih je jedna venecijanskog podrijetla. Od slika iz 19. st. posebice su zanimljivi portreti nekoliko crkvenih osoba: biskupi J. J. Strossmayer i A. Miletić, fra Ilija Starčević i dr. Manji broj slika potječe iz 20. stoljeća.

U muzejskoj zbirci nalaze se vrijedni kovinski i tekstilni predmeti, od kojih se izdvajaju: kalež s početka 16. st. (čaša kaleža je iz 20. st.), pavlinska kazula iz 17. st., jedna kazula iz prve polovice 18. st., podrijetlom iz Hrvatske, te nekoliko drugih predmeta misnoga ruha iz 19. stoljeća.

Knjižnica broji oko 10.000 svezaka. Po kulturnoj vrijednosti ističu se djela starijih hrvatskih franjevačkih pisaca (17-19. st.). Od drugih raritetnih izdanja posebno mjesto ima Biblija iz 1651, tiskana u Amsterdamu, Meminskijev Arapsko-tursko-perzijski rječnik (4 sveska, Beč 1870), Gusanaccijev Rječnik zdravlja (4 sveska), Constantinova Povijest rimskih imperatora na talijanskom s konca 18. st. (3 sveska). U knjižnici se nalaze i brojne gramatike različitih jezika iz 17. i 18. stoljeća.

Arhiv je vrlo bogat dokumentima važnim za crkvenu povijest posebice toga posavskog dijela Bosne. U njemu se čuva i rukopisna ostavština istaknutih kulturnih franjevačkih djelatnika (M. Nedić, I. Starčević, J. Jelenić i dr.).

God. 1864. započeta je u Tolisi gradnja najveće crkve u Bosni i Hercegovini (58x20 m), koje je gradnju vodio ?uro Eichorn iz Osijeka. Građena je po uzoru na staru isusovačku crkvu u Osijeku. Osposobljena je za uporabu do 1873, ali će u cijelosti biti dovršena tek 1881. god. Po svojoj arhitekturi ona je trobrodna bazilika s dva zvonika lukovičastih završetaka, i s dva niza stupova u unutrašnjosti.

Budući da je biskup Strossmayer prijateljevao s bosanskim franjevcima, a na poseban način s fra Martinom Nedićem, prvim bosanskim ilircem, to je on s naklonošću gledao i pomagao gradnju toliške crkve. Za nju je iz stare katedrale darovao dva pobočna oltara, raspelo kipara I. Rendića i tri slike. Glavni oltar i jedan pobočni izradio je Ivan Tordinac iz Đakova.

God. 1896. nabavljene su orgulje (13 registara) iz crkve Sv. Petra i Pavla u Osijeku. Njih je izgradio Caspar Fischer u Apatinu oko 1800. god. One su danas van upotrebe.

Crkva je obnovljena 1911. god. prema nacrtu Josipa Vančaša. On je u crkvi dao sve porušiti osim vanjskih zidova. Tako su uklonjeni i postojeći stupovi, a namjesto njih postavljena po četiri vitkija. Izvedeni su bačvasti svodovi u lađama, a u crkvu je postavljeno pet novih oltara i propovjedaonica. Slikar Anton Huber iz Tirola oslikao je zidove i strop crkve. U konhi apsida naslikao je Presveto Trojstvo i Uznesenje Marijino, a na zidu oratorija iznad sakristije Posljednju večeru Leonarda da Vincia. U glavnoj i pobočnim lađama, u 44 medaljona prikazani su likovi Isusa, Marije i svetaca.

Godine 2002. započela je izvedba vitraja po nacrtu V. Blažanovića.

Godine 1917. crkva je iznutra stradala u požaru. Vjerojatno zbog materijalnih poteškoća obnova je uslijedila tek 1931. Zidne slike obnovio je J. Pellarini. Novi oltar, umjesto staroga koji je nestao u požaru, izradio je franjevački brat laik Elekto Maruzzio iz Zagreba. Postaje

križnog puta izradio je nepoznati slikar 1764. god., a za Tolisu su nabavljene 1827. god. Crkva ima tri zvona: jedno nabavljeno 1923. (550 kg), a druga dva 1937. (250 i 1050 kg). Crkva je još jednom temeljito obnovljena 1981-85. godine.

U župi su izgrađene i podružne crkve u Matićima (1967. god. proširena 1981-82), u Ugljari (1972- 73), te u Donjoj Mahali (1979-88). U župi se nalaze i tri grobljanske kapele, od kojih se svojom veličinom izdvaja kapela Sv. Ante s dva tornja. Crkvu u Matićima ukrašava veliko Raspeće (v. 285 cm), koga je izradio slikar Tomaž Perko na staklo 1985. god. Iste godine kipar Petar Černe je izradio kip Sv. Ivana Krstitelja (drvo, v. 110 cm).

Župa Tolisa je 1813. god. imala 3.482 katolika, 1877. god. 5.271, te 1935. god. 8.200. Župa je 1991. godine brojila 11.950 katolika. Danas ima 12.000. Župu tvore sljedeća naselja: Tolisa, Donja Mahala, Kostrč, Matići, Orašje i Ugljara s Dusinama.

TRAMOŠNICA DONJA – ŽUPA SV. IVANA KRSTITELJA

Župa je osnovana 1973. god. razdjelbom župe Tramošnica.

God. 1974. izgrađena je župna crkva po projektu D. Antolkovića. Zvonik je podignut 1976., a 1977. god. su nabavljena dva zvona. U zadnjem ratu crkva je teško oštećena. Ostao je samo grubi okvir crkve a toranj je miniran. Plan obnove župne crkve napravio je Juro Pranjić iz Tuzle i ona je u tijeku. Toranj visine 22 m podignut je ove godine.

Osamdesetih godina crkva je bila umjetnički obogaćena. Slikar J. Bifel izradio je jednu zidnu sliku, a kipar J. Poljan brončani kip Sv. Ivana

Krstitelja i postaje križnog puta u bronci (1988). U ratu su otuđene postaje križnog puta, kao i kip Svetog Ivana Krstitelja.

U župi su bile dvije područne crkvice u Orlovu Polju (izgr. 1982-83) i u Njivku, u kojima se svake druge nedjelje slavila misa za puk. Obje crkve su u zadnjem ratu srušene. U tijeku je obnova crkve u Orlovu Polju.

Župna kuća izgrađena je 1973. god. po projektu D. Antolkovića. Godine. 1981. izgrađena je vjeronaučna dvorana. U zadnjem ratu kuća je, tekođer, teško oštećena. Njezina obnova započinje 2000. godine. U podrumu kuće uređen je prostor za liturgijska slavlja koji i danas služi toj svrsi.

Župa je koncem 1991. godine imala 2.360 katolika (1974: 2.300) i njihov se broj neznatno povećavao sve do početka posljednjeg rata kada su svi župljani prognani. Povratak započinje tek 2000. godine. Danas župa broji oko 250 vjernika. Nju tvore sljedeća naselja: D. Tramošnica, Čardak, Grab, Njivak, Okruglić (dio) i Orlovo Polje.

TRAMOŠNICA GORNJA – ŽUPA MARIJE ANĐEOSKE

Župa Tramošnica nastala je odvajanjem od župe Bijela 1784. god. kao lokalna kapelanija i od tada ima matice. Župom je deklarirana 1802. godine.

Tramošnica je kao župa opstojala i u 17. st. Opsluživali su je franjevci modričkog samostana. God. 1673. imala je 6.300 katolika. Nakon velikog egzodusa hrvatskih katolika iz Bosne u vrijeme Bečkog rata (1683-99), župa je iščezla.

Malobrojne su katolike tijekom 18. st. pastorizirali franjevci župe Ravne, odn. Bijela. God. 1776. u Tramošnici se nalazi hospicij u kojem je odsjedao dušobrižnik, kada bi dolazio iz Bijele. On se 1784. tamo trajno nastanio.

Prvotna župna kuća podignuta je na niskom i podvodnom terenu. God. 1816. ona je izgrađena na povišenijem mjestu, a 1836. podignuta je na istom mjestu nova i udobnija.

God. 1840. izgrađena je drvena kapela. Za nju je titularni biskup i prepošt đakovački Ivan Matizović darovao sliku Gospe od Anđela (Porcijunkule), zaštitnice župe, koju su vjernici revnosno štivali. Na mjestu kapele podignuta je crkva 1868-70, kojoj je dograđen zvonik 1874. god. Nova je crkva podignuta 1888. u neogotičkom slogu. Ukrašena je Gospinim oltarom iz stare đakovačke katedrale i kipovima Sv. Petra i Pavla, izrađenim u tirolskoj umjetničkoj radionici. Crkva je porušena 1985. god.

Predratna crkva izgrađena je 1974-79. po projektu D. Domanovca. Imala je tri zvona: dva su nabavljena 1981. god., a jedno je od ranije. U novoj crkvi nalaze se gore spomenuti kipovi i slika Gospe od Anđela od nepoznatog autora iz 19. st. God. 1978. kipar K. Bošnjak izradio je Gospin kip (terakota) za pročelje crkve. U zadnjem ratu (1992.) crkva je uništena i do temelja srušena. Uništeni su ili opljačkani gore spomenuti kipovi i slike. God. 2002. župa je slavila 200. obljetnicu osnutka i u njoj je sagrađena nova župna crkva. Plan je napravio Julijan Domanovac.

Župna kuća iz 1893. postala je neprikladnom za stanovanje pa je na mjestu porušene crkve započeta gradnja nove župne kuće u drugoj polovici osamdesetih godina. Kuća je u zadnjem ratu teško oštećena. U cijelosti je obnovljena u periodu 1998-2000. godine.

Pedesetih godina 19. st. franjevci su u Tramošnici osnovali pučku školu, a za nju je prikladna zgrada izgrađena 1858. god.

Župa Tramošnica imala je 1813. god. 1.982 katolika, 1877. god. 1.855, te 1935. god. 5.250. Tijekom 19. st. od župe su odvajanjem nastale dvije nove: najprije 1803. Garevac (sjedište 1889. preneseno u Modriču), te 1868. god. Gradačac. I u novije vrijeme ona je dijeljena, tako

da su od njezinog teritorija formirane župe Turić (1968) i Tramošnica Donja (1973), dok se matična župa sada zove Tramošnica Gornja. Jedan dio župe Tramošnica pripao je i novoustanovljenoj župi Srednja Slatina (1972).

Tramošnica Gornja je godine 1991. brojala 1.865 katolika (1974: 1.720) i njihov se broj neznatno povećavao sve do posljednjeg rata u kojemu su svi vjernici protjerani iz ove župe. Povratak sporo ide tako da danas Gornja Tramošnica ima oko 450 vjernika. Župu tvore sljedeća naselja: Tramošnica Gornja, Bludnik, Brdo, Kozići, Liporošće i Okruglić.

ULICE – ŽUPA ROĐENJA BL. DJ. MARIJE

Župa Ulice, nedaleko od Brčkog, nastala je odvajanjem od župe Zovik, najprije kao kapelanija (1814) sa sjedištem u Goricama, Rajiću i od 1835. u Ulicama, da bi 1838. godine bila proglašena župom. Zasebne matice počinju se voditi od 1817, ali ih je od te godine sačuvan samo mali dio.

Godine 1837. u Ulicama je izgrađena kapela, koja je 1849. proširena i obnovljena. Godine 1851. franjevci u Ulicama otvaraju prvu pučku školu u brčanskom kraju.

Godine 1870. na mjestu stare crkve izgrađena je nova, uz koju je 1887. podignut 26 m visok zvonik. Hrvatski drvorezbar Ivan Tordinac izradio je 1875. godine za tu crkvu tri oltara, za koje su potom nabavljeni kipovi B. Dj. Marije, Sv. Franje i Sv. Ante.

Godine 1877. župa Ulice broji 1.777 katolika. Njihov se broj 1935. povećao na 3.969 zahvaljujući relativno visokoj stopi prirodnog priraštaja.

Na mjestu dotrajale župne kuće podignuta je nova 1898-1901. godine. Ona je služila svojoj svrsi sve do novijeg vremena, odnosno do 1971. godine kada je izgrađena sadašnja župna kuća koja je u zadnjem ratu devastirana i teško oštećena. Njezina obnova započela je 1999. i trajala do 2004. godine.

God. 1966-69. izgrađena je nova crkva (35x20,5 m) po projektu Franje Neidhardta, a zvonik po nacrtu Dragutina Antolkovića. Zvono težine oko 750 kg potječe iz 1924. godine.

U novije vrijeme crkva je bila umjetnički uređena. 1978. godine ak. slikar Josip Bifel dovršio je nekoliko velikih zidnih i uljanih slika: Uskrsnuće (750x614 cm), Duhovi (750x256 cm), Gospa s narodom (750x256 cm), Sv. Franjo slavi Božić (ulje, 240x360 cm), Govor na Gori (ulje, 240x360 cm), te 14 postaja križnog puta. Prezbiterij je uređen po nacrtu D. Rakića. U crkvi se nalazio još i brončani križ Š. Vulasa, kip Sv. Ante u drvu I. Križanca, te slika Sv. Leopolda od D. Runtića. U zadnjem ratu crkva je teško oštećena a toranj potpuno miniran. Umjetnička djela koja su se nalazila u crkvi su također uništena. U pripremi je plan za izradu nove crkve.

Do nedavnog rata, na području župe nalazile su se tri podružne crkve: D. Laništa (izgr. 1970-72, 18x10 m, zaštitnik Sv. Nikola Tavelić), Ulović (izgr. 1975, 14x12,5 m, zaštitnik Sv. Ilija), Vitanovići (izgr. 1971, 17x6 m, zaštitnik Sv. Mihovil), te četiri drvene kapelice: Marković Polje, G. Laništa, D. Vukšić, Ulović. Po jedna umjetnička slika ukrašavala je podružnu crkvu u D. Laništima i

kapelicu u Marković Polju, a križni put M. Čurića crkvu u Uloviću. Sve su podružne crkve i kapele u zadnjem ratu srušene. God. 1999. obnovljena je kapela u Ulicama.

Župa je godine 1991. imala 4.054 katolika (1982:3.998). Danas broji 850 vjernika. Nju tvore sljedeća naselja: Ulice, G. i D. Vukšić, G. i D. Laništa, Marković Polje, Ulović i Vitanovići. Na području župe su četiri groblja.

ZOVIK – ŽUPA SV. FRANJE

Župa Zovik kod Brčkog pod sadašnjim imenom opstoji od 18. stoljeća. Područje ove župe je ranije, tijekom 17. stoljeća, potpadalo pod župu Brka, koja je 1674. godine brojala 1.926 katolika. Ta je župa, zbog iseljavanja katoličkog pučanstva u vrijeme Bečkog rata (1683-1699), iščezla, što se, uostalom, dogodilo i s gotovo svim župama u sjeveroistočnoj Bosni. Nakon tog, po katolike tih krajeva, poraznog ishoda, tamo se početkom 18. stoljeća spominju još samo dvije župe: Soli i Ravne. Župa Ravne, koja je obuhvaćala cijeli posavski dio sjeveroistočne Bosne, imala je sjedište u Štrepcima. 1742. godine ona je razdijeljena na dvije župe: Bijela i Štrepci. Od konca šezdesetih godina toga stoljeća za župu Štrepcu prevladava naziv Zovik. Župne matice se vode od 1743. godine.

Tijekom vremena župa Zovik je teritorijalnim razdiobama umanjivana, pa je broj katolika prema tome varirao: 1768. god. župa broji 1.497 katolika, 1813. god. 2.726, 1877. god. 872, 1935. god. 1.760 katolika.

U zovičkom kraju franjevci imaju obitavalište od 1688. godine. Najprije u mjestu Brka, zatim u Gornjim Boderištima i Donjem Zoviku, dok 1811. godine nije podignuta kuća u Gornjem Zoviku.

Sredinom 19. stoljeća starješinstvo bosanskih franjevaca odlučilo je da se u Zoviku podigne samostan za sjeveroistočni dio Bosne. Gradnja crkve (35x18 m) započeta je 1856. godine. Međutim ona nije nikada dovršena. U međuvremenu je odlučeno da se novi samostan gradi u Tolisi umjesto u Zoviku. Ta činjenica kao i teške gospodarske prilike onemogućile su za dulje vremena podizanje crkve. Ona je izgrađena na novim temeljima (21x9 m) 1890. godine. Budući da nije mogla više udovoljavati suvremenim zahtjevima, započeta je 1988. godine izgradnja nove crkve (33x16 m) po idejnom projektu arh. Ivana Štrausa. Crkva je pokrivena 1990. godine. Početak zadnjeg rata usporio je izgradnju i odgodio dovršetak gradnje crkve. Tako je tek 1997. sagrađen zvonik. Nastavljeno je uređenje crkve.

U župi se nalaze kapelice Sv. Ante Padovanskog, Sv. Roka i Sv. Juraja, te dvije grobljanske u G. i D. Zoviku. Tijekom 1999. obnovljena je kapela sv. Roka u Štrepcima, a tijekom 1999./2000. i kapela sv. Jure u Štrepcima

Umjesto stare župne kuće, podignute 1902. godine, izgrađena je nova (1982-87). Vjeronaučna dvorana izgrađena je 1977. god.

Župa Zovik je 1991. god. imala 3.300 katolika (1963: 2.302) s tendencijom rasta. Ali ratne nevolje prepolovile su broj župljana tako da ih je danas 1.137. U sastav župe ulaze naselja Gornji i Donji Zovik i Štrepci.

ŽERAVAC - ŽUPA SV. FRANJE ASIŠKOG

Župa Žeravac, smještena nedaleko od Dervente pokraj glavne prometnice u smjeru Slav. Broda, kao mjesna kapelanija odvojena je od Plehana 1856. i od tada vodi matice. Župom je proglašena 1862. godine. Prvotno je obuhvaćala

područja današnjih župa Bukovica i Kulina, te naselja Unka, Kolibe, Dobra voda i Polje koja pripadaju različitim župama.

U Žeravcu je prvotno za bogoslužje umjesto crkve služila kapelica, koja od 1880. ima i zvono (250 kg, u I. svjetskom ratu rekvirirano; sadašnje zvono od 400 kg potječe iz 1923). God. 1887. podignuta je crkva u neogotičkom slogu. Već sljedeće godine za nju su nabavljena dva kipa (Sv. Ivan Evanđelist i Gospa) od tvrtke Mayer iz Münchena, a 1910. i oltari. Crkva je vremenom sve manje mogla odgovoriti potrebama, pa je trebalo graditi novu. Godine 1962-64. izgrađena je nova župna crkva bazilikalnog tipa građena po uzoru na crkvu u Biloj (Livno). God. 1977. u nju je postavljen križni put slikara Slavka Šohaja (ulje na platnu, 150x100 cm), nešto ranije Sv. Franjo (Lj. Lah, ulje na platnu), a dva još nepostavljena vitraila izvedena su po nacrtu ?ure Sedera (1983). Crkva je u nedavnom ratu minirana i potpuno srušena. Na temeljima župne crkve izgrađena je 2001. drvena kapelica sv. Franje koja služi za liturgijska slavlja.

Prvotna župna kuća izgrađena je već 1862. godine, a na njezinom mjestu podignuta je nova 1926-28. Sadašnji župni stan sagrađen je 1980-82. god. U sklopu kuće nalazi se i vjeronaučna dvorana izgrađena 1967. god.

Kuća je u zadnjem ratu teško oštećena i temeljito opljačkana. Odnosno je sve što se moglo odnijeti. Zadnjih godina kuća se obnavlja prema planu Maje Šrumberger.

Župa Žeravac je 1877. god. imala 1.666 katolika, kojih se broj 1935. povećao na 4.348. Župa je tijekom vremena diobom i osnivanjem novih župa teritorijalno znatno umanjena. Zaštitnik župe prvotno je bio Sv. Ivan Evanđelist. God. 1946. kao drugotni zaštitnik počeo se slaviti Sv. Franjo, koji je 1956. postao prvim zaštitnikom župe.

Prva pučka škola, koju su osnovali franjevci u Žeravcu, spominje se 1858. godine. O radu te škole nema podataka. God. 1881. franjevci su podigli školsku zgradu (13x7 m) odmah uz župnu kuću. Pet godina kasnije škola je prešla u državnu nadležnost. Zgrada je izgorjela 1945. godine.

Župa Žeravac godine 1974. imala je 2.670 katolika, a 1991. ima 2.381. vjernika. Njihov broj se smanjivao zbog iseljavanja, prije svega iz gospodarskih razloga a u zadnjem ratu gotovo

svi župljani su protjerani iz svojih domova. Danas u župi živi 230 katolika. Župu tvore sljedeća naselja: Žeravac, Bos. Lužani, Grk, Vinska, Višnjik i Vrela.

Podružne crkve nalazile su se u Vrelima (120 m², izgr. 1989-90) i Višnjiku (100 m², izgr. 1989-90). Obje crkve su u ratu porušene. Ona u Višnjiku je obnovljena 2000-01. godine. U župi postoje tri groblja.

Neslužbeni podaci o strukturi stanovništva predratne BiH

Službeni (valjda) nikada nisu objavljeni...

U ruke mi je prije par godina došao i ovaj dokument, pa sam ga odlučio podijeliti sa Vama... Uz napomenu da su podaci za općinu Kupres dopisani običnom olovkom, tako da su oni recimo "manje" vjerodostojni... Ne znam baš kome više mogu koristiti, ali barem tu i tamo možete vidjeti koliko je prije rata bilo negdje naših, a koliko njihovih... koji god bili koji...

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
Republički zavod za statistiku
Popis stanovništva 1991.
Prvi rezultati za republiku po općinama

Sarajevo, 15. svibanj 1991. godine

Općina	Ukupno	Izjasnili su se kao				Ostali
		Hrvati	Muslimani	Srbi	Jugoslaveni	
UKUPNO SR BiH	4,354,911	752,068	1,905,018	1,364,363	239,777	93,685
	%	17.3	43.7	31.3	5.5	2.2
SARAJEVO	525,980	34,867	259,088	157,526	56,048	18,451
- CENTAR	79,005	5,411	39,686	16,632	12,960	4,316
- HADŽIČI	24,195	743	15,399	6,391	831	831
- ILIDŽA	67,438	6,914	28,973	25,061	5,134	1,356
- ILIJAŠ	25,155	1,713	10,620	11,339	1,158	325
- NOVI GRAD	136,293	8,886	69,204	37,736	15,508	4,959
- NOVO SARAJEVO	95,255	8,786	33,981	33,014	15,036	4,438
- PALE	16,310	126	4,356	11,269	394	165
- STARI GRAD	50,626	1,197	39,498	5,178	3,237	1,516
- TRNOVO	6,996	17	4,822	2,063	71	23
- VOGOŠČA	24,707	1,074	12,549	8,843	1,719	522
BANOVIĆI	26,507	559	19,188	4,453	1,925	382
BANJA LUKA	195,139	29,033	28,550	106,878	23,408	7,270
BIHAĆ	70,896	5,471	47,223	12,646	4,278	1,278
BIJELJINA	96,796	517	30,314	57,541	4,256	4,168
BILEĆA	13,269	39	1,944	10,651	223	412
BOSANSKA DUBICA	31,577	488	6,470	21,811	1,820	988

Općina	Ukupno	Izjasnili su se kao				Ostali
		Hrvati	Muslimani	Srbi	Jugoslaveni	
BOSANSKA GRADIŠKA	60,062	3,422	15,888	35,989	3,245	1,518
BOSANSKA KRUPA	58,212	143	43,365	13,765	685	254
BOSANSKI BROT	33,962	13,923	4,140	11,464	3,609	826
BOSANSKI NOVI	41,541	402	14,083	25,106	1,531	419
BOSANSKI PETROVAC	15,552	45	3,276	11,695	358	178
BOSANSKI ŠAMAC	32,835	14,670	2,248	13,619	1,722	576
BOSANSKO GRAHOVO	8,303	219	12	7,929	128	15
BRATUNAC	33,575	41	21,564	11,479	220	271
BRČKO	87,332	22,163	38,771	18,133	5,621	2,644
BREZA	17,266	861	13,048	2,118	1,010	229
BUGOJNO	46,843	15,963	19,724	8,854	1,539	763
BUSOVAČA	18,883	9,089	8,486	634	505	169
CAZIN	63,406	142	61,861	765	411	227
ČAJNIČE	8,919	5	4,007	4,714	76	117
ČAPLJINA	27,852	15,007	7,717	3,768	1,018	342
ČELINAC	18,666	79	1,440	16,591	360	196
ČITLUK	14,709	14,544	110	19	17	19
DERVENTA	56,328	21,972	7,122	22,986	3,306	942
DOBOJ	102,546	13,283	41,268	40,020	5,637	2,338
DONJI VAKUF	24,232	686	13,393	9,375	622	156
FOČA	40,513	104	20,898	18,339	448	724
FOJNICA	16,227	6,639	8,010	154	396	1,028
GACKO	10,844	29	3,830	6,765	84	136
GLAMOČ	12,421	184	2,243	9,849	114	31
GORAŽDE	37,505	83	26,316	9,844	776	486
GORNJI VAKUF	25,130	10,709	14,086	106	150	79
GRAČANICA	59,050	135	42,628	13,566	1,501	1,220
GRADAČAC	56,378	8,521	33,921	11,184	1,417	1,335
GRUDE	15,976	15,939	4	8	5	20
HAN PIJESAK	6,346	7	2,544	3,699	68	28
JABLANICA	12,664	2,253	9,136	504	573	198
JAJCE	44,903	15,781	17,400	8,684	2,486	552
KAKANJ	55,857	16,625	30,445	4,937	2,531	1,319
KALESIIA	41,795	33	33,226	7,669	270	597

KALINOVIK Općina	4,657 Ukupno	18 Izjasnili su se kao					46
		Hrvati	Muslimani	Srbi	Jugoslaveni	Ostali	
KISELJAK	24,081	12,441	9,843	747	597	453	
KLADANJ	16,028	38	11,747	3,833	272	138	
KLJUČ	37,233	336	17,714	18,438	545	200	
KONJIC	43,636	11,354	23,791	6,645	1,379	467	
KOTOR VAROŠ	36,670	10,640	11,161	13,986	707	176	
KREŠEVO	6,699	4,738	1,527	33	249	152	
KUPRES *	10,098	3,947	745	5,169	213	24	
LAKTAŠI	29,910	2,584	506	24,438	1,491	891	
LIŠTICA	26,437	26,231	9	147	19	31	
LIVNO	39,526	28,456	5,927	3,782	1,122	239	
LOPARE	32,400	1,259	12,225	17,995	556	365	
LUKAVAC	56,830	2,132	37,886	12,281	3,384	1,147	
LJUBINJE	4,162	44	327	3,743	19	29	
LJUBUŠKI	27,182	25,180	1,569	64	222	147	
MAGLAJ	43,294	8,366	19,637	13,298	1,492	501	
MODRIČA	35,413	9,660	10,442	12,563	1,813	935	
MOSTAR	126,067	42,648	43,931	23,909	12,654	2,925	
MRKONJIČ GRAD	27,379	2,141	3,275	21,159	584	220	
NEUM	4,268	3,738	196	209	92	33	
NEVESINJE	14,421	194	3,313	10,737	123	54	
ODŽAK	30,651	16,598	6,229	6,084	1,133	607	
OLOVO	16,901	653	12,669	3,196	282	101	
ORAŠJE	28,201	21,234	1,900	4,219	606	242	
POSUŠJE	16,659	16,571	6	9	26	47	
PRIJEDOR	112,470	6,300	49,454	47,745	6,371	2,600	
PRNJAVOR	46,894	1,737	7,153	33,575	1,718	2,711	
PROZOR	19,601	12,213	7,173	49	99	67	
PUCAREVO	30,624	12,127	11,649	4,087	2,115	646	
ROGATICA	21,812	18	13,169	8,374	185	66	
RUDO	11,572	5	3,142	8,191	93	141	
SANSKI MOST	60,119	4,267	28,285	25,372	1,202	993	
SKENDER VAKUF	19,416	4,807	1,080	13,277	165	87	
SOKOLAC	14,833	22	4,486	10,181	84	60	
SRBAC	21,660	145	940	19,291	754	530	
SREBRENICA	37,211	38	27,118	9,381	372	302	
SOKOLAC	40,769	2,761	30,595	5,326	1,130	957	

STOLAC Općina	18,845 Ukupno	Izjasnili su se kao				115 Ostali
		Hrvati	Muslimani	Srbi	Jugoslaveni	
ŠEKOVIĆI	9,639	11	328	9,086	116	98
ŠIPOVO	15,553	33	2,998	12,318	154	50
TESLIĆ	59,632	9,549	12,801	32,853	3,427	1,002
TEŠANJ	48,390	8,952	34,938	3,078	1,038	384
TITOV DRVAR	17,079	34	33	16,613	357	42
TOMSILAVGRAD	29,261	25,347	3,166	570	103	75
TRAVNIK	70,402	26,008	31,862	7,751	3,688	1,093
TREBINJE	30,879	1,226	5,542	21,387	1,625	1,099
TUZLA	131,861	20,581	62,807	20,424	21,920	6,129
UGLJEVIK	25,641	85	10,402	14,404	276	474
VAREŠ	22,114	8,982	6,721	3,630	2,049	732
VELIKA KLADUŠA	52,921	707	48,600	2,261	919	434
VISOKO	46,130	1,973	34,385	7,377	1,456	939
VIŠEGRAD	21,202	39	13,316	6,963	316	568
VITEZ	27,728	12,679	11,471	1,502	1,362	714
VLASENICA	33,817	40	18,699	14,356	336	386
ZAVIDOVIĆI	57,153	7,519	34,341	11,637	2,703	953
ZENICA	145,577	22,651	80,377	22,592	15,651	4,306
ZVORNIK	81,111	120	48,208	30,839	1,225	719
ŽEPČE	22,840	9,081	10,780	2,289	531	159
ŽIVINICE	54,653	3,969	44,063	3,499	2,115	1,007

Stanovništvo općine Bosanski Brod 1991

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Bosanski Brod imala je 34.138 stanovnika, raspoređenih u 23 naselja.

Nacionalni sastav:

- Hrvati - 13.993 (40,98%)
- Srbi - 11.389 (33,36%)
- Muslimani - Bošnjaci - 4.088 (11,97%)
- Jugoslaveni - 3.664 (10,73%)
- ostali - 1.004 (2,96%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 30.115

- Hrvati - 14.489 (48,11%)
- Srbi - 11.273 (37,43%)
- Muslimani - 3.706 (12,30%)
- Jugoslaveni - 436 (1,44%)
- ostali - 211 (0,72%)

Naseljena mjesta

Bosanski Brod, Brusnica Mala, Brusnica Velika, Donja Barica, Donja Močila, Donja Vrela, Donje Kolibe, Donji Klakar, Gornja Barica, Gornja Močila, Gornja Vrela, Gornje Kolibe, Gornji Klakar, Grk, Koraće, Kričanovo, Kruščik, Liješće, Novo Selo, Sijekovac, Unka, Vinska i Zborište.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

	Hrvati
	Srbi
	Muslimani

Relativna etnička većina:

	Hrvati
	Srbi
	Muslimani

Nacionalni sastav stanovništva općine Bosanski Brod, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Bosanski Brod	14,098	4,086	4,373	2,246	2,760	633
Brusnica Mala	449	50	302	1	20	76
Brusnica Velika	1,021	696	235	0	57	33
Donja Barica	296	1	292	1	2	0
Donja Močila	659	290	212	78	72	7
Donja Vrela	656	366	234	2	37	17
Donje Kolibe	837	788	12	1	27	9
Donji Klakar	583	14	549	0	16	4
Gornja Barica	296	36	239	0	13	8
Gornja Močila	717	470	194	3	48	2
Gornja Vrela	326	137	175	0	0	14
Gornje Kolibe	1,407	221	7	1,149	16	14
Gornji Klakar	755	45	664	0	40	6
Grk	559	334	208	1	2	14
Koraće	2,022	1,975	30	2	3	12

Nacionalni sastav stanovništva općine Bosanski Brod, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Kruščik	112	93	12	0	6	1
Liješće	2,032	14	1,889	3	109	17
Novo Selo	2,953	2,771	69	3	63	47
Sijekovac	1,551	368	308	590	241	44
Unka	396	171	221	0	4	0
Vinska	561	29	511	0	15	6
Zborište	854	145	608	0	65	36
ukupno	34,138	13,993	11,389	4,088	3,664	1,004

Stanovništvo općine Derventa 1991g.

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991.godine, općina Derventa imala je 56.489 stanovnika, raspoređenih u 57 naselja.

Nacionalni sastav:

- Srbi- 22.938 (40,60%)
- Hrvati - 21.952 (38,86%)
- Muslimani - Bošnjaci - 7.086 (12,54%)
- Jugoslaveni - 3.348 (5,92%)
- ostali - 1.165 (2,08%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 56.141

- Hrvati - 25.228 (44,93%)
- Srbi - 23.124 (41,18%)
- Muslimani - 6.548 (11,66%)
- Jugoslaveni - 575 (1,02%)
- ostali - 666 (1,21%)

Naseljena mjesta

Agići, Begluci, Bijelo Brdo, Bosanski Dubočac, Brezici, Bukovac, Bukovica Mala, Bukovica Velika, Bunar, Cerani, Crnča, Dažnica, **Derventa**, Donja Bišnja, Donja Lupljanica, Donji Detlak, Donji Višnjik, Drijen, Gornja Bišnja, Gornja Lupljanica, Gornji Božinci, Gornji Detlak, Gornji Višnjik, Gradac, Gradina, Kalenderovci Donji, Kalenderovci Gornji, Kostreš, Kovačevci, Kulina, Kuljenovci, Lug, Lužani, Lužani Bosanski, Lužani Novi, Mala Sočanica, Mišinci, Miškovci, Modran, Osinja, Osojci, Pjevalovac, Pojezna, Poljari, Polje, Rapčani, Stanići, Šušnjari, Tetima, Trstenci, Tunjestala, Velika, Velika Sočanica, Vrhovi, Zelenike, Žeravac i Živinice.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

	<u>Srbi</u>
	<u>Hrvati</u>
	<u>Muslimani</u>

Relativna etnička većina:

	<u>Srbi</u>
	<u>Hrvati</u>
	<u>Muslimani</u>

Nacionalni sastav stanovništva općine Derвента, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Hrvati	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Agići	350	292	51	0	4	3
Begluci	921	69	410	355	66	21
Bijelo Brdo	1,311	8	1,286	0	8	9
Bosanski Dubočac	556	2	195	306	44	9
Brezici	621	1	604	0	5	11
Bukovac	123	1	115	0	0	7
Bukovica Mala	207	124	78	0	3	2
Bukovica Velika	544	4	537	0	1	2
Bunar	457	4	446	2	2	3
Cerani	1,905	1,875	8	1	11	10
Crnča	1,019	1,003	1	3	7	5
Dažnica	255	8	244	0	0	3
Derвента	17,748	4,555	4,317	5,558	2,623	695
Donja Bišnja	320	147	157	0	4	12

Nacionalni sastav stanovništva općine Derвента, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Hrvati	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Donja Lupljanica	1,271	1,187	60	2	20	2
Donji Detlak	430	427	2	0	0	1
Donji Višnjik	704	67	617	0	4	16
Drijen	783	756	5	0	6	16
Gornja Bišnja	352	28	321	0	0	3
Gornja Lupljanica	946	448	479	2	6	11
Gornji Božinci	469	12	456	0	1	0
Gornji Detlak	1,031	981	3	0	21	26
Gornji Višnjik	318	238	80	0	0	0
Gradac	257	5	239	2	6	5
Gradina	418	0	416	0	1	1
Kalenderovci Donji	324	96	62	152	4	10
Kalenderovci Gornji	512	503	3	0	5	1
Kostreš	403	385	15	2	0	1
Kovačevci	259	2	247	0	4	6

Nacionalni sastav stanovništva općine Derвента, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Hrvati	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Kulina	808	54	742	0	7	5
Kuljenovci	575	40	504	3	16	12
Lug	1,254	661	410	0	121	62
Lužani	356	1	22	323	10	0
Lužani Bosanski	786	592	149	1	34	10
Lužani Novi	561	197	313	0	26	25
Mala Sočanica	759	407	347	0	1	4
Mišinci	1,445	463	953	0	16	13
Miškovci	782	719	46	7	7	3
Modran	1,152	7	1,125	0	1	19
Osinja	1,890	1,853	3	0	30	4
Osojci	154	132	6	0	16	0
Pjevalovac	338	108	208	1	19	2
Pojezna	1,277	1,261	4	1	6	5

Nacionalni sastav stanovništva općine Derвента, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Hrvati	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Poljari	368	1	363	0	0	4
Polje	1,124	307	750	5	45	17
Rapćani	240	229	6	0	2	3
Stanići	370	4	359	0	6	1
Šušnjari	626	1	621	0	1	3
Tetima	1,164	79	914	112	36	23
Trstenci	894	861	6	0	13	14
Tunjestala	163	0	163	0	0	0
Velika	213	1	1	207	4	0
Velika Sočanica	1,489	1,465	10	1	5	8
Vrhovi	359	3	354	0	1	1
Zelenike	436	14	411	0	4	7
Žeravac	802	132	634	1	17	18
Živinice	1,290	118	1,074	39	48	11
ukupno	56,489	22,938	21,952	7,086	3,348	1,165

Stanovništvo općine Odžak 1991g.

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Odžak imala je 30.056 stanovnika, raspoređenih u 14 naselja.

Nacionalni sastav:

- Hrvati - 16.338 (54,35%)
- Muslimani - Bošnjaci - 6.220 (20,69%)
- Srbi - 5.667 (18,85%)
- Jugoslaveni - 1.147 (3,81%)
- ostali - 684 (2,30%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 25.901

- Hrvati - 14.995 (57,89%)
- Srbi - 5.881 (22,70%)
- Muslimani - 4.777 (18,44%)
- Jugoslaveni - 85 (0,32%)
- ostali - 163 (0,65%)

Naseljena mjesta

Po stanju iz 1991.:

Ada, Donja Dubica, Donji Svilaj, Gnionica, Gornja Dubica, Gornji Svilaj, Jošavica, Novi Grad, Novo Selo, Odžak, Posavska Mahala, Potočani, Srnava i Vrbovac.

Daytonskim sporazumom, u sastav Republike Srpske ušla su naseljena mjesta:

Gnionica, Jošavica i Srnava, te dijelovi naseljenih mjesta: **Odžak**, Potočani i Vrbovac.

U općini **Odžak** su ostala naselja:

Ada, Donja Dubica, Donji Svilaj, Gornja Dubica, Gornji Svilaj, Novi Grad, Novo Selo, **Odžak** (dio), Posavska Mahala, Potočani (dio), Vrbovac (dio), Vojskova i Zorice.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

Nacionalni sastav stanovništva općine Odžak, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Muslimani	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Ada	638	628	0	1	5	4
Donja Dubica	3,254	2,137	1	979	70	67
Donji Svilaj	1,576	1,408	2	143	13	10
Gnionica	918	25	5	760	28	100
Gornja Dubica	1,596	1,579	0	3	3	11
Gornji Svilaj	1,810	1,004	1	748	32	25
Jošavica	252	0	0	240	9	3
Novi Grad	1,907	226	4	1,587	74	16
Novo Selo	2,669	2,626	0	5	24	14
Odžak	9,386	1,404	6,205	599	819	359
Posavska Mahala	1,199	1,165	0	6	4	24
Potočani	2,250	2,029	0	176	12	33
Srnava	880	703	2	133	30	12
Vrbovac	1,721	1,404	0	287	24	6
ukupno	30,056	16,338	6,220	5,667	1,147	684

Stanovništvo općine Modriča 1991

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Modriča imala je 35.613 stanovnika, raspoređenih u 21 naselju.

Nacionalni sastav:

- Srbi - 12.534 (35,19%)
- Muslimani - Bošnjaci - 10.375 (29,13%)
- Hrvati - 9.805 (27,53%)
- Jugoslaveni - 1.851 (5,19%)
- ostali - 1.048 (2,96%)

Nacionalni sastav 1971 godine, bio je sljedeći:

ukupno: 31.622

- Srbi - 13.457 (42,55%)
- Hrvati - 9.418 (29,78%)
- Muslimani - 8.356 (26,42%)
- Jugoslaveni - 180 (0,56%)
- ostali - 211 (0,69%)

Naseljena mjesta

Babešnica, Botajica, Čardak, Dobra Voda, Dobrinja, Dugo Polje, Garevac, Jakeš, Kladari Donji, Kladari Gornji, Koprivna, Kužnjača, Miloševac, **Modriča**, Modrički Lug, Pećnik, Riječani Donji, Riječani Gornji, Skugrić Gornji, Tarevci i Vranjak.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

- Srbi
- Hrvati
- Muslimani

Relativna etnička većina:

- Srbi

Nacionalni sastav stanovništva općine Modriča, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Muslimani	Hrvati	Jugoslaveni	ostali
Babešnica	147	11	0	117	7	12
Botajica	1,019	864	0	89	19	47
Čardak	1,006	4	2	976	4	20
Dobra Voda	89	2	0	85	1	1
Dobrinja	437	6	2	395	18	16
Dugo Polje	1,596	1,560	1	10	15	10
Garevac	2,795	171	85	2,304	80	155
Jakeš	2,546	111	1,844	496	66	29
Kladari Donji	1,046	20	1	1,006	13	6
Kladari Gornji	448	11	0	426	7	4
Koprivna	2,218	1,903	3	7	26	279
Kužnjača	272	30	0	240	2	0
Miloševac	1,735	1,637	0	5	71	22
Modriča	10,454	2,420	5,252	1,134	1,347	301
Modrički Lug	1,033	4	1,008	1	18	2

Nacionalni sastav stanovništva općine Modriča, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Srbi	Muslimani	Hrvati	Jugoslaveni	ostali
Riječani Donji	835	17	0	806	4	8
Riječani Gornji	305	302	0	1	0	2
Skugrić Gornji	1,453	1,148	2	250	41	12
Tarevci	2,322	33	2,173	11	73	32
Vranjak	2,370	2,249	1	16	26	78
ukupno	35,613	12,534	10,375	9,805	1,851	1,048

Stanovništvo općine Bosanski Šamac 1991

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Bosanski Šamac imala je 32.960 stanovnika, raspoređenih u 22 naselja.

Nacionalni sastav:

- Hrvati - 14.731 (44,69%)
- Srbi - 13.628 (41,34%)
- Muslimani - Bošnjaci - 2.233 (6,77%)
- Jugoslaveni - 1.755 (5,32%)
- ostali - 613 (1,88%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 31.374

- Hrvati - 14.336 (45,69%)
- Srbi - 14.230 (45,35%)
- Muslimani - 2.192 (6,98%)
- Jugoslaveni - 481 (1,53%)
- ostali - 135 (0,45%)

Naseljena mjesta]

Po stanju iz 1991.:

Batkuša, Bazik, Bosanski Šamac, Brvnik, Crkvina, Domaljevac, Donja Slatina, Donji Hasić, Gajevi, Gornja Slatina, Gornji Hasić, Grebnice, Kornica, Kruškovo Polje, Novo Selo, Obudovac, Pisari, Prud, Srednja Slatina, Škarić, Tišina i Zasavica.

Poslije potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, najveći dio općine Bosanski Šamac ušao je u sastav Republike Srpske. U sastav Federacije BiH, ušla su naseljena mjesta: Bazik i Domaljevac, te dijelovi naseljenih mjesta: Bosanski Šamac, Brvnik, Grebnice i Tišina. Od ovog područja formirana je općina Domaljevac-Šamac.

Batkuša, **Bosanski Šamac** (dio), Brvnik (dio), Crkvina, Donja Slatina, Donji Hasić, Gajevi, Gornja Slatina, Gornji Hasić, Grebnice (dio), Kornica, Kruškovo Polje, Novo Selo, Obudovac, Pisari, Prud, Srednja Slatina, Škarić, Tišina (dio) i Zasavica.

Usljed rata u BiH i etničkog čišćenja, nacionalna struktura se promijenila u korist Srba.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

Relativna etnička većina:

Nacionalni sastav stanovništva općine Bosanski Šamac, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.						
naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Batkuša	924	2	907	0	14	1
Bazik	539	526	6	0	4	3
Bosanski Šamac	6,239	827	1,755	2,178	1,195	284
Brvnik	609	22	580	1	6	0
Crkvina	1,704	18	1,581	1	85	19

Domaljevac	4,152	4,072	20	7	31	22
Donja Slatina	623	2	610	0	6	5
Donji Hasić	1,029	978	13	0	11	27
Gajevi	626	4	579	23	19	1
Gornja Slatina	1,361	3	1,317	0	28	13
Gornji Hasić	1,048	967	36	1	12	32
Grebnice	2,210	1,933	210	1	26	40
Kornica	830	802	8	1	2	17

Nacionalni sastav stanovništva općine Bosanski Šamac, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Kruškovo Polje	706	8	673	0	23	2
Novo Selo	1,095	907	156	0	18	14
Obudovac	3,199	16	3,138	2	35	8
Pisari	608	8	527	5	67	1
Prud	1,293	1,144	31	3	29	86
Srednja Slatina	1,277	918	341	0	4	14
Škarić	298	1	283	0	14	0

Tišina	2,032	1,049	851	5	108	19
Zasavica	558	524	6	5	18	5
ukupno	32,960	14,731	13,628	2,233	1,755	613

Stanovništvo općine Gradačac 1991

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Gradačac imala je 56.581 stanovnika, raspoređenih u 38 naselja.

Nacionalni sastav:

- Muslimani - Bošnjaci - 33.856 (59,83%)
- Srbi - 11.221 (19,83%)
- Hrvati - 8.613 (15,22%)
- Jugoslaveni - 1.436 (2,53%)
- ostali - 1.455 (2,59%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 48.384

- Muslimani - 26.905 (55,60%)
- Srbi - 12.455 (25,74%)
- Hrvati - 8.447 (17,45%)
- Jugoslaveni - 321 (0,66%)
- ostali - 256 (0,55%)

Naseljena mjesta

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, Gradačac, BiH imala je 56.581 stanovnika, raspoređenih u 38 naselja:

Avramovina, Biberovo Polje, Blaževac, Donja Međida, Donja Tramošnica, Donje Krečane, Donje Ledenice, Donji Lukavac, Donji Skugrić, Gornja Međida, Gornja Tramošnica, Gornje Krečane, Gornje Ledenice, Gornji Lukavac, Gradačac, Hrgovi Donji, Jasenica, Jelovče Selo, Kerep, Krčevljani, Mionica, Novalići, Njivak, Orlovo Polje, Pelagićevo, Porebrice, Rajska, Samarevac, Sibovac, Srnice Donje, Srnice Gornje, Tolisa, Turić, Vida, Vučkovci, Zelinja Donja, Zelinja Gornja i Zelinja Srednja.

Poslije potpisivanja Daytonskog sporazuma, veći dio općine Gradačac ušao je u sastav Federacije Bosne i Hercegovine. U sastav Republike Srpske ušla su naseljena mjesta: Blaževac, Krčevljani, Njivak, Orlovo Polje, Pelagićevo, Samarevac, Tolisa i Zelinja Gornja, te dijelovi naseljenih mjesta: Donja Tramošnica, Donje Ledenice, Donji Skugrić, Gornja Tramošnica, Gornje Krečane, Gornje Ledenice, Jasenica, Porebrice, Rajska, Sibovac i Turić. Od ovog područja formirana je općina Pelagićevo.

U općini Gradačac su ostala naselja:

Avramovina, Biberovo Polje, Donja Međida, Donje Krečane, Donje Ledenice (dio), Donji Lukavac, Donji Skugrić (dio), Gornja Međida, Gornja Tramošnica (dio), Gornje Krečane (dio), Gornje Ledenice (dio), Gornji Lukavac, **Gradačac**, Hrgovi Donji, Jasenica (dio), Jelovče Selo, Kerep, Mionica, Novalići, Porebrice (dio), Rajska (dio), Sibovac (dio), Srnice Donje, Srnice Gornje, Turić (dio), Vida, Vučkovci, Zelinja Donja i Zelinja Srednja.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

	Muslimani
	Srbi
	Hrvati

Nacionalni sastav stanovništva općine Gradačac, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.						
naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	ostali
Avramovina	249	0	243	2	0	4
Biberovo Polje	815	806	0	0	0	9
Blaževac	1,166	9	314	613	12	218
Donja Međida	1,475	1,438	1	0	23	13
Donja Tramošnica	1,753	2	15	1,703	12	21

Donje Krečane	258	6	249	1	1	1
Donje Ledenice	1,638	257	354	1,011	5	11
Donji Lukavac	803	789	0	4	5	5
Donji Skugrić	1,402	1	1,233	86	39	43
Gornja Međida	1,447	1,430	5	0	10	2
Gornja Tramošnica	1,463	1	87	1,350	8	17
Gornje Krečane	289	0	285	1	0	3

Nacionalni sastav stanovništva općine Gradačac, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	ostali
Gornje Ledenice	462	462	0	0	0	0
Gornji Lukavac	1,259	1,241	0	0	10	8
Gradačac	12,868	9,454	1,348	681	1,023	362
Hrgovi Donji	671	1	6	642	8	14
Jasenica	579	330	231	0	8	10
Jelovče Selo	1,315	1,313	0	0	1	1
Kerep	891	815	57	0	17	2
Krčevljani	282	0	273	0	1	8

Mionica	5,485	5,305	24	4	31	121
Novalići	478	472	4	0	0	2
Njivak	388	0	4	379	0	5
Orlovo Polje	619	0	16	597	2	4
Pelagićevo	3,069	4	2,968	16	47	34
Porebrice	798	0	610	1	8	179
Rajska	1,039	1,007	4	0	6	22

Nacionalni sastav stanovništva općine Gradačac, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Srbi	Hrvati	Jugoslaveni	ostali
Samarevac	290	0	192	22	0	76
Sibovac	921	906	0	1	7	7
Srnice Donje	989	7	953	5	13	11
Srnice Gornje	911	901	8	0	1	1
Tolisa	858	0	797	1	2	58
Turić	1,610	1	74	1,473	3	59
Vida	1,651	1,512	39	9	48	43
Vučkovci	2,657	2,562	1	4	48	42

Zelinja Donja	1,620	1,545	17	3	27	28
Zelinja Gornja	818	0	809	2	5	2
Zelinja Srednja	1,295	1,279	0	2	5	9
ukupno	56,581	33,856	11,221	8,613	1,436	1,455

Stanovništvo općine Orašje 1991

Stanovništvo

Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Orašje imala je 28.367 stanovnika, raspoređenih u 16 naselja.

Nacionalni sastav:

- Hrvati - 21.308 (75,11%)
- Srbi - 4.235 (14,92%)
- Bošnjaci - 1.893 (6,67%)
- Jugoslaveni - 626 (2,20%)
- ostali - 305 (1,10%)

Nacionalni sastav 1971. godine, bio je sljedeći:

ukupno: 25.740

- Hrvati - 19.354 (75,19%)
- Srbi - 4.266 (16,57%)
- Muslimani - 1.867 (7,25%)
- Jugoslaveni - 131 (0,50%)
- ostali - 122 (0,49%)

Naseljena mjesta

Po stanju iz 1991.:

Bok, Bukova Greda, Čović Polje, Donja Mahala, Donji Žabar, Jenjić, Kopanice, Kostrč, Lepnica, Lončari, Matići, **Orašje**, Oštra Luka, Tolisa, Ugljara i Vidovice.

Grad je 1991. brojao oko 3.400 stanovnika. Po današnjim procjenama, Hrvati čine 88% broja stanovnika općine, a Bošnjaci 12%. U samom gradu, omjer je 75% Bošnjaka, 20% Hrvata.

Nacionalni sastav po naseljenim mjestima, 1991.

Apsolutna etnička većina:

Relativna etnička većina:

Nacionalni sastav stanovništva općine Orašje, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.						
naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Bok	1,705	1,660	9	7	22	7
Bukova Greda	306	135	163	0	5	3
Čović Polje	796	0	780	1	12	3
Donja Mahala	4,273	4,207	23	7	11	25
Donji Žabar	1,420	2	1,394	3	13	8
Jenjić	290	274	0	0	1	15
Kopanice	1,317	1,024	273	0	6	14
Kostrč	1,655	1,651	3	0	1	0

Lepnica	140	0	139	0	1	0
Lončari	484	6	462	9	7	0
Matići	2,034	2,010	7	3	1	13
Orašje	3,907	591	875	1,843	470	128
Oštra Luka	3,041	2,995	7	2	3	34
Tolisa	3,326	3,274	15	3	20	14
Ugljara	1,400	1,288	31	12	47	22
Nacionalni sastav stanovništva općine Orašje, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.						
naseljeno mjesto	ukupno	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	ostali
Vidovice	2,273	2,191	54	3	6	19
ukupno	28,367	21,308	4,235	1,893	626	305

Stanovništvo općine Brčko 1991

Brčko

Apsolutna etnička većina:

	Muslimani
	Hrvati
	Srbi
	Muslimani

Nacionalni sastav stanovništva općine Brčko, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Bijela	2,539	5	1,729	730	34	41
Boće	1,253	0	1,242	0	4	7
Boderište	965	1	952	2	1	9
Brčko	41,406	22,994	2,894	8,253	5,211	2,054

Brezik	413	0	3	408	1	1
Brezovo Polje	335	0	3	330	1	1
Brezovo Polje (selo)	1,393	1,158	11	89	96	39
Brka	2,044	1,921	3	40	27	53
Brod	1,042	938	6	50	28	20
Bukovac	364	6	69	279	9	1
Bukvik Donji	212	0	3	192	16	1

Nacionalni sastav stanovništva općine Brčko, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991.

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Bukvik Gornji	378	0	9	328	23	18
Buzekara	430	0	0	422	5	3
Cerik	280	3	25	221	18	13
Čađavac	74	0	60	0	6	8
Čande	377	377	0	0	0	0
Čoseta	507	502	0	0	0	5
Donji Rahić	647	4	552	48	12	31

Donji Zovik	481	0	465	0	0	16
Dubrave	1,338	1	1,310	18	1	8
Dubravice Donje	396	1	368	0	0	27
Dubravice Gornje	319	0	20	280	2	17
Gajevi	196	0	1	188	3	4
Gorice	1,097	1	894	174	19	9
Gornji Rahić	2,167	2,131	6	8	5	17
Gornji Zovik	1,569	0	1,454	9	0	106

Nacionalni sastav stanovništva općine Brčko, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Grbavica	557	13	21	499	16	8
Gredice	303	0	121	168	2	12
Islamovac	105	97	0	0	0	8
Krbeta	244	0	4	240	0	0
Krepšić	1,156	0	721	383	9	43
Laništa	656	1	648	0	0	7
Lukavac	225	0	8	208	7	2

Maoča	2,886	2,815	5	11	36	19
Marković Polje	470	0	362	88	2	18
Ograđenovac	734	723	0	0	1	10
Omerbegovača	895	792	73	1	7	22
Palanka	1,394	1,381	1	0	9	3
Popovo Polje	248	0	0	245	1	2
Potočari	893	3	2	838	26	24
Rašljani	1,155	1,073	0	76	2	4

Nacionalni sastav stanovništva općine Brčko, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Ražljevo	341	0	2	331	4	4
Repino Brdo	246	240	4	0	1	1
Sandići	420	1	0	410	7	2
Skakava Donja	2,272	2	2,175	40	12	43
Skakava Gornja	1,737	3	1,581	142	5	6
Slijepčevići	371	0	2	363	1	5
Stanovi	353	0	2	345	0	6

Šatorovići	1,238	1,216	2	0	0	20
Štrepci	861	5	804	25	4	23
Trnjaci	313	0	0	310	2	1
Ulice	1,266	1	1,108	136	7	14
Ulović	912	200	606	73	8	25
Vitanovići Donji	419	5	324	82	4	4
Vitanovići Gornji	286	1	158	98	9	20
Vučilovac	700	1	0	673	11	15

Nacionalni sastav stanovništva općine Brčko, po naseljenim mjestima, prema popisu iz 1991

naseljeno mjesto	ukupno	Muslimani	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	ostali
Vujičići	284	0	1	270	9	4
Vukšić Donji	644	1	633	3	3	4
Vukšić Gornji	821	0	805	1	4	11
ukupno	87,627	38,617	22,252	18,128	5,731	2,899

SADRŽAJ

Povijest Bosne i Hercegovine.....	2
Bosanski Hrvati.....	16
Povijesni prikaz Bosanske Posavine.....	18
Banovina Hrvatska.....	21
Nezavisna Država Hrvatska (NDH).....	23
Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini.....	36
Franjevci u Hrvatskom narodu.....	39
Župe u Bosanskoj Posavini.....	48
Neslužbeni podaci o strukturi stanovništva predratne BiH.....	84
Podaci o strukturi stanovništva predratne Bosanske Posavine.....	88